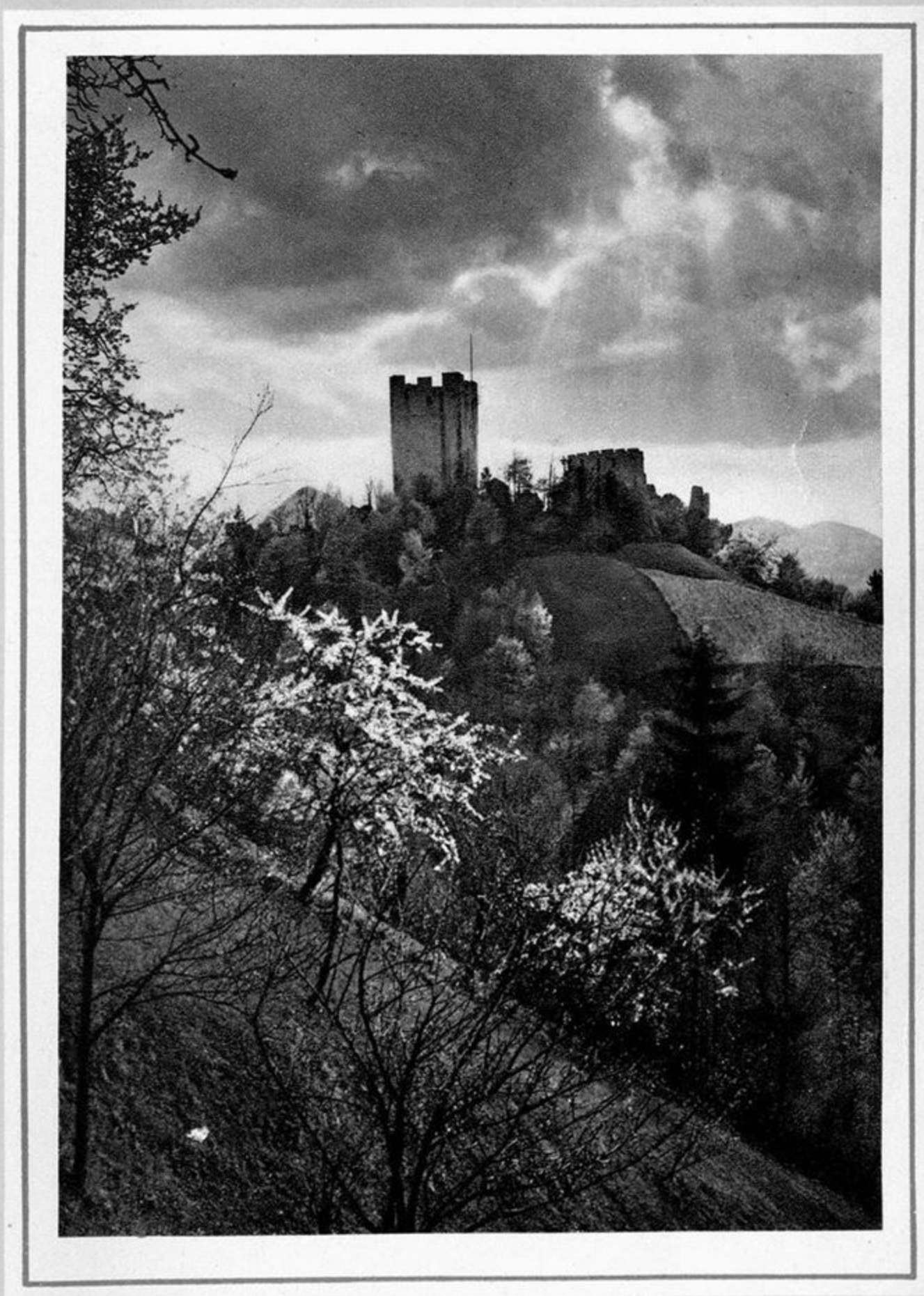

KRONIKA SLOVENSКИH MEST

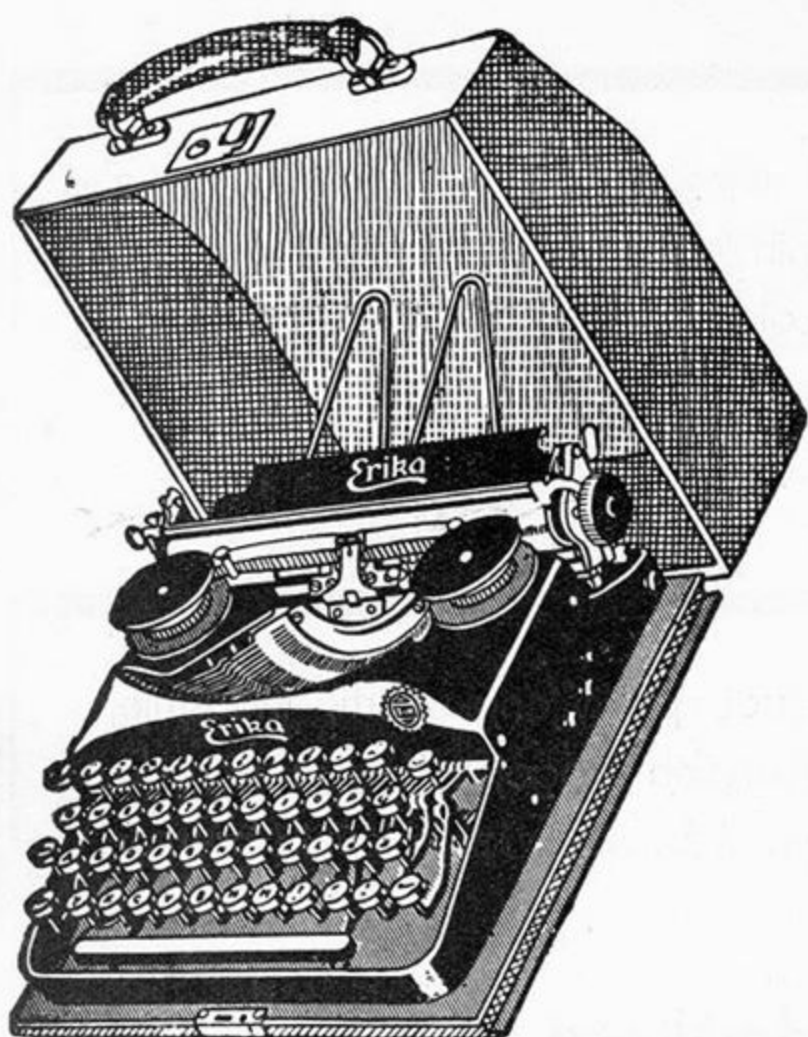
MESTNA ELEKTRARNA LJUBLJANSKA

V svoji prodajalni na Mestnem trgu 2
ima bogato zalogo lestencev, namiznih
svetiljk, grelnih aparatov, likalnikov,
motorjev in električnih štedilnikov,
žarnic in sploh vsega električnega
materiala. Za popolnoma elektrifici-
rana gospodinjstva nudi električni tok
po izredno nizkih cenah

Posebna cena
za ogrevalnike vode na nočni tok
(60 par za kilovatno uro)

Izvršuje vse električne instalacije za luč
in moč najsolidneje in po najnižjih cenah

Ravnateljstvo Mestne elektrarne: Ljubljana, Krekov trg 10
Prodajalna Mestne elektrarne v Ljubljani, Mestni trg 3 (magistr. poslopje)

Cene neverjetno nizke!

Najmočnejša in najboljša
vseh malih pisalnih stro-
jev, neporušljiv material,
genialna konstrukcija

The Rex & Co.

Ljubljana

Gregorčičeva ulica

TELEFON 2268

Zahtevajte takoj ponudbe in prospekte!

ZEDINJENA ZAVAROVALNICA D. D.

VARDAR — HERCEG-BOSNA — TRIGLAV

Filialna direkcija:

LJUBLJANA, MIKLOŠIČEVA CESTA ŠTEV. 14

Telefon 2917

Brzjavke: »Zedinjena« Ljubljana

Zavaruje: požar
vlom
nezgode chomage
jamstvo avto-rizike
poškodbe strojev transporti
razbitje stekla življenje
rente
točo

Zagotovite si kulantno likvidacijo škod s tem, da sklenete svoja zavarovanja vseh vrst pri tem največjem domačem zavodu

Dohodek na premijah v letu 1933. Din 42,931.000

Bilančne rezerve za leto 1933. . . „ 71,767.000

Pred sklenitvijo kakršnegakoli zavarovanja zahtevajte tudi našo ponudbo!

Zastopstva v vseh večjih krajih

NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME
NIVEA-CREME

Zaradi varnosti natrite močno vsak večer obraz in roke z

Nivea Creme

To je dovolj. Koža Vam postane odporna in nežna. Veter in slabo vreme Vam ne bosta mogla več škodovati. / Dobili boste spet mladostno lep in svež videz, ki ga imamo mi vsi tako radi. — Nivea je poceni!

Škatla: Din 3.50, 6.— in 25.—

Kdaj bo konec krize?

Ko bodo denarni zavodi zopet dajali nova posojila, ko bodo ta nova posojila omogočala 1. izvajanje javnih del (šol, cest, regulacij itd.), 2. poživljenje gradbene delavnosti, 3. olepšanje zunanosti naših krajev

Kaj se doseže s takimi investicijami?

Zaposlitev tisočev in desetisočev ljudi, poživljenje obrti, industrije, trgovine in kmetijstva, izboljšanje življenjskih pogojev vsega naroda, zmanjšanje javnih izdatkov za socialno skrb, zmanjšanje javnih bremen

Kdo lahko pripomore k izboljšanju gospodarskega položaja?

Vsi tisti, ki tiščijo svoj denar doma in ki ga sedaj zaupajo domačemu denarnemu zavodu, da bo mogel dajati nova posojila za napredek Ljubljane, Dravske banovine in vse države

Koristi, ki jih imajo vlagatelji od novih vlog, vloženih po 1. jan. 1933.:

4 0/0 obresti od navadnih vlog; 5 0/0 obresti od vlog, vezanih na 3 mesečno odpoved, vedno prosto razpolaganje s temi vlogami

Posnemajte še Vi tiste vlagatelje, ki so zaupali

Mestni hranilnici ljubljanski

23 milijonov dinarjev novih vlog!

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA ima kot največja hranilnica v Jugoslaviji blizu 400 milijonov dinarjev vlog

Učiteljska tiskarna

registrovana zadruga z omejeno zavezo

je najmoderneje urejena in izvršuje vsa tiskarska dela od najpreprostejšega do najmodernejšega. Tiska šolske, mladinske, poučne, leposlovne in znanstvene knjige v enobarvnem ali večbarvnem tisku. / Brošure in knjige v malih in največjih nakladah. Časopise, vabila, proračune, vizitke, plakate, žurnale

**Račun
poštne
hraniln.
10.761**

**Telefon
23 - 12**

Okusna oprema ilustriranih katalogov, cenikov in reklamnih listov. Lastna tvornica šolskih zvezkov. Šolski zvezki za osnovne, srednje in meščanske šole. Risanke, dnevniki in beležnice. Vse tiskovine za šole in društva (letake, lepake, izpričevala itd.) dajte v tisk Učiteljski tiskarni! Zahtevajte cenike!

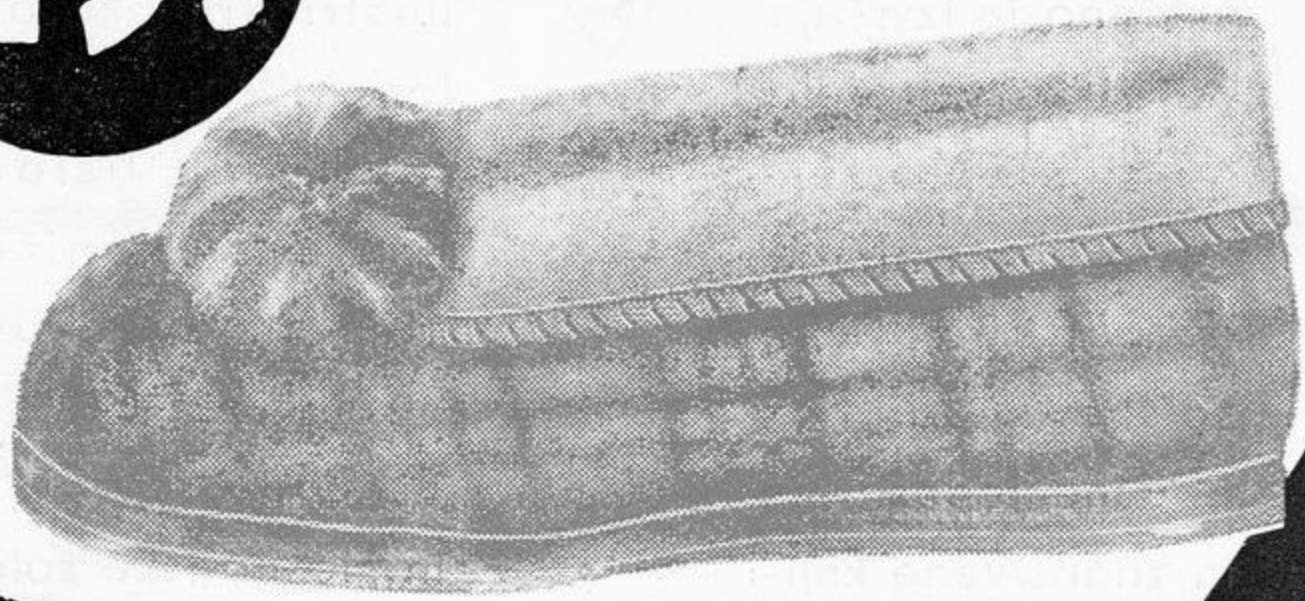
V Ljubljani, Frančiškanska ulica številka 6

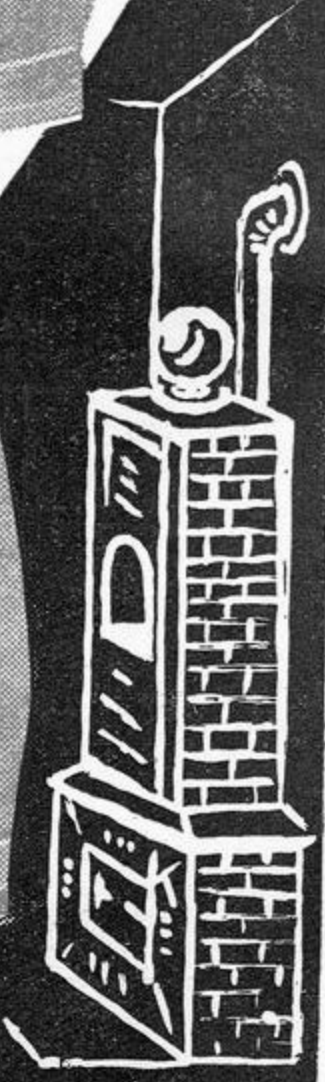
25:-

29:-

39:-

Rotto

Dolniska tiskarna, d. d. v Ljubljani

MIHA AMBROŽ, LJUBLJANSKI ŽUPAN (1861 — 1863)

KRONIKA SLOVENSKEGA MEST

LETNIK II

V LJUBLJANI, NOVEMBRA 1935

ŠTEV. 3

LJUBLJANSKI MESTNI MUZEJ

EVGEN JARC

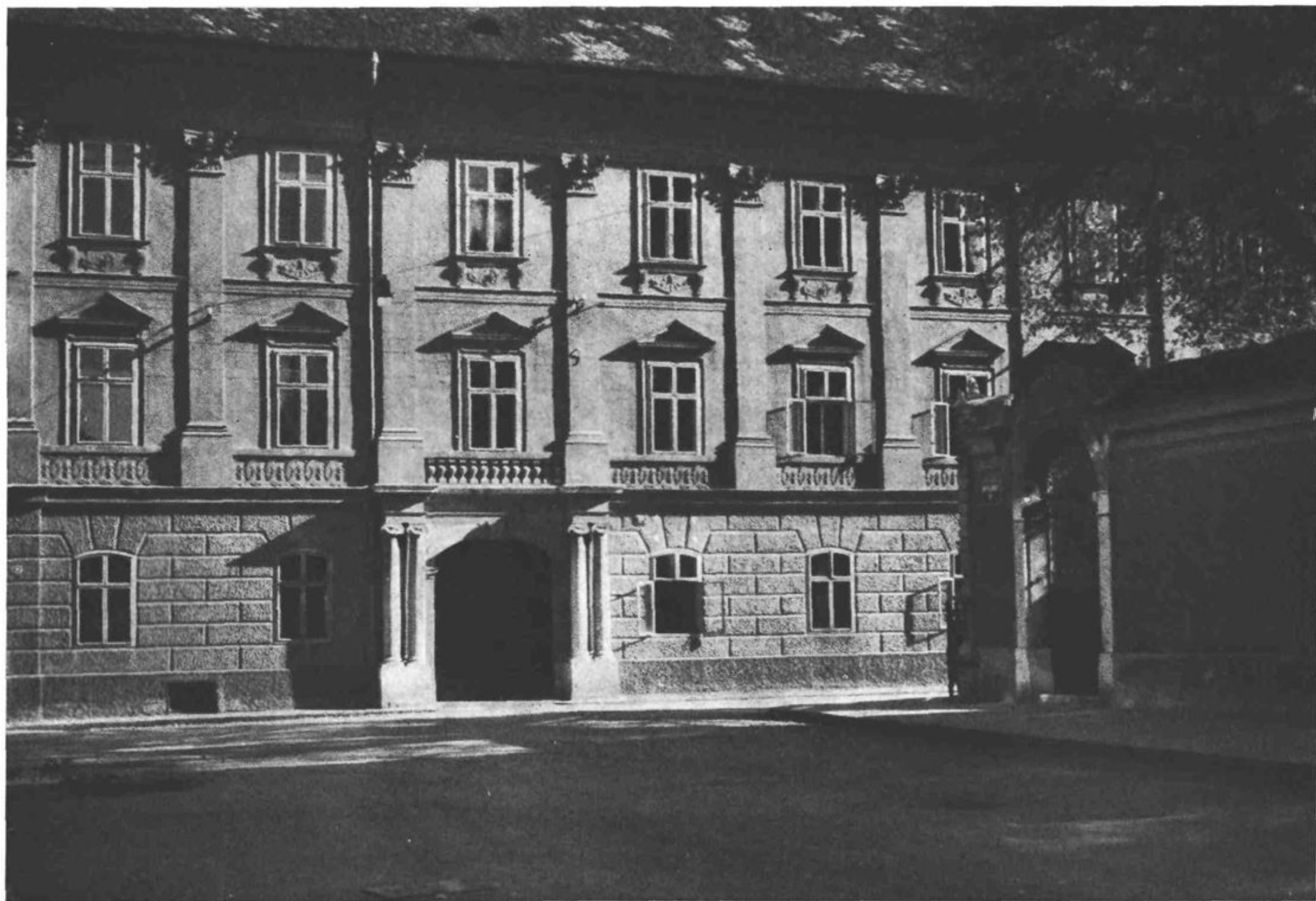
Ljubljanska mestna občina je že dalje časa iskala primernih prostorov, kjer bi bilo mogoče namestiti mestni muzej in s tem ustvariti novo kulturno ustanovo. Ko je zvedela, da namerava banska uprava izprazniti tako zvano Auerspergovo palačo v Gosposki ulici in preseliti urade v novo adaptirane prostore v bivši Kranjski hranilnici, se je obrnila z dopisom 7. majnika 1934 na kraljevo bansko upravo, češ, da bi bila reflektant na omenjeno zgradbo, ki bi v njej uredila mestni muzej. Po splošnih razgovorih, ki so se vršili o tem z upravo Narodnega muzeja, bi le-ta odstopil mestnemu muzeju mnogo predmetov, ki imajo pomen zlasti za Ljubljano. Ker bi bil s tem razbremenjen prenatrpani muzej in bi obenem pridobili važno kulturno ustanovo, je obravnavala banska uprava to vprašanje zelo dobrohotno, in na podlagi uvedenih pogajanj je ljubljanska občinska uprava sklenila že na svoji seji 26. junija 1934, da kupi Auerspergov dvorec za ceno 1 milijon 300.000 dinarjev, in sicer naj bi plačala mestna občina ob začetku proračunskega leta 1935/36 prvi obrok v znesku 300.000 dinarjev, ostanek kupnine pa v 5 letnih obrokih po 200.000 dinarjev s 5% obrestmi od zaostale kupnine, kar je potrdila banska uprava z dopisom 6. junija 1934. Minister financ je odobril to kupčijo z odlokom 28. oktobra 1934, št. 8484/VII, vendar pod pogojem, da se izplačilo izvrši iz rednega proračuna. Podpis kupne pogodbe, ki sta jo podpisala za banovino ban dr. Dinko Puc, za mestno občino pa njen predsednik dr. Vladimir Ravnihar, se je zavlekel do 16. avgusta 1935. Kakor rečeno, je kupčija za mesto zelo ugodna, ker je palača stala banovino prvotno 950.000 Din, za adaptacije (za centralno kurjavo, preureditev stanovanj v pisarne i. t. d.) je pa izdala 1.100.000 Din.

Hiša je zelo primerna za muzejske namene. V pritličju se da v veliki veži, na dvorišču in v bivših banovinskih garažah namestiti obsežen lapidarij, prvo nadstropje, ki so v njem za sedaj nekateri mestni uradi, bo pozneje uporabljivo za muzejske oddelke, ki niso v direktni organični zvezi z muzejem. Idealni so pa muzejski prostori v drugem nadstropju, ki ob-

segajo 10 velikih sob, ki merijo po okrog 50 m², in 5 manjših. Ogromno podstrešje se bo dalo z relativno majhnimi stroški adaptirati za obsežno skladišče, ki je za vsak moderen muzej neobhodno potrebno, in za stalno razstavno dvorano. Upajmo, da bo mestna občina, ki je že žrtvovala veliko vsoto za nakup hiše, v svojih proračunih našla še nadaljnja sredstva za mestni muzej, sledeč zgledom enako velikih in manjših mest v Nemčiji, ki žrtvujejo v ta namen vsako leto neverjetne vsote. Iz sredstev, ki so za letos na razpolago, so se muzejski prostori slikarsko primerno uredili, zlasti pa je dohod pridobil estetsko zelo mnogo s tem, da so se pobarvani kameniti stebri očistili in odprla velika predsoba v prvem nadstropju, ki je namenjena tujsko-prometni propagandi mesta Ljubljane.

Ko je bil 2. decembra 1888 odprt kranjski deželni muzej, je takratni njegov kustos Karel Dežman, ki je intenzivno delal na ureditvi muzeja v novem poslopju tri leta, poudarjal, naj bi bila nova muzejska zgradba »hiša miru in sprave«, v kateri bi si mladina pridobivala pravega rodoljubja in naukov za bodočnost, kjer bi vse složno sodelovalo domoznanstvu in vedam na korist. Tako poroča o tem dnevu »Slovenski Narod«. Kranjski muzej »Rudolfinum« je bil pred vsem zbirka prirodopisnih in kulturno-zgodovinskih spomenikov kranjske dežele, zbranih z namenom, da služijo strokovnjakom kot substrat za njihova znanstvena raziskovanja. V ta namen se je osnovalo že l. 1846. Historično društvo za Kranjsko in l. 1865. Muzejsko društvo, »ki se naj bi bavilo predvsem s prirodoznanskim domovinoznanstvom ter z zbiranjem predmetov za muzej.¹ Tudi kot Narodni muzej, razširjen z etnografskim muzejem, je ohranil ta znanstven značaj kot kolikor mogoče popolna zbirka zgodovinskih spomenikov slovenskega ozemlja. Po učni njegov namen je le sekundarnega značaja, o čemer priča najbolj dejstvo, da je muzej po zimi za splošne zbirke zaprt. V podobnem položaju, kakor je naš Narodni muzej, je tudi večina ostalih muzejev pri

¹ Jacob - Friesen, Museumskunde, 1934, 2/3 str. 64 ss.

Mestni muzej ljubljanski v bivšem Auerspergovem dvorcu v Gosposki ulici

Foto Pavel Debevec

nas, so le arhivska skladišča, ki zbirajo dragoceno gradivo, o čigar važnosti in vrednosti smo sicer vsi prepričani, ki se pa zanj širše občinstvo ne zanima. Pravilo je, da je dovolj, če si si ta ali oni muzej enkrat ogledal, ker ti nima povedati nič novega, če ga hočeš ponovno gledati.

Novo pojmovanje muzejev se je pojavilo šele v zadnjih desetletjih.¹ Od papeža Julija II., ki je v Belvederu v Rimu uredil zbirko ostankov antične kulture preko zbirk rimskih kardinalov in plemičev, vodi dolga pot razvoja do pojma »domovinski muzej«, nastalega v dobi romantike. Baron Stein je že l. 1814. in 1815. razvil teorijo domovinskih muzejev. Njegovemu pozivu so sledili nemški knezi, ki so odprli svoje zbirke javnosti, in to na pobudo Goetheja samega, ki je leta 1816. in 1817. predlagal, naj se umetnine, ki jih je odnesel Napoleon in so jih Francozi vrnili, iz prestolnic porazdele po pokrajinskih mestih in se ustanove »domovinski muzeji«, ki bodo v Nemcih zbujali domovinski čut in smisel za umetniška vprašanja. Zasebniki naj odpro svoje zbirke občinstvu, mesta naj skušajo ohraniti zbirke svojih meščanov.

Domače blago ne sme v tujino. Za prirodoslovne in za kulturno-zgodovinske zbirke zahteva najprej domače proizvode. Tako se je rodila misel »domovinskega muzeja«, ki je dozorela v preteklem stoletju.² Seme je padlo na rodovitna tla. Kralji in knezi so odpirali svoje zbirke za javnost, s čimer je bila nujno zvezana njih inventarizacija in katalogizacija. Snovale so se muzeji zlasti v zvezi z univerzami in ustanovljala zgodovinska društva. Tudi pri nas se je razmahnil podoben pokret. Nadvojvoda Janez je ustanovil štajerski deželni muzej in l. 1821. se je sprožilo vprašanje kranjskega domovinskega muzeja, čigar ustanovitev so sklenili deželni stanovi. Temeljni kamen so mu postale Zoisove zbirke. V Salendrovi ulici št. 3 so bile v 2 sobah shranjene prve zbirke, dokler se muzej ni preselil v licejsko poslopje in od tam v današnjo zgradbo. Ta muzej je imel do prevrata značaj »domovinskega« (kranjskega) muzeja, kakor je to Dežman izrečno naglašal ob otvoritvi. Ta značaj mu je tudi ostal do danes, le da se je pojem »domovinski« razširil na vse slovensko ozemlje.

¹ Vodnik po zbirkah Nar. muzeja. Kult. zgod. odd. str. 14.

² Matschoss, Das deutsche Museum, Geschichte. Aufgaben. Ziele. 1933.

Novo vsebino naj bi dobil pojem muzeja v zvezi s stremljenji za splošno ljudsko izobrazbo.

Lichtwark je proglasil l. 1903. na konferenci v Mannheimu: »V razvoju ljudske izobrazbe, ki iščemo zanjo novih osnov, bodo muzeji važno dopolnilo historično-filološkemu bistvu šol in univerz, ker vodijo k predmetom in izhajajo od predmetov.«

Ta zamisel je dala pobudo za ustanovitev ogromnega tehničnega muzeja »Deutsches Museum« v Münchnu. Slavni njegov ustanovitelj Miller je hotel ustvariti torišče vede in pouka za najširše ljudske plasti. Kerschensteiner,¹ govoreč o ciljih muzeja, pravi: Vsak muzejski ravnatelj ve, da je vse odvisno od tega, kako se bogastvo muzejskih zakladov izbira in dopolnjuje, ako naj ljudstvu ideelno ali materialno koristi, da nastane iz kaosa (zmes) kosmos (red). Ako je izobrazba vrednota in naj muzej služi tej vrednoti, ni dovolj, da služi samo tistim, ki se je že zavedajo, ampak muzej mora postati dostopen kar največjemu številu in njegova zasnova mora zrasti iz pedagoških načel, ki se jim morajo podrediti vsa druga načela.« Ta načela, ki so uveljavljena praktično v omenjenem ogromnem muzeju, si je privzela mlada Nemčija, ki ji objektivni opazovalec ne more odreči zasluge, da je tudi tu pomladila Nemčijo.

Muzej postani ljudski muzej, ki naj ne upošteva samo razmeroma ozkega kroga učenjakov in za posamezne panoge zavzetih strokovnjakov, ampak vso javnost in naj skuša uveljaviti vse vzgojne vrednote, ki jih vsebuje. Stari tip meščanskega znanstvenega in poučnega muzeja se naj bi preobrazil v ljudski ali vzgojni muzej. Ko mi je bila letos dana prilika, da sem si ogledal šele nastajajoči ogromni »Rheinisches Museum« v Kölnu, mi je podravnatelj dr. Klersch izjavil, da je osnovna misel muzeja pedagoško-didaktična. Muzej naj pokaže kulturni razvoj Porenja in njegovo povezanost z Nemčijo. Glavni cilj muzeja bodi, da pokaže v sedanosti živečemu človeku povezanost današnje kulture s preteklostjo in ga tako

¹ Matschoss, Das deutsche Museum, Geschichte. Aufgaben. Ziele. 1933.

vzgaja, da pravilno ocenjuje kulturo sedanosti iz domače tradicije. Nehote mi je pri tem misel zašla na osnovo našega mestnega muzeja. Iz te vodilne ideje izhajajo tudi drugi, zlasti mestni in pokrajinski muzeji v Nemčiji, kjer lahko govorimo o novi muzejski kulturi in tehniki. Naj navedem le nekatere muzeje, ki so že preosnovani ali se preurejajo:

München, Stadthistorisches Museum, preurejen l. 1931.

Augsburg, Maximilianmuseum, preurejen l. 1930.

Ulm, Stadtmuseum, preurejen l. 1930.

Bonn, Provinzialmuseum, preurejen l. 1935.

Köln, Wallraf-Richartz-Museum, preurejen l. 1924.

Köln, Kunstgewerbemuseum, se preureja.

Köln, Rheinisches Museum, se preureja.

Köln, Schnütgen Museum (za cerkveno umetnost), novo urejen.

V Würzburgu in Regensburgu se muzeja preurejata.

Landshut (mesto 25.000 prebivalcev) ima lani preurejen sijajen mestni muzej v stari palači.

Mimogrede omenjam, da je v porenskem muzeju v Kölnu rezerviranih nekaj sob za šolski pouk.

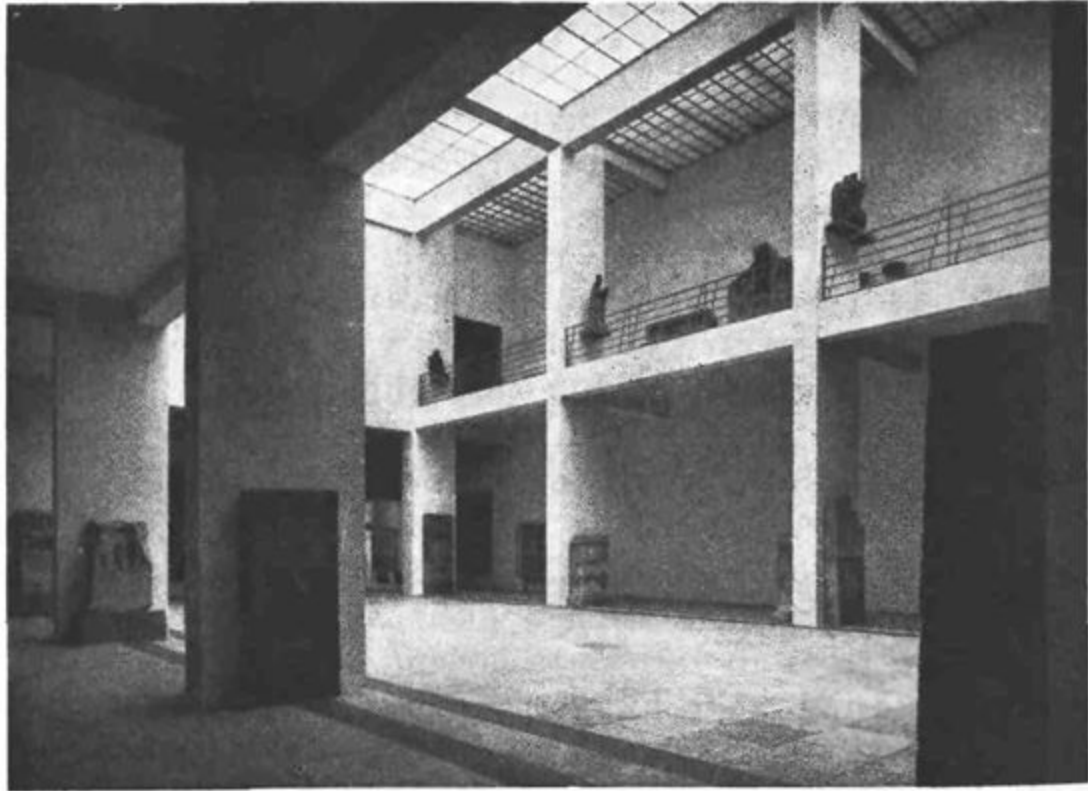
Ker so vsi ti muzeji urejeni po estetično-vzgojnih vidikih, je število razstavljenih predmetov omejeno, tako da izgine prenatrpanost, ki kvari preglednost v naših muzejih in raztresa gledalčevo pozornost. Nova muzejska ureditev gre za tem, da se pozornost koncentrira in človek ima včasih (n. pr. v Bonnu) celo vtis, da je muzej tu in tam skoraj prepražen.

Z novo urejenimi muzeji so nujno združeni obsežni študijski in razstavniki prostori, kjer se vršijo redoma periodične razstave, ki so gotovo važne za njih popularizacijo. Muzej na ta način nikdar ne zastara, ampak nudi vedno nekaj novega in privlačnega. Naj omenim le nekatere razstave, ki sem si jih ogledal:

München: Tri dni v Münchnu pred 100 leti. Sijajna razstava. Gledalec se pripelje s pošto, se nastani v starem hotelu, si ogleda takratno mesto, se zabava na veselicah in v gostilnicah in se spreha v lepi okolici, gre v gledališče in se tretji dan posloviti.

Deželni muzej v Bonnu pred novo preureditvijo

Deželni muzej v Bonnu po preureditvi

Vitrina z rimskimi čašami iz 3. in 4. stol. po Kr.
Novi deželni muzej v Bonnu

Ulm: Donava od Eschingena do Dunaja, z zbirko odličnih akvarelov in bakrotiskov, deloma originalov, deloma kopij.

Köln: V muzeju Walraff-Richartz 100 izbranih grafik z devizo: Nemško se zove, kar je poljudno (Deutsch heisst volkstümlich) z oddelki: 1. Krščanski simboli z nemškega vidika. 2. Smrt in minljivost. 3. Življenje in mišljenje nemškega ljudstva (kmet, vojak, narava, bajka, mesto in izba).

Ali v *umetno-obrtnem muzeju v Kölnu:* posoda, in sicer: a) žara, lonec, b) zaboj, skrinja, omara, v drugem a) posoda s pokrovom, lonec-trinožnik, vederce, kotel, košara, b) komoda, puščica, škatla, v tretjem a) doza, torba, b) futeral, kovčeg in specialne posode za parfum, za cvetlice, za potovanje — vse prikazano v razvoju od Egipta do danes.

IN LJUBLJANSKI MUZEJ?

Ako ustvarjamo nekaj novega in ako mestna občina v ta namen žrtvuje izdatne vsote, moramo ustvariti muzej, ki ne bo samo popoln v znanstvenem oziru, ampak bo tudi vsak čas privlačna točka za Ljubljančane in tujce. Pokazati lastnemu človeku, kako malo se je doslej zavedal, na kako zgodovinsko znamenitih tleh stoji njegovo mesto, v tujcu pa ustvariti prepričanje, da tu živi rod, ki zna ceniti svojo kulturno preteklost, to bo hvaležna naloga mestnega muzeja. Čuli so se sicer glasovi, češ, da je poleg Narodnega muzeja mestni muzej nepotreben. Čim bo odprtih vsaj nekaj oddelkov, ki zanje v narodnem muzeju ni prostora in ki ne spadajo v njegov organizem (n. pr. planinski, narodno-obrambni, barjanski oddelek in dr.), bo to mnenje izginilo samo ob sebi.

Ako preletimo skupine bodočega mestnega muzeja, bo moral začeti s prazgodovino *Barja*, kjer bo podal sliko geološke strukture Barja na prelomnici Alp in Krasa, življenja koliščarjev, njih orodja, barjanske flore in faune, in prizadevanj, da se Barje osuši, kolonizira in kultivira prav do današnjih del za regulacijo Ljubljane.

Doba rimske Emone bo bogato zastopana in pokazala Emono kot važno rimsko postojanko v boju za

Podonavje. Rimski kamni, posodje, žare, steklo — vse to bo prišlo do polne veljave s tlorisi in modeli vred. Bodi že tu omenjeno, da se moderni muzej ne sme bati modelov, četudi igra pri njih fantazija precejšnje vloge. Podobni modeli iz barjanske dobe, kakor jih kaže slavni »Deutsches Museum« v Münchnu, bi bili tudi pri nas privlačljiva točka. Lapidarij rimskih kamnov naj izpopolni model rimske hiše s centralno kurjavo, ki je pri nas deloma ohranjena, model rimskega kopališča, pretorija (oficirskega doma) in vojašnice, opekarne, peči za peko, rimskega legionarja in častnika itd.

Poseben oddelek naj pokaže *politično zgodovino* Ljubljane. Tako najprej *mestne gospodarje*, od Šponhajmovcev in Ulrika Ljubljanskega do Přemysla Otokarja in Habsburžanov s francosko medvlado do dni prevrata in do sedanjosti. Tu se da zbrati ogromno gradivo, zlasti ako se poseže po kopijah (nagrobne plošče, portreti, novci itd.). V ta oddelek spada tudi vse, kar nas spominja na *deželne stanove in deželne glavarje* (grbi v kapelici sv. Jurija na Gradu!), zlasti pa vse, kar je v zvezi z *mestno ustavo in upravo*: z mestnimi sodniki in župani, njih prestol in žezlo, meč kot znak tržnih pravic in drugo, kar nam je ohranjeno, oziroma kar si moremo rekonstruirati po opisih in slikah z rotovžem vred.

Sem spada tudi *razvoj ljubljanskega teritorija* in vsa prizadevanja, kako obvarovati mesto pred zunanjimi sovražniki: *postanek mestnega obzidja*, zlasti njega razširitev l. 1415. v bojih proti Turkom s priključitvijo levega brega Ljubljane. Možna je na podlagi opisov in slik dosti točna rekonstrukcija obzidja, stolpov in mostov. Še povečan model Ljubljane iz Valvasorjeve dobe, kakor že stoji na rotovškem hodniku, resnično posnet po perspektivnih načrtih v zagrebškem muzeju, ki jih je odkril dr. Stelé, bi Ljubljančanom še več povedal o stari Ljubljani. Podoben zelo velik model mesta Kölna sem videl v porenškem muzeju.

Cerkev je igrala v vseh časih mesta Ljubljane važno vlogo. Doba velikega gospodarskega razmaha, ko je z graditvijo ceste z Dunaja do Trsta pod Kar-

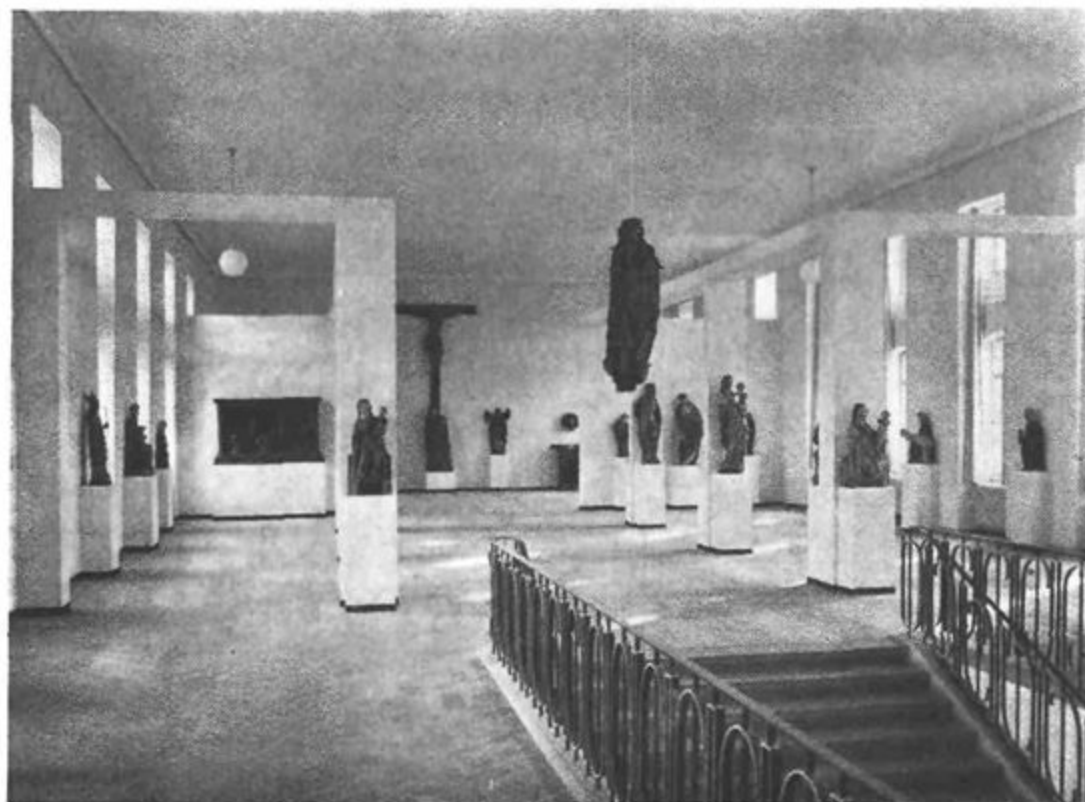
Steklena omara z ženskimi oblačili in klobuki iz 19. stol.
Historični muzej mesta Münchna

lom VI. postala Ljubljana važno trgovsko središče, je tudi doba, ko so požrtvovalni Ljubljaničani obilno dajali iz svojega za zgraditev sijajnih baročnih cerkva. To je doba, ki je Ljubljana poslej ni več doživela. Poleg tedaj zgrajene stolnice, frančiškanske, št. petrske, nunske in drugih cerkva pa bi nas zanimala tudi oblika *starih cerkva*, ki so bile pozneje porušene in ki bi jih bilo tudi mogoče deloma rekonstruirati tako, kakor samostane, ki so izginili. Doba reformacije in protireformacije sta, ako ne drugače, vsaj v kopijah portretov nič manj privlačni kakor tudi prvi začetki šole.

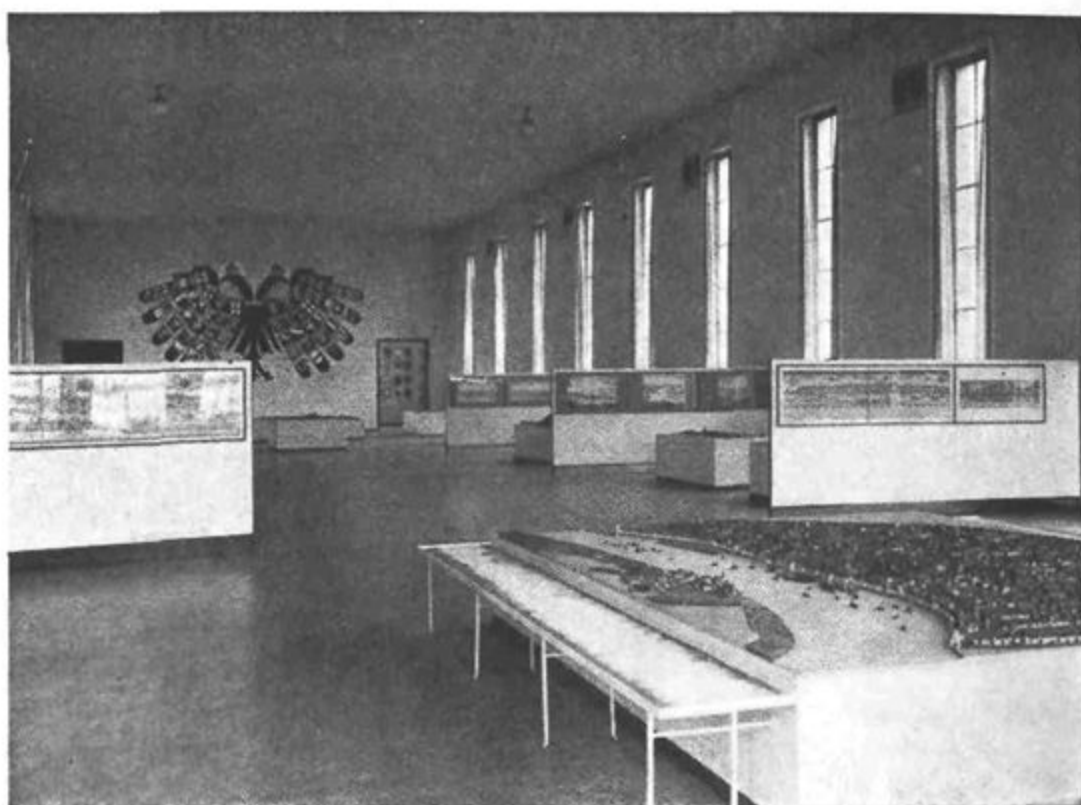
Podati sliko *meščanske kulture* ne bo lahko, ker se je vse, kar se tiče domačega življenja, po večini porazgubilo. Ostanke cehovstva in trgovine so zelo pičili in jih bo treba iskati tudi izven Ljubljane, celo v inozemstvu (Benetke, Aachen itd.). *Numizmatična zbirka in zbirka kolajn, pečatov* itd. bo zelo hvaležna, težko pa bo zbrati stare mere in uteži. *Stare ljubljanske hiše* so nam ohranjene in bi bila hvaležna naloga, za arhitekta-zgodovinarja, proučiti jih. *Stara oprava* je nam deloma ohranjena in bo zbuja mnogo zanimanja. Iz zalog Narodnega muzeja bo mogoče pokazati *pohištvo* raznih slogov, od renesanse do danes. Poleg *kovinskih izdelkov* bo to zametek za bodoči obrtni muzej. *Zbirka portretov* starih Ljubljaničanov in Ljubljaničank bo posebej privlačljiva. *Noše* iz ljubljanskih predmestij, če jih dopolnimo še z nošami meščanov in meščank, bodo hvaležen objekt mestnega muzeja. Sem spada tudi *ljubljski porcelan*.

Lice mesta nam je ohranjeno v toliko slikah, da bo ta muzejska zbirka v originalih ali dobrih kopijah v zvezi z *razvojem mestnega teritorija* silno zanimiva.

Največjega pomena za slovensko kulturno zgodovino bo *zbirka spominov* na važne zgodovinske dogodke in slavne može. Mislimo si, da naš mestni muzej lahko postane vsaj deloma nekaka zbirka realij k biografskemu leksikonu. Da hrani rokopise, je pač naloga licealne oz. bodoče vseučiliške knjižnice. Kdo pa naj ohrani druge spomine, ki nas vežejo na naše politike, glasbenike, umetnike, ki so delovali sredi

Gotska plastika. Schnütgenov muzej v Kölnu

Mestni modeli. Porenjski muzej v Kölnu

nas in bili tesno povezani z Ljubljano, ako ne mestni muzej? Zato je pravilna zamisel, naj se v mestnem muzeju ustvari poseben oddelek kot *glasbeni muzej* kot biografski oddelek in tudi kot *sokolski muzej*, zlasti z ozirom na zasedeno ozemlje. Uverjen sem, da bodo stare ljubljanske rodbine mestnemu muzeju rade poverile slike in predmete iz dobe svojih pradedov. Slovenska Matica je že prepustila mestnemu muzeju z vitrino vred razne spomine na Bleiweisa. Drugi so tudi že sledili temu zgledu. Na kulturnih razstavah ljubljanskega velesajma se je doslej z neverjetnim trudom zbiralo mnogo gradiva, ki je bilo razstavljeno le nekaj dni, potem se je pa razgubilo. Ljubljanski mestni muzej naj bi bil tista kulturna ustanova, ki bi tako gradivo hranila in razstavljala.

Letos je bila v prostorih mestnega muzeja prirejena lepa, le žal prenatrpana *narodno-obrambna razstava*, ki naj dobi svoj stalen kot tudi v mestnem muzeju. Če se bodo od časa do časa prirejale specialne razstave, ki bodo razkrivale to našo najtežjo rano, sem uverjen, da morejo računati s stalno obilnim obiskom. Nič manj ne bo privlačljiva *alpinska razstava*, ki bo pokazala Ljubljano kot izhodišče planinskih tur in veliko delo, ki ga je izvršilo SPD stopnjo za stopnjo za razvoj naše alpinistike.

Naša mesta so končno tako rekoč živ organizem, čigar tvorbe se porajajo od leta do leta, ki rase ne prestando, zastaja in tudi umira. *Mestni muzej bodi zato odsev zunanjega in notranjega življenja našega mesta*. Porast in odmiranje prebivalstva, vse njegovo gibanje, njegovo gospodarsko in duhovno življenje, vse to je mogoče izraziti na moderen način v diagramih in slikah. Meščanu, ki gre sicer topo mimo podobnih pojavov, bo zbudilo zanimanje, za koliko je poraslo število hiš in stanovanj, kakšno je stanje tlakovanih ulic in dolžina izvršenih kanalov, če mu vse to pokažeš ne samo v suhoparnih številkah, ampak v živi sliki in besedi. Nič manj ga ne bo zanimal razvoj mestnih podjetij, celo mestnih financ, če najdeš dovezetno obliko. Tako postane *mestni muzej najboljša šola komunalne politike*.

Mere in uteži. Porenjski muzej v Kölnu

Program, kakor sem ga načrtoval v osnovi, je zelo obsežen. Ne bo izvršljiv v enem letu, je pa izvedljiv, ako se najdejo skupne strokovnjakov, ki bi se lotile posameznih panog. Dosedanja prizadevanja so imela v temo oziru popoln uspeh in popolno umevanje pri strokovnjakih, ki so bili naprošeni, da sodelujejo.

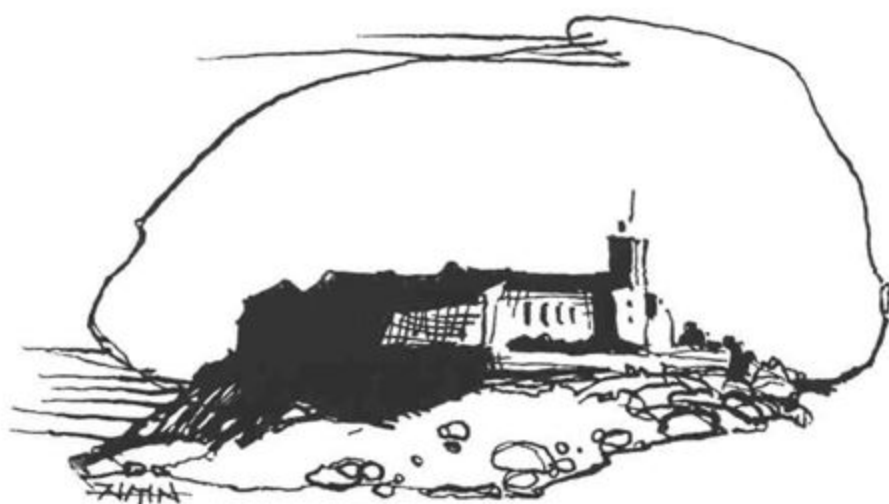
Še eno bodi poudarjeno. Mestni muzej se bo moral posluževati *moderne muzejske tehnike*, če se hoče uveljaviti. Ne zadostuje preprosto zbiranje predmetov v vitrinah in njih razpostavitve. Novi muzej mora svoje zbirke dopolnjevati z grafičnimi, statističnimi, fotografičnimi in kartografičnimi zbirkami. Tehnično se mora posluževati raznih pridobitev sodobne tehnike: diapozitivov, svetlobnih efektov, primernih napisov itd. S tem, da poleg originalov upošteva tudi kopije in modele, mora iti novo pot, ki mu bo zagotovila zanimanje najširše publike in ga očuvala učnjaške suhoparnosti.

Uverjen sem, da bo tako urejen muzej vzbujal smisel za naše posebne kulturne vrednote. Muzej, ki bo pokazal prebivalstvu preteklost mesta, posebej kako je nastalo in raslo, kako je skrbela in skrbi mestna uprava za dobrobit prebivalstva, kako se je v mestu razvijalo in se razvija gospodarsko in duhovno življenje pradedov in sedanosti, kako se je pojavljalo osebno in občestveno življenje posameznika in skupnosti in posebej še veliko vlogo, ki jo je

igrala Ljubljana v kulturni zgodovini malega našega naroda — tak muzej ni nepotreben.

Pa še dalje. V zadnjem času se pri nas pojavlja ojačeno stremljenje, da se v večjih kulturnih in gospodarskih, zlasti tujsko-prometnih središčih osnujejo lokalni muzeji. *Ptuj* ima že v prostorih nekdanjega dominikanskega samostana in cerkve tak lokalni (Ferkov) muzej. Prostori me živo spominjajo na lokale, ki se pripravljajo za muzej v Regensburgu. Čim se ptujška zbirka tudi muzejsko-tehnično uredi, bo prvovrstna atrakcija za znanstvenika, za turista in domačina. Podoben je položaj v *Mariboru*, kjer je upati, da bo uvidevna občinska uprava mestnemu muzeju prepustila v gradu prostore, ki so sami po sebi in z ozirom na svojo okolico kar idealni za mestni muzej, skrajno neprikladni in dragi pa za mestne urade. Človek bi želel, da bi *Maribor* pridobil z muzejem kulturno ustanovo, ki bo dokazovala tujcu tudi dejstvo, da je naša severna meja slovenska in bi posegla z narodno-obrambenim oddelkom tudi v *Korotan* in zbrala vse spomine na Maistrovo akcijo in boje za *Koroško*. Tudi *Celje* kaže večjo agilnost glede primernih prostorov za mestni muzej. Pozdraviti je misel, da se muzej nastani v *Grofiji*. Sijajna odkritja *Brodarjeva* bi bila zanj največja atrakcija, treba je samo pogumne volje in dobrohotnosti občinske uprave. Celu *Novo mesto* noče zaostati in z veseljem opazuje človek začenjajočo se zbirko mesteca, ki ima tako lepo zgodovinsko tradicijo.

Zmotil bi se, kdor bi mislil, da bo s takimi lokalnimi muzeji oškodovan naš centralni muzej, ki ima že toliko duplikatov, da bi le-ti napolnili več lokalnih muzejev in toliko manj pomembnih predmetov, ki bi muzej le razbremenili in napravili prostor za važnejše in značilnejše predmete. Izginiti mora nekak čut ljubosumnosti med centralnim muzejem in lokalnimi muzeji. Pravijo, da čim dalje gre človek, tem dalje da mu kažejo. Lokalni muzeji, urejeni z ljudsko-pedagoškega vidika, bodo zbudili tem večje zanimanje tudi za osrednji muzej. Provincialni muzej v *Bonnu* ima urejeno tesno sodelovanje z lokalnimi muzeji s tem, da predstavlja zanje nekako matico z osrednjo posvetovalnico, posredovalnico in celo delavnico za konserviranje predmetov in izdelovanje kopij in modelov. S tako organizacijo pa dosežemo tudi še sodelovanje s tujsko-prometnimi ustanovami in se približamo cilju, ki je obenem kulturnen in gospodarski.

LJUBLJANSKA ROKOPISNA ZBIRKA PRAVNIH OBRAZCEV IN PREDPISOV IZZA TRIDESETLETNE VOJNE

DR. JUR. ET DR. H. C. METOD DOLENC

(Nadaljevanje.)

6. Gospodarska kriza konec tridesetletne vojne (1618—1648) je uničila davčno plačilno zmožnost ljudstva in silila državo, da se je posluževala posebnih ukrepov, da iztisne kolikor mogoče iz ljudstva. Dne 21. marca 1644. so izdali deželni glavar Henrik baron *Paradeiser*, vicedom Orfej grof *Strassoldo* in pa odborniki stanovske oblasti »patent« na duhovniške, svetne plemenitnike, meščane in vse druge prebivalce, ki so pri deželnem dohodninskem uradu in knjigovodstvu zamudili poravnati zastanke glede redne in izredne vojne pomoči, ki je bila že l. 1633. zaukazana. Prej je veljalo, da plačajo zamudniki 30 fl. »*Straffgeld*«, odtlej naj se pribije dolgovanim zneskom 10 odstotkov. Tistim, ki nič ne plačajo, naj deželna oblast posestva ceni in na dražbi proda. Namesto strogosti je sicer treba izkazovati milost, ali tako kot doslej ne gre več naprej. Vsak dan so večji zastanki. Zato je deželni stanovski zbor na zadnjem sestanku sklenil, da se dá dolžnikom rok za izračunanje dolžnih vsot. Toda poudarja se, da se morajo vsi zastanki kateregakoli svetnega ali duhovniškega, meščanskega ali kmetskega zemljišča, pa naj so nastali od rednih ali izrednih, starih ali novih naložkov od glave (*Kopfmass*), na obrestih ali »imovinskem goldinarju« (*Vermögensgulden*) ali na davkih zastran zavarovanja granice itd. itd., poravnati med veliko nočjo in binkoštni, to pa prav gotovo, ker bi sicer sledila eksekucija brez prejšnjega opominjanja radi vseh zastankov s 30 odstotnim pribitkom. Eksekucija se izvrši naravnost po zapriseženem rentnem mojstru ali pa na ta način, da se izroči zemljišče poljubno tej ali oni osebi na 3 leta v zakup ali pa se ji proda. Vse to naj duhovščina 3 krat zaporedoma oznani s prižnice.

7. Nadaljnji predmet gospodarskega značaja v *Laybasser*-jevi zbirki (l. 42.—70.) je zapis, najobsežnejši izmed vseh, ki se tiče od nadvojvode Karla na novo izdane »*Perghrechtsordnung über all Eisen Perkgh vnd Hammerwerch des Fürsten-*

thumbs Crain vnd fürstlichen Graffschafft Görz«. Datum: Gradec, dne 23. febr. 1575. Tu pa navaja že *Laybasser* sam, da je bila v tisku izdana v Ljubljani po Ivanu *Manuelu* v l. 1577. Spričo dejstva, da jo je vendar dobesedno v svojo zbirko prepisal, dasi obsega 56 strani v rokopisu, moremo le domnevati, da je tiskana izdaja po 60—70 letih postala velika redkost. — Neko posebnost navedenega dela zazremo v tem, da je takoj za uvodom napisan register, in sicer z navedbo kratke vsebine vseh členov. Od teh naj omenimo: V čl. 14. je zapovedano, da se morajo vsi kupi in pogodbe pri sodišču vpisati; v čl. 17. je urejeno, kako se vrste šihte in prazniki; čl. 19. govori o razprtijah (*Zwitrachtigen Aussprachen*); čl. 28., kako naj se postopa, če bije na rudarja sum obrekovanja ali žalitve; čl. 29. in 30. določata, kaj velja, če rudarski zaposlenec umre in kako se njegovi deci postavi varuh (*»vergerhabt werden«*) itd. Tudi obrazci za zaprisego sodnega pisarja, sluge, čuvarjev, stražnikov, pa še navadnih delavcev so v zakonu v polnem besedilu navedeni, ampak samo v nemškem jeziku.

8. Izredno važno za gospodarsko zgodovino slovenskega ozemlja pa je, da je *Laybasser* v svojo zbirko sprejel troje zapisov t. zv. »*Gorski h buke v*«. Po desetletni borbi z dunajsko vlado so štajerski deželni stanovi dosegli, da je Ferdinand I. dne 9. februarja 1543. izdal »*Perchrechts Buechel*« — »*Gorske bukve*«. Prvi prevod na slovenski jezik, ki nam je znan, je oskrbel *Andrej Rezelj* (*Rezl*), župnik na Raki, l. 1582. Gorske bukve so bile izdane za Štajersko, ali po odredbi nekega ročina (*Landhandfeste*) cesarja *Friderika IV.* (1440—1492) so veljale, kakor sploh vsi drugi zakoniti predpisi za Štajersko, tudi še za Kranjsko, ako le-tá dežela ne bi imela svojih lastnih predpisov. Da je nastala nujna potreba, sestaviti posebne gorske bukve za Kranjsko z vsemi priklopljenimi pokrajinami, je prav verjetno. V *Laybasser*-jevi zbirki najdemo resda na l. 93.—98. zapis

»Berathschlagte Pergrechtsordnung zu Crain vnd der Windischen Marckh, Ysstereich vnd Kharst etc.« z letnico 1595., toda brez zaznamka dneva in meseca in oblasti, kdo jo je izdal. Ta zapis je edini doslej znani, celotni zapis predelanih, za kranjske razmere prirejanih gorskih bukev. Le neki foliant iz Joaneja v Gradcu ima zapisanih prvih 26 členov gorskih bukev, ki se ujemajo z našim zapisom v *Laybasser*-jevi zbirki. Nekateri zgodovinarji (Vrhovec, Gruden) so mislili, da je prišlo res do uzakonitve posebne Kranjske izdaje gorskih bukev, ali za to nismo dobili nobenih dokazov. Prav verjetno pa je, da so Kranjski deželni stavovi pripravljali in sestavili osnutek za Kranjske gorske bukve, katerega je dobil *Laybasser* v roke in ga prepisal v svojo zbirko.

Kakor že rečeno, je *Laybasser* napisal (l. 36.) prvo nemško besedilo gorskih bukev iz l. 1543. brez dvoma po kakšni tiskani izdaji. Poznamo tiske prvotne izdaje že iz l. 1543. (*oficina Sygriener*, Dunaj), iz l. 1559. (*oficina Leopold*, Gradec), iz l. 1583. (*Manger*, Augsburg), dva iz l. 1583. neznanih tiskarn, iz l. 1616. (*Widmannstetter*, Gradec), iz l. 1639. (*oficina Sebastian Haupt*, Gradec) in še nadaljnje iz poznejše dobe. Najverjetneje je, da je prišla *Laybasser*-ju uprav zadnje navedena izdaja v roke in da jo je prepisal nekoliko let potem, ko je svojo zbirko začel sestavljati (1641). Ta izdaja iz l. 1639. in omenjeni prepis pa se vendarle ne ujemata popolnoma z izvornikom iz leta 1543., ki ga je dunajska akademija znanosti izdala v zvezku 207., pod st. 4. (*A. Mell*, *Das Steirische Weinbergrecht und dessen Kodifikationen im Jahre 1543*). *Laybasser*-jev prepis predvsem nima istega pravopisa kot prvotni izvornik ter je tudi izpustil vse v izvorniku navedene t. zv. marginalne rubrike, t. j. nadpise posameznih (52) členov gorskih bukev.

Takoj za tem zapisom nahajamo (l. 73.) zapis slovenskega prevoda gorskih bukev z naslovom: »GORSKHE BVKVE piffane V tem Leite kadar fe ie pifalu 1646«. To besedilo prinesemo v dodatku v popolnosti, razen tega prvo stran faksimilirano. (Dodali bomo samo par opomb glede izrazov radi boljšega razumevanja.) Na kraju slovenskega teksta gorskih bukev je *Laybasser* pripisal: »Perkhrechts Büechel Teutsch vnd Windisch vnd Thraidt Zehendtordnung, Ende«. To vsekakor dokazuje, da je imel te tri zakonite predpise za nekakšno enoto, kar je tudi res.

Še le na poznejšem mestu (l. 93.), bržčas torej časovno mnogo pozneje, pride prepis že zgoraj omenjene *Beradthschlagte Pergrechts Ordnung* itd., dasi je na kraju slovenskega prevoda ostalo pet strani nepopisanih. (Besedilo te *Berathschlagte Pergrechtsordnung* sem priobčil od črke do črke v svoji razpravi »Die Niedere Volksgerichtsbarkeit unter den Slovenen vom Ende des 16. bis Anfangs des 19. Jahrhunderts« [Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven; Breslau, N. F., B. V., Heft III.] Zato ne morem tega resda važnega in zajemljivega besedila tudi tu obravnavati.)

V okviru te razprave ni mogoče, da bi govorili o vprašanju notranje zveze med temi tremi zapisi gorskih bukev do kraja. Ugotoviti pa moramo, da je besedilo pri vsakem od teh zapisov različno in da se niti številke členov ne ujemajo. Prvi nemški zapis jih ima 52, slovenski prevod 44, drugi nemški zapis pa 50 členov. Dodatki na koncu besedila tudi niso enaki. Prvi zapis ima klavzulo »o zakonitosti« te izdaje, slovenski prevod je prav to klavzulo izpustil, saj je bil namenjen samo za praktično uporabo pred začetkom vinogorskega zbora. Tretji zapis pa določa na kraju pristojbine, ki naj jih plača vinogradnik, če vinograd proda ali kupi ali če se da vpisati itd. Še en primer: Če kdo ukrade sad ali grozdje, se kaznuje po izvorniku (čl. 40) z globo 4 šilingov ali pa se mu naj odreže uho (*ein Ohr*, prav za prav: uhelj!), po slovenskem besedilu (čl. 35.) z globo 5 mark in škodo mora povrniti, po osnutku iz l. 1595. pa se kaznuje prvič s 5 mark globe, drugič, da se mu uho odreže, tretjič da se zapodi iz vinske gorice, vselej pa mora tudi vso nastalo škodo povrniti.

V. Sklep. *Laybasser*-jeva zbirka nam razgrinja pestro sliko: Iz malone vsakega pravniškega kotička si je avtor nekaj zapisal, največ pa iz rodbinskega in dednega prava. Prav iz te pravne panoge pa imamo zelo malo zbranega gradiva. Naši ljudje so živeli na križišču in prehodišču razno-krvnih narodov, naš svet je bila zagvozda med Srednjo Evropo in Balkanom. Od vsakega naroda, ki je todi vsaj nekoliko časa blodil ali bival, je ostalo nekoliko spominov, samoniklega slovenskega pravnega in prosvetnega življenja pa je bilo malo, vsaj pri t. zv. višjih krogih, h katerim se je prišteval *Laybasser* sam. Da je sprejel v svojo zbirko tudi kar tri prepise gorskih bukev, tega seveda ni storil iz zanimanja za kmetsko prebivalstvo, ampak kot zvest uslužbenec svojega gospodarja, stolnega kapitlja v Ljubljani, v njegovo korist.

Ni da bi mogli v okviru te informativne razprave dati podrobno analizo raznih pravnih institutov, ki se zrcalijo iz *Laybasser-jevih* formularijev, še manj bi kazalo odgrinjati razvojne črte, ki vodijo od tedanjega do današnjega prava. Pogledi v tem smislu naj bodo pridržani izvajanju v pravni zgodovini Slovencev, ki še ni spisana. Samo na splošno naj navedemo dve, tri, da se vidi, kaj pomenja zbirka za spoznavanje Ljubljane pred tri sto leti s pravnozgodovinskih vidikov.

Predvsem kar bode v oči, je tisti veliki prepad med »boljšo« gospodo in slovenskim kmetom (tudi obrtnikom). Prav gotovo še ni bilo takrat nacionalizma v današnjem smislu besede. Saj so še v teku 17. in 18. stoletja v Gradcu, glavnem mestu Notranje Avstrije, pri vladi zaprsegali fevdne gospode v slovenskem jeziku, kajpada za to, ker ti fevdni gospodje, plemenitaši, drugega jezika niso znali. (Gl. Dolenc, Dvoje slovenskih fevdskih priseg, Časopis za zgod. in narodopis., VIII., 1911.) Ali fevdalni ustroj družbe je razkrojil ljudstvo istega rodu na dva dela, na »boljše« ljudi in na »ubogo gmajno« po deželi. »Boljši« ljudje in njihovi priveski — *Laybasser* je spadal k poslednjim — so imeli navzlic svojemu boljšemu položaju vedno pripravljen tilnik, da klonejo z njim pred še višjimi, med seboj pa so gojili mnogo nezaupanja, a za kmeta so imeli le strašno strogost in veliko samopašnosti.

Primeri pogodb iz naše zbirke, ki se tičejo rodbinskega in dednega prava, pa nam odkrivajo neko doslej malo opažano potezo: Vezi sorodstva po krvi so precej rahle, moški so na boljšem v primeri z ženskami, in vendar je bil položaj ženesoproke dobro podprt. Ženin ne išče brez lastnih sredstev bodoče soproge, za obljubo, da mu postane žena, jo sam iz svojega prav dobro nagradi, pa tudi za bodočnost, ako bi postala vdova, lepo preskrbi.

Mnoge dedne poklonitve v prid posameznim cerkvam pričajo zgovorno, kako mogočen regulator je bila vera v takratnem vsakdanjem življenju in to v dobi, ko je šele nekoliko desetletij preteklo od reformacije. Tudi strogost v spolno-moralnih vprašanjih je dobila v *Laybasser-jevih* zapiskih mogočnega izraza.

Kaj značilna poteza za pravni red v Ljubljani sredi 17. stoletja je tudi večna in globoka bojazen zapustnikov, da do izvedbe njihovih oporok ne bi prišlo. Običajno pravo se je kresalo z rimskim pravom, zakonitih norm ni še bilo, pa je bila negotovost na dnevnem redu.

V praktičnem pravnem življenju pa je imela po *Laybasser-jevih* primerih neverjetno velik pomen »die Clausel der Verbindung bei allgemeinem Landschadenbunde«. Ta institut nam pravnikom, ki smo po prejšnjih razmerah studirali na tujih univerzah, niti po imenu ni bil znan, kaj šele po svojem velikanskem pomenu. Niti nemški pravni zgodovinarji najboljšega slovesa ga niso obravnavali ali vsaj omenjali. V *Laybasser-jevi* zbirki pa se sklepajo po tej klavzuli vse mogoče pogodbe, celo v testamentih ga imamo; skratka po vsebini naše zbirke moramo soditi, da je bila obveza pod takšno klavzulo vsakdanja pojava. Pri takih razmerah moremo še le razumeti, kako je to, da izvemo tako malo o eksekucijah iz tistih časov. Pravni red je bil s to klavzulo za vsakdanjo potrebo čisto dovolj podprt. Da je taka obveznost, ki je veljala skraja samo za plemstvo, prodrla tudi v kmetsko pravno življenje, to smo dokazali pri drugi priliki, kaže pa, kako umesten je bil institut v splošnem pravnem prometu.

Glede gospodarstva v dobi po tridesetletni vojni nam *Laybasser-jevi* zapiski o vladinih ukrepih glede inflacije, moratorijev, valutnih razmeri. pod. do dobra pričajo o bedi, ki sledi na gospodarskem polju po vsaki vojni..., pa tudi o tem, kako malo izbirčni so odločilni činitelji glede načina izterjavanja denarnih sredstev.

Po vsem tem naj damo izraza svojemu prepričanju, da bi kazalo, da se *Laybasser-jeva* zbirka napravi pristopna za širši svet na ta način, da bi se oskrbelo nje tiskana izdaja z znanstvenim komentarjem. Za sedaj resda ni na vidiku nobene možnosti za tako izdajo. Da se stvar ne pozabi, ko pridejo boljši časi (in ti morajo priti), za to smo napisali to razpravo. V dodatku pa naj prinesemo ves slovenski prevod gorskih bukev iz l. 1646., najdragocenejši zapis vse zbirke.

GORSKHE BVKVE *

pisane v tem letu kladarske se pisalu

1646.

Naperuue ima vsakiteru leitu vsaki gorij Dva krat Gorskka
 pranda, kakor vsaki Gosput nouada ma, kakor Jessen enkrat
 spomlat kakor vmeij Veliko nozhio jnu vmeij Winkostik Drugi
 Derstana biti, na miestih kakor jestara nevada jnu ima vsaki
 Gorskij Gosput takovo pranda svojim sagor mlij, ale Merasti,
 obsaditj, saku be pak fremalu tchj sbech jemel taku o more
 is Drugik Gjer Merasthu naprositj, jnu ta Rmg Sudostj kenz pranda
 na merstibj, jnu obsaditj,

1a. 2. Artikel,

Na Drugu jma vsakiterij Gorskij Gosput be im kir sa kukous Erbstno
 Tushio. Vsaku Leitu pustit Gorskko pranda Derstabi, jnu ta is te oben,
 krat na odpovedatj, Sakaj to kout prande obenega odlashama
 natirpe,

1a. 3. Artikel,

Kaberij Gorskij prandj pride, jma vsakiterij, sioie vroshie od sebe
 polostitj. jnuj se v gorj perprandj s besedo jnu sviamam, poste,
 temu Derstabi, jma malu alj Veliku k kakorj nauolj k boiu kakore
 v shah Dabi, kaberi be se pak s besedo alj sviamem nesporobnu
 Dershal, ta se sapadel yz Denariou, oku bjpak en Mzhj s dach,
 ta se sapadel leno Marko Denariou, oku bi enega bel, ta se sapadel
 Duci Mgor kj Denariou, jnu posebe steim biemim se negouo
 skodo opravitj,

1a. 4. Artikel,

Vsakiterij jma sate ritzij kir Gorskimo antizheio, predprando
 jnstanzis. Tuie pred Gorskko prando handlabj jnu kloudaj,

1a. 5. Artikel,

Alkubj sak en Gorskij Gosput enimu prando doli Velaril, jnu nedopus,
 till, tamore pred toshersthoue Shviblostj Kellermaistra, suotobostj
 bo naprej pnesti, jnu oku se temu taku Snaide, ta ku vshe sice
 prestigal m kar jma ta Kellermaister vso prandj v takomh
 ritzherk reurabj,

VI. **Dodatek:** Prepis prevoda *Laybasser*-jevih gorskih bukev (l. 73. do 76.) s kratkimi pojasnili, zlasti v pravnozgodovinskem oziru:

GORSKHE BUKUE:

piffane v tem Leite khadarfe ie pifalu
1646.

Ta Pervi Articl,

Naperuu ima Vsakiteru Leitu Vsaki gori Dvakrat Gorfka prauda,¹ kakor Vfaki Gospud novada ima, kakor Jefsen enkrat, Spomlat kakor Vmej Veliko nozhio inu Vmej Winkostih Druguzh Dershana biti, na meisftih kakor ie ftara navada Inu ima Vfaki Gorski Gosput takovo pravda fvoimi Sogorniki,² ale Meiashi³ obfaditi⁴, aku be pak premalu teh Isteh Jemel, taku on more is Drugih Gur Meiashu naprofiti, Jnu ta Ring sadosti kenj pravde na meistiti, Jnu obsaditi.

¹ Prauda = iudicium = sodni zbor vseh udeležencev na pravdnem dnevu, das Gericht. — ² Sogornik = tisti posestnik vinograda z zidanico ali hramom, ki ga ima v dednem najemu in je tlačan (nevoljnik) gorskega gospoda (Berghold, glebae adscriptus). — ³ Mejaš = tisti osebno svobodni posestnik vinograda, ki je spadal samo glede vinograda v podsodnost gorskega gospoda. — ⁴ V drugih prevodih stoji »obsedeti« za »Bergthaiding (= gorska pravda) besetzen«.

Ta. 2. Articl,

Na Drugu Ima Vfakiterj Gorski Gosput te im¹ kir fa kakouo Erbfino tofhio,² Vsaku Leitu pustit Gorsko praudo Derfhatj Jnu teiste obenkrat naodpouedatj, Sakai takoue praude Obenega odlashaina neterpe.

¹ te im = tistim. — ² Mišljene so tožbe radi dediščine.

Ta. 3. Articl,

Kateri Gorski praudi pride, Jma Vsakterj Souie oroshie od Sebe polofhiti. Inu se Vgori per praudi S besedo Jnu sdiainam, poshtenu Dershati, Jma malu alj Veliku h kakovi navolj hboiu kakor¹ Vršah Dati. Kateri be fe pak s besedo alj sdiainem nespodobnu Dershal, ta ie sapadel 72. Denoriou, aku bi pak en Mezh Jsderl, ta ie sapadel eno Marko Denoriou, oku bi enega bel,² ta ie fapadel Duei Marke Denariou, Inu pofebe s teim bienim negouo skodo oprauitj³.

¹ Pisna pomota za kakov = kakšen. — ² bel = bil, udaril. — ³ »škodo opraviti« pomenja glede odškodnine z nasprotnikom poravnati se. V nemškem izvorniku je stvar opisana: »dem belaidigten seine schäden und vor-drung vorbehalten sein«.

Ta. 4. Articl,

Vsakiteri Jma sate¹ rizhi kir Gorshino antizheio, pred praudo² Inftanzio, tuie pred Gorsko praudo handlati inu rounati.

¹ Čitaj »za te«. — ² Prevod ni pravilen; glasiti bi se moral »pred prvo instancijo«.

Ta. 5. Articl,

Akubi pak en Gorski Gosput enimu praudo doli Vdaril,¹ Jnu nedopustil, ta more pred te fiersthoe Suitlosti kellermaiftra² fuoio toshbo naprei pernefti, Inu aku se temu taku Snaide, ta ku Vsheifize³ prestiga in kar Jma ta kellermaifter Vso prauizo V takouih rizheih reunati.

¹ »Niederschlagen«, v izvorniku »recht verzug«. — ² Deželni kletarski mojster je bil druga instanca v gorskih zadevah; sodil je v kolegiju asesorjev, to je: takih oseb, ki so imeli sami vinograde. — ³ Nerazumljivo; v originalu »und weislich gemacht wirdet«.

Ta. 6. Articl,

V glihi Vishi ima tudi en kellermaifter, kadar takouo dolgouaine, ale handel pred nega pride, s deshelskimi Ludmi, Jnu purgarij kir gorshino Jmaio po gorskih Buquah ravnati inu soditi.

Ta. 7. Articl,

Per Vsaki Gorski praudi se Jma nesnaine Dati, te gore freyheite,¹ inu Slekerni, kirse² kakouo Silo, Boij, ali kakou Drugi handl ali Dolgouaine Vie,³ Jnu perpraudi tega nepouuei taisti je Gorskimu gospodu sepadel 72. denariou.

¹ V drugih prevodih stoji naravnost, da se morajo gorske bukve ob začetku gorskega zbora prečitati. — ² Pisna pomota, prav »kateri za«. — ³ Čitaj »ve(i)«. (Konec prihodnjič.)

ITALIJANSKE PREDSTAVE V LJUBLJANI PO ZGRADITVI STANOVSKEGA GLEDALIŠČA (L. 1765.)

DR. STANKO ŠKERLJ

(Nadaljevanje.)

Zdi se, da ta Baldan sam ni bil impresario, vsaj ne tisti, ki je želel priti 1770. l. — odnosno morda pred pustom 1771. — v Ljubljano; a z opero je imel opraviti: to se jasno vidi tudi iz prvega pisma, kjer se na začetku opravičjuje Zoisu, da mu nót ni mogel prej poslati, ker je imel mnogo posla z operami, ki so se uprizorile okoli Vnebohoda (največjega praznika v Benetkah). Morda je bil kapelnik. A vsekakor je bil muzikalni ekspert in dobavitelj nót za Zoisovo hišo, ki ji je bil ponižno udan.

Ali je potem prišlo do nameravanega gostovanja v Ljubljani, do danes ne vemo. Na vsak način pa ta primer dokazuje, da se je okoli gledališča marsikaj vršilo, o čemer ohranjeni uradni akti in libreto ničesar ne povedo; kaže pa tudi, kako se je o priliki aranžiralo kako gostovanje. In vrh tega nekoliko odkriva, kakšno ulogo je imel v gledaliških zadevah baron Zois že s tri in dvajsetimi leti.

Leta 1773. pa je Ljubljana vsekakor spet užila razmeroma bogato operno sezono: najmanj tri ali štiri opere so se to leto igrane pri nas, in sicer *La locanda*, *Il carnovale*, *La buona figliuola* in najbrže *L'amore senza malizia*. Za prve tri ni dvoma, da jih je pred pustom dajala gledališka družba, ki jo je vodil impresario Gaetano Pecis. O zadnji pa vemo le iz navedb profesorja Kidriča,¹ oziroma iz zabeležbe v Zoisovem katalogu opernih tekstov, da je obstojal zanj libretto, tiskan l. 1773. v Ljubljani; ta knjižica nam ni ohranjena. Tekst sam je bil najbrže dokaj nepomemben, ker ga velika Salviolijeva dramska bibliografija niti ne omenja — razen če je imela ta opera še kak drug, bolj znan naslov, pod katerim je bila drugod igrana. Pisca besedila torej ne vemo, glasbeni avtor pa je bil skoro gotovo že omenjeni, sloviti Niccolo Piccinni, čegar *Ljubezen brez zlobe* se je prvič pela 1762.² — Ni nam znano, ali je ta opera spadala k repertoarju Pecisove družine; zato moremo tem manj izključiti možnost, da je v Ljubljani l. 1773. gostovala še kaka druga operna družba. Arhivski viri — v poštevh prihaja predvsem Stanovski arhiv v Narodnem muzeju — nas tudi ob tej priliki le prav nezadostno obveščajo o gledališču; doslej vsaj nismo tam našli nobenega sledu niti o Pecisovem, niti o

kakem drugem italijanskem opernem gostovanju v tem času.³

Kar se tiče ostalih treh oper, smo najbolje poučeni o prvi, z naslovom *La locanda* (*Gostilnica*). Zanimivo je, da je libretto za to opero, ki je enojezično italijanski in ki obsega 60 strani male osmerke, natisnjen v Benetkah pri tiskarju Modestu Fenzu, toda z izrecno opazko na naslovnem listu, da je namenjen za vprizoritev v Ljubljani: »... da rappresentarsi nel Teatro Nobile Di Lubiana il Carnevale dell'Anno 1773«. — *Gostilnico* je komponiral Giuseppe Gazzaniga (1743.—1819.), »Maestro di Capella Napolitano«, kakor ga označuje Fenzov libretto, plodovit in v svoji dobi tudi izven Italije dokaj popularen operni skladatelj, čegar sloves pa ni dolgo trajal. A besedilo te opere je napisal Giovanni Bertati, eden najznamenitejših italijanskih avtorjev komičnih libretov. Njegov dober glas je seveda osnovan na drugih delih — na primer na *Ukradenem dekletu* (*La villanella rapita*, 1783. l.) in na slovitem *Zakonu na skrivaj* (*Matrimonio segreto*, 1792.), ki ga je uglasbil Domenico Cimarosa — ne pa na tej *Gostilnici* in na podobnih izdelkih.

Sicer pa tudi libretto *Gostilnice*, ki obsega tri dejanja in je zložen v vezani besedi, ni tako nesmiseln kakor nekateri drugi, ki jih poznamo; ni brez uspelih prizorov in tudi zaplet se zdi v začetku srečno zasnovan. Vsa igra se vrši v gostilnici (v Napolju), in ta domislek dovoljuje libretistu, da brez nasilnosti zbere vse osebe, ki se mu zdé potrebne; med njimi je samo ena »parte seria« — Rosaura —, druge so »buffe«. Glavna gonilna sila dejanja je snobska želja imovitega trgovca Arsenija, da bi svojo sestro Guerino omožil s kakim plemičem; drugi motiv je ljubezen med to sestro in trgovcem Riccardom, tretji pa ljubosumnost Valerija na ženo Rosauro. Vrsta slučajev, ki so v zvezi s temi motivi, in okolnost, da se mnoge od nastopajočih oseb prvotno ne poznajo med seboj, dovede do tega, da nastane splošna zmeda: Valerio in Guerina mislita, da je Riccardo prikrit ljubimec Rosaure, Riccardo pa mora verjeti, da ga je Guerina izdala in se poročila z Valerijem. Odnosi so torej prav burkasto zamršeni in bi se mogli zabavno odmotavati

¹ V večkrat citirani razpravi o *Dramatskih predstavah v Ljubljani do l. 1790.* (v *ČSJKZ*, V; str. 118.)

² A. Della Corte, *cit. d.*, I, 207.

³ V zimi 1773/74 Italijani po vsej priliki niso imeli prostora v stanovskem gledališču, kajti v že omenjenem fasciklu (Stanovskega arhiva) »Collectanea. Gledališče I«,

v omotu z napisom »1773-79«, beremo v 2. izmed tam zbranih listin, z dne 20. XII. 1773., to-le: »... dem Entrepreneur der hier anwesenden Teuschen Schauspieler Mathias Meininger ... in dem allhiesigen landschaftlichen Theatro ...«. A iz neke listine v 3. konvolutu vidimo, da je ta nemška družba odigrala od novembra 1773. do maja 1774. l. šest in šestdeset »komedij«.

še skozi dva akta; tako vsaj gledalec pričakuje. V njegovo presenečenje pa se vse zmote pojasnijo že na koncu prvega dejanja, o priliki skupnega kosila za okroglo gostilniško mizo. Kaj torej ostaja za drugo in tretje dejanje? Arsenijeve poskuse, da se Guerini najde aristokratski ženin, je treba osmešiti, nesrečna zaljubljenca pa združiti; poleg tega se nekaj časa zdi, da hoče pisec tudi Valerija ozdraviti ljubosumnosti. Saj vsega tega je še vedno več ko dovolj za dve dejanji — toda zakaj je bilo potem treba — dramski neekonomično — zavesti gledalčevo pozornost v napačno smer? In nepazljiva gradnja se vidi tudi dalje: konflikt med ljubosumnim možem in nedolžno ženo obvisi nerešen v zraku. Dejanje se koncentrira okrog problema, kako ukaniti Arsenijevo trdovratno namero, na korist zaljubljenca. V ta namen si izmislijo Riccardo, Valerio in gostilničarka Marinetta zvijačo: Riccardo se pojavi kot sin calicutskega kralja in zasnuje Guerino; Arsenio navdušeno pristane na to in se veseli, da bo postal »mameluk« — velika čast v njegovih očeh. Tako dosežeta mlada človeka dovoljenje, da se smeta svobodno poročiti, s čimer bi bilo drame po pravici konec; a zadnji prizor drugega dejanja je začinjeno še s smešno ceremonijo, ki naj se z njo Arsenio poviša v mameluka. Toda tudi to še ne zadostuje: običajni obseg opere zahteva še tretji akt, in dramski rokodelec je poslušen. To zadnje dejanje pa je izpolnjeno s samimi nepotrebnimi in nesmiselnimi mašili: Arsenio se prebudi iz svoje zablode, je ves iz sebe in se obnaša tako, da ga imajo za blaznega; mlada zakonca se malo prepirata in spet spravljata, da se dejanje raztegne; na koncu stoji neukusno burkasta scena, kjer čudodelni zdravnik preganja in prežene Arseniju norost. — Ne posebno originalni predmet — kdo se ne bi spomnil Molièrejevega *Meščana - plemiča*? — bi se bil dal bolje uporabiti; toda libretisti pogosto nimajo ne časa ne volje, da bi motive, ki so jim slučajno padli v pest, pošteno obdelali.

Za ostali dve operi, oziroma za tri, ako je *L'amore senza malizia* spadal k njihovem repertoarju, je dal impresario Pecis natisniti librete v Ljubljani pri J. F. Egerju, enojezično, t. j. samo italijansko, v mali osmerki. Dočim je beneški libreto *Gostilnice* ohranjen v Državni študijski knjižnici, hranijo teksta oper *Il carnevale* in *La buona figliuola* v knjižnici Narodnega muzeja, v konvolutu »Nemško gledališče«, C 18.

Naslovni list prvega libreta pravi: »*Il Carnevale*, / *Dramma giocoso per musica*. / *Da rappresentarsi* / *Nel Teatro nobile* / *Di Lubiana*. / *Il Carnevale dell' Anno 1773*. / *In Lubiana*, / *Appresso Giov. Federico Eger*, / *MDCCLXXIII*.« V primerku, spravljenem v Muzeju, ni lista s predgovorom in z osebami drame; ker libreto druge opere vsebuje predgovor in osebe, je precej verjetno, da je v našem izvodu *Carnevale* a dotični list iztrgan. Vsekakor nas ta eksemplar, ki sicer daje besedilo v celoti, ne obvešča niti o piscu, niti o skladatelju. Italijanskih oper z naslovom *Carnevale* je več zabeleženih;¹ ena izmed njih ima

besedilo znanega pisatelja abáta Pietra Chiarija, strupenega Goldonijevega tekmeča, muziko pa je prispeval Antonio Boroni (1738—1792), in ker se je dajala l. 1769. v Dresdenu, prihaja morda v poštev tudi za ljubljansko predstavo iz 1773. leta. Drug *Carnevale* sta ustvarila Mattia Vento in Florijan Leop. Gassmann. Vendar nima smisla ugibati o avtorjih; vprašanje o piscu in posredno tudi o skladatelju bi se rešilo, ako bi mogli v kateri od velikih italijanskih knjižnic, ki hranijo na tisoče opernih libretov, primerjati tekste raznih *Carnevalov* z ljubljansko knjižico.

»Clou« predpustne sezone 1773. l. pa je bila brez dvoma zadnja od navedenih oper z ohranjenimi libreti, *La buona figliuola*, — ako je identična s Piccinijevo *Cecchino*. V ljubljanskem libretu beremo: »*La buona / Figliuola / Dramma giocoso per musica / di Polisseno Fegejo P. A. / Da rappresentarsi . . .*« (itd., kakor v *Carnevalu*). Dodano je posvetilo: »*Dedicato / Alli Nobilissimi; e Gentilissimi / Cavalieri / Di Detta Città; in »vitezom«, to je: ljubljanskemu plemstvu, je namenjen tudi kratki predgovor impresarija Gaetana Pecisa. Potem se navajajo dramske osebe in imena igralcev: edino »resno ulogo« marchesine Lucinde je pela Francesca Perez, glavna uloga vrtnarice Cecchine je bila v rokah Anne de Paoli, in tako po vrsti dalje. Posebej in imenoma so omenjeni tudi plesalci in plesalke — isti kakor v libretu *Gostilnice*: bila je to baletna skupina direktorja in koreografa Carla Sabbionija.²*

Pisec teksta *Dobre hčerke* je spet Goldoni, kajti »Polisseno Fegejo P. A.« (ti kratici pač pomenita »pastore arcade«) je pastirsko ime, ki ga je slavni komediograf nosil v akademiji *Arcadiji*. Ko ga je 1756. leta pozval infant don Filip v Parmo, da hitro pripravi tri librete za komične opere, ki bi se igrale na njegovem dvornem gledališču, si je Goldoni vsaj za enega pomagal na ta način, da je predelal v operni libreto svojo lastno »resno komedijo« — mi bi rekli »dramo« — *Pamelo*, ki jo je bil napisal 1750. l. na podlagi sentimentalnega, v XVIII. stoletju silno priljubljenega romana v pismih *Pamele*, enega glavnih del Samuela Richardsona, utemeljitelja modernega angleškega romana. To je, kakor znano, povest o preprostem, dobrem dekletu, ki je vzbudilo v svojem plemiškem gospodarju ljubavna nagnjenja, a se kljub svoji lastni tihi ljubezni do tega gospoda trdno upira mamljenju; njeno vzgledno vztrajanje v čednosti je na koncu nagrajeno s tem, da jo gospodar kljub stanovski razliki vzame za ženo. Da ne bi zadel ob ozkosrčno socialno občutljivost konservativne italijanske publike, se je Goldoni v svoji svobodni dramatizaciji

² Po B. Croceju, *Teatri di Napoli*, str. 206, je neka plesalska družina Sabioni nastopala v Napolju v štiridesetih letih XVIII. stoletja: »Per quattro anni, dal '41 al '45, si ebbe, col Sabioni direttore della compagnia, la fanciulla ballerina che portava il soprannome di 'Pantaloncina' . . .« V Ljubljani trideset kasneje plesalci seveda niso mogli biti isti, ravnatelj pa lahko; in če ne prav on sam, pa vsaj kdo iz njegove rodbine — gledališki poklic je bil pogosto deden. Ljubljanski balet v letu 1773. po vsej priliki ni bil slab.

¹ Prim. Salvioli, *cit. d.*, sub »Carnevale«.

angleškega romana ognil pomislekom proti mé-salianski na ta način, da se v njegovi komediji pri koncu izkaže, da je Pamela prav za prav hči plemenitaša, ki je moral skrivati svoj rod. — Za nas pa je zanimivejše in poučnejše gledati, kako je Goldoni kasneje svojo resno dramo preobrazil v tekst komične opere: na takem primeru se posebno dobro vidi, kaj se je enemu najznamenitejših dramskih avtorjev zdelo potrebno in koristno za komičen libreto, posredno pa tudi, kakšna snov in kakšna obdelava je ugajala občinstvu. Tukaj ni mesto, da bi to zanimivo predelavo spremljali na vsem potu; nekatere stvari pa vendar lahko omenimo.¹

Osebe so izpremenile svoja imena, ki so postala italijanska, deloma tudi svoje kondicije, predvsem pa svoje značaje. Lord Bonfil, resni, zreli, a ne postarni ljubimec, je postal šestdesetletni marchese della Conchiglia, čegar starčevska zaljubljenost že sama izziva malo komičen vtis. Preprosta vrtnarica Cecchina, ki je nadomestila olikano sobarico Pamela, je izgubila mnogo njenega moralnega patosa, njo manj muči konflikt med ljubeznijo in socialno konvencijo nego neprilike, ki ji jih povzročajo nevoščljiva in hudobna okolica: sebična marchesova nečakinja, škodoželjne tovarišice v službi in nezadovoljni zaljubljeni. Cecchina je manj globoka in manj retorična kot Pamela, zato pa je bolj živa in ljubka in nam je v svoji podeželski neizkušenosti in v svoji mešanici solz in smehljajev simpatičnejša. Če je Goldoni že ves ta libreto na hitro zmašil, vsaj junakinjo je prijetno narisal. Poleg tega so se mu seveda dobro posrečile nekatere epizode z jezikavimi služkinjami. — Velika in karakteristična zamena se je zgodila tudi v tem, da je zavzel mesto starega, čestitega in ponosnega Pamelinega aristokratskega očeta — preprost nemški vojak z značilnim imenom Tagliaferro, »bojevitež, ženskar in pijanec«, ki ga je njegov polkovnik, nemški baron, poslal v Italijo, da poišče njegovo hčer »Mariandel«, ki jo je kot otroka tam zapustil v času vojskovanja. (Razume se, da je srečni konec operete omogočen vprav z odkritjem, da je vrtnarica Cecchina v resnici baronesa Mariandel.) Zanimiva postava nemškega vojščaka je vzbudila že pozornost A. Dimitza, ki jo v svojem članku *Hundert Jahre der Laibacher Bühne (1765—1865)*, v listu *Blätter aus Krain*, 1865, str. 66 in sl., posebej omenja, pri čemer tudi citira nekaj stihov kot primer, kako Tagliaferro lomi svojo italijanščino. Ta smešna uloga ni, kakor bi kdo mislil, specialen dodatek tej operi, v kolikor bi se

dajala v inozemstvu, temveč je nemški vojak ali častnik ena izmed navadnejših epizodnih figur italijanske komične opere, saj se ponavlja v celi vrsti libretov.² In ponavlja se enolično, z le neznatnimi razlikami v situaciji in s stalnim žargonom. Tudi v *Cecchini* zamenjava Tagliaferro na južnonemški način trde in mehke soglasnike: ko je preprečil samomor zaljubljenega Mengotta, ga tolaži: »E per donna talian star disperato? / Tatesco (= tedesco) niente importa. / Per gherra (= guerra), per onor perder la pelle. / Ma no morir per queste pacatelle (= bagatelle). Fenir (= venir, v velevnem smislu: »pojdi«), fenir con me.« Nato še dalje vabi obupanega Italijana s seboj na vojsko in slavi prijetnosti vojaške službe; pri tem uporablja onih par zverženih nemških besed, ki se z njimi postavljajo tudi drugi italijanski libreti: ... Belle *Fraile* graziosine / (Per ballare uissasà. / Se nemico star lontane, / *Trinch Vain Lanzman*.³ Quando in campo deve andar, / Sempre *lustiche* si sta. / Salta, balla, uissasà.« »O uspehu te figure pri občinstvu,« pravi Della Corte (I, 194), »je očitno odločala komičnost igralca, njegov izgovor, njegova maska, debela postava, od pitja rdeči nos in ličnice, čudna uniforma, težko orožje, kontrast med zavajeno, sirovo zunanostjo in (gori) opisano veselostjo.« —

Ob vsej površnosti, s katero je Goldoni izdelaval operne tekste vobče — včasih je porabil samo po »štiri dni« za enega, kakor sam pravi — in ki se očituje tudi v *Dobri hčerki*, je vendar res, da je s svojo poitalijanjeno Pamela — kakor že z nekaterimi svojimi starejšimi teksti — zanesel tudi v komični libreto plemenitejšo črto: nežno čuvstvenost. In če prvi komponist *Dobre hčerke*, E. R. Duni (1756), in za njim Salvatore Perillo (1760) tega dragocenega elementa nista izkoristila, je naletel Goldonijev tekst v tretjem, ki se ga je lotil, v Niccolóju Piccinniju, na muzikalno naravo in talent, ki sta Cecchinino genljivo ljubkost razumela, se dala od nje inspirirati in jo znala mojstrski izraziti. Zato pomeni Piccinnijeva *La buona figliuola* ali *Cecchina*, kakor so jo navadno imenovali, ne samo ogromen uspeh tega komponista, temveč sploh enega največjih v zgodovini italijanske opere. Tudi današnja kritika priznava Piccinnijevi muziki resnične vrline: graciozno invencijo in izrazno silo zlasti v čuvstvenih momentih.⁴ Sodobniki pa so besneli od vzhičenja, ko se je l. 1760. v Rimu pojavila *Cecchina*, in uspeh, ki jo je spremljal povsod po Italiji, po nemških deželah, na Francoskem in Angle-

¹ Prim. A. Della Corte, *cit. d.*, I, str. 176 in sll., kjer je podrobno pokazan Goldonijev postopek pri tem poslu.

² Della Corte, *cit. d.*, II, 231.

³ Te besede je Dimitz (na navedenem mestu) očitno napak razumel, ko pravi: »... Trinch fain (trink fein) als Lieblingssphrase des deutschen Landsknechtes«. »Vain« se mora čitati kot »Wein«, a »Lanzman« ni »Landsknecht«, temveč »Landsmann«. — Bilo bi tudi brez ozira na to ulogo zanimivo, primerjati ljubljanski libreto z drugimi izdajami besedila te opere (za kar bi bilo treba, kakor rečeno, obiskati kako veliko italijansko knjižnico); kakor je Goldoni sam vedel — o tem priča neka opomba v III. delu njegovih (francoski pisanih) *Mémoires*, dodana drugemu seznamu njegovih del — so njegovi operni teksti

pretrpeli mnogo nasilnih izprememb: oni »so šli skoz mnogo italijanskih mest. Povsod so jih izpreminjali po mili volji igralcev in skladateljev. Tiskarji so jih jemali, kjer so jih mogli dobiti, in prav malo jih je, ki so taki kakor njihovi originali«. Ni izključeno, da so eventualne razlike med ljubljanskim tekstom in originalom v kakem pogledu značilne za ljubljansko predstavo. In to ne velja samo za ta libreto.

⁴ Ni nezanimivo, da je Piccinni *Cecchino* dovršil v takem tempu, da je bila v osemnajstih dneh partitura komponirana in prepisana in opera tudi že igrana. — O Piccinnijevi sentimentalnosti in nežnosti prim. tudi E. Bücken, *Musik d. Rokos u. d. Klassik* (v *Handbuch d. Musikwiss.*), str. 114 in 232.

škem in še drugod, spominja po svoji zmagovitosti in po nekaterih pojavih, ki so ga spremljali, na kak današnji »urnebesni« uspeh gledališkega ali filmskega komada. Modni predmeti in kavarne so se imenovale »alla Cecchina«, v neki beznici so točili vino »alla Cecchina«; hiša Lepri je kupila v bližini Rima vilo, ki so ji dali ime »Cecchina«; poulična otročad pa je od jutra do večera ponavljala samo melodije iz »Cecchine«.¹

Direktnih podatkov za to, da je bila opera, ki se je na Goldonijevo besedilo *Dobre hčerke* pela v Ljubljani l. 1773., prav Piccinnijeva *Cecchina*, nimamo. Toda verjetnost te podmene je prepričevalno velika. Nesmiselno bi bilo domnevati, da je impresario Pecis nesel l. 1773. v inozemstvo Dunijevo ali Perillovo *Dobro hčerko*, ki jima je že davno pred tem celo v Italiji izginila vsaka sled, dočim se navdušenje za Piccinnijevo opero še trideset let po njenem rojstvu ni poglelo. Evo nekoliko podatkov o njeni popularnosti izven Italije: l. 1764. se je pela na Dunaju, a štiri leta pozneje so jo tam spet poslušali; v Dresden je prišla 1765., a ponavljala se je še 1781.; l. 1766. in potem takoj spet prihodnje leto je bila že v Londonu, l. 1769. in 1770. v Kopenhagenu. V Pariz je prišla prvič — in to v zelo nesrečni obdelavi — samo dve leti pred ljubljansko predstavo, torej 1771. l.; a sedem let kasneje, ko se je v Parizu ponavljala, je vzbudila tolikšno pozornost in odobravanje, da je postala bojni klic nasprotnikov slavnega Glucka (ki mu Piccinni seveda ni bil dorasel). V Berlin je dospela šele 1777, v Hamburg 1779, a se je zato ponavljala tudi še 1791. l. — Ne dvomimo torej, da je na repertoaru Pecisove družine bila Piccinnijeva opera,² in tako zavzema Ljubljana s svojo letnico 1773 prav dostojno mesto med drugimi večjimi centri, ki so v tistih desetletjih poslušali zmagovito *Cecchino*. Za Ljubljano samo pa pomeni operna sezona 1773. leta — če je bilo izvajanje količkaj vredno repertoarja — ne le lep užitek, ampak še več: važen umetniški doživljaj, ki ni mogel biti brez vpliva na kulturno življenje ljubljanskega izobraženstva. Predvsem po muzikalni strani, kajti v operi je bila in je še danes muzika učinkovitejši del, in ta sezona je seznanila Ljubljance bržčas kar z dvema operama Niccolója Piccinnija. A tudi njene važnosti za literarno izobrazbo ne gre zanikati, saj je bil eden izmed libretov iz Gol-

¹ Florimo, *La scuola musicale di Napoli*, II, str. 247 — citirano po Della Corteju, I, 200. Slično opisuje Piccinnijev uspeh tudi Salvioli, *cit. d.*, str. 571: »... Ni bilo mesta niti gledališča, kjer se [ta opera] ne bi večkrat in skozi mnogo let entuziastično ponavljala in poslušala. Vse sodobne opere, tudi novosti, so se na koncu le morale umikati *Cecchini*. Po ulicah, na koncertih, v družinah so igrali in peli samo *Cecchino*.« Potem ponavlja Florimojeve opazke in dostavlja: »... to je bil, po Fétisovih besedah« — F. - J. Fétis je pisec velike *Histoire générale de la musique* — prvi primer tistega sistema reklame, ki ga je danes povsod videti.«

² Tudi A. Dimitz, v citiranem članku, misli nánjo, ker dodaja naslovu Egerjevega libreta *La buona figliuola* to-le opombo: »Eine gleichnamige komische Oper ist von Piccini, dem Meister der Opera buffa (1761)«,

donijevega peresa in je vrh tega (po svoje) populariziral motive Richardsonovega romana. Predpustno gostovanje 1773. leta smemo torej smatrati za enega skromnih viškov v zgodovini italijanskega gledališča v Ljubljani.

Nato pa nastopa nenavadna tišina: za vso dobo do 1781. l. — prav za prav pa celo do 1787 — nimamo zanesljivih vesti o italijanskih predstavah pri nas. Tudi v tem primeru verujemo, da je temu bolj kriva suša v naših virih kot resnično popolno izostajanje Italijanov iz ljubljanskega gledališča; toda boljših, važnejših gostovanj najbrže res ni bilo, sicer bi se bil vendar ohranil kak libreto ali vsaj kak točnejši zapisek v arhivih. V resnici pa imamo samo nekaj površnih indicijev, ki posredno potrjujejo domnevo — a priori dovoljeno — da tudi tistih deset let ni minilo brez vseh italijanskih nastopov.

Že profesor Kidrič je v svoji razpravi o Dobrovškem³ priobčil vest, da je Sigismund Zois skupaj z Maksimilijano Fantinin kumoval 20. februarja 1776. leta Sigismundu Petru Angelu, zakonskemu sinu »Comoedianta« Antonia Palminija in Helene Rosin. Verjetno je, da ta italijanski igralec ni prebival v Ljubljani sám in slučajno, marveč da je bil tu kot član kake gledališke družine. Torej smemo sklepati s precejšno gotovostjo, da so pred pustom 1776. l. v Ljubljani Italijani igrali ali »komedije«, t. j. dramo, ali opere — a drugo je verjetnejše.⁴

Za naslednje leto nam nudijo računski zapiski stanovskega gledališča (ki sem jih pravkar navedel v opombi pod črto) samo čisto sumarno zabeležbo z dne 7. maja 1777: ... die Beträge von denen in verwichenen Fasching abgehaltenen Bals und Schauspielen ... 110 fl. 25 kr.«. Kdo ve, ali je bilo tu morda tudi kaj italijanskih predstav vmes? — Dalje: sodeč po zapiskih iz dobe od 1. novembra 1777 do zadnjega oktobra 1780, ki jih vsebujejo navedeni viri, bi rekli, da v tej dobi v stanovskem gledališču ni bilo nobenih resnih predstav.⁵

³ Fr. Kidrič, *Dobrovsky in slovenski preporod njegove dobe (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, VII, 1930)*, opomba 177 (str. 214. — Prvi je gornjo vest zapisal I. Vrhovnik v svojih izpiskih iz šenklavških matrik; prim. Kidrič, *ibid.*

⁴ V jeseni 1776 je igrala v Ljubljani nemška Rößlova igralska družba (»Von der Rößlischen Schauspielergesellschaft...«), ker je v računskih zapiskih stanovskega gledališča, shranjenih v fasciklu »Collectanea. Gledališče I« in v fasciklu 522 Stanovskega arhiva — ta dva fascikla se mestoma med seboj dopolnjujeta oziroma lepo potrjujeta s skoro doslovno identičnimi navedbami — o njej zabeleženo, da je plačala 32 fl. 30 kr., pač kot odškodnino za najeto dvorano; prim. fasc. »Collect. Gled. I«, omot 1773—79, 3. konvolut, in fasc. 522, omot »Theater«, listina z dne 20. IX. 1776.

⁵ Vse, kar nas v teh papirjih sploh zanima, se namreč reducira na zapisek z dne 27. VII. 1779: »... die von der hier gewesten Sail Tanzerin aufgeführten 4. Schau Spielen eingehobene Theatral Gebuhr laut Gegenschein ... 7 fl. 57 kr.« (O tem prejemu je shranjen med ostalimi papirji istega omota v »Colect. Gledališče I« tudi »Erlagschein«.)

(Dalje prihodnjič.)

ZGODOVINA PRIMČEVE HIŠE V LJUBLJANI

DR. RUDOLF ANDREJKA

Hiša št. 6 v Wolfovi ulici, do l. 1903. last steklarja Alojzija Pauschina, od l. 1914. pa njegovega zeta Adolfa Gustava Knebla, je v krajevno-zgodovinskem, trgovskem in slovstvenem pogledu ena izmed znamenitejših starih ljubljanskih hiš. Bila je namreč od l. 1777. skoraj sto let last imovite trgovske rodbine Primčevih, med l. 1832.—1864. pa last Julije Primčeve, poročene pl. Scheuchenstuehl, ki je z njenim imenom deloma zvezana življenjska pot in pesniško udejstvovanje dr. Franceta Prešerna.

Zato morda ne bo odveč, če podamo na podstavi novih in tu prvič priobčenih raziskav zgodovino te hiše, kakršno nam razkrivajo arhivalni viri,¹ ter razjasnimo rodbinske in imovinske razmere Primčevih, kolikor do sedaj še niso bile v podrobnem znane.

1. DANAŠNJA HIŠA ŠT. 6 V WOLFOVI ULICI

Nekdanja Primčeva hiša je danes enonadstropno, enotno fasadirano poslopje z 9 okni na Wolfovo ulico, z glavno, široko, vozovom prehodno vežo izpod 6. okna, s 5 manzardnimi nadzidki na strehi in z 2 modernima prodajalnama, odnosno izložbama steklarške tvrdke A. Pauschin in zlatarja Danijela Zupanca v pritličju. Za hišo je dovolj široko dvorišče, obdano na desni od enonadstropnega stranskega trakta, ki meji na dvorišče in vrt sosedne gostilne »Pri belem volku«, na levi pa od pritličnih gospodarskih poslopij, ki se dotikajo sosedne Golobove hiše. Za dvoriščem sega velik cvetlični in zelenjadni vrt prav do vrtnega zidu hiše Val. Scagnettija v Šelenburgovi ulici št. 6. Ob vrtnem vhodu stoji pritlična podolgasta stavba, za njo pa paviljon fotografa Fr. Kunca; na desni, ob mejnem zidu Mestne hranilnice, je steklen rastlinjak. Da je hiša zelo stara, o tem pričajo mogočni gotski oboki pritličja v dvoriščnem traktu, pa

¹ Viri: a) Davčni urbarji mesta Ljubljane od 1693 do 1770 v ljublj. mestnem arhivu; b) Zemljiška in zastavna knjiga mestnega magistrata; glavna knjiga Tom I—III (Mesto), IV (Kolibe na Špitalskem mostu) in VIII (Kapucinsko predmestje); c) Zemljiška in zastavna knjiga imenja Novi svet in Jamnikov dvor (Gült Neuwelt und Jamnigshof), Tom I Fol. 69 in 77 in dopolnilni zvezek, Fol. 147, 4; d) Listinska zbirka zemljknižnih prepisov T. II, V, VII, VIII, X, XV v arhivu okrožnega sodišča v Ljubljani; e) Krstne, poročne in mrliške matice starih ljubljanskih župnij (stolne, šentpeterske, frančiškanske, šentjakobske in trnovske); f) Sezname obrtnikov od 1814 do 1819, 1822—1824 in 1830. Obrtna knjiga iz l. 1850. v mestnem arhivu ljubljanskem; g) Konskribcijske pole ljudskih štetij 1830, 1857, 1869, 1880 in 1890 v domovinskem uradu mestnega poglavarstva; h) uradni šematizmi od 1796—1848; i) Zemljiška knjiga Ljubljana, mesto in Kapucinsko predmestje; j) Trgovinski register.

tudi stopnišče, ki je bilo po vsej priliki, po slogu sodeč, okoli l. 1840. prezidano, slednjič mogočno, do 1 m debelo zidovje v obeh globokih kletih. Dočim se hiša na južni strani tesno dotika sosedne dvonadstropne Golobove hiše št. 8, je njena severna stran proti sosedni hiši Terezije Lenčetove št. 4 prosta; med obema drži ozka zasebna uličica na vrt gostilne »Pri belem volku«.

Poznavalcu predmestnih hiš ljubljanskih pa se že na prvi pogled pojavi dvom, da-li je bila hiša od starine tako široka, saj je znano, da so imele predmestne hiše kvečjemu 4—5 oken. Strešni odvodni žleb, ki poteka med 5. in 6. oknom ob levem robu hišnega vhoda, utegne, tako sklepamo, označiti nekdanjo mejo med dvema hišama, ki sta bili šele pozneje združeni v enotno poslopje. In res nam to potrjujejo stare zemljiške knjige. Do l. 1841. sta bili tu dve ločeni hiši s povsem različnimi lastniki, leva s 5 okni je bila Primčeva, desna pa Povšinova. Toda ne maramo posegati naprej, da ne zamešamo niti sistematičnega in časovno urejenega pripovedovanja.

2. V KAPUCINSKI ULICI

Wolfova ulica, ob kateri stoji hiša, ki se tu obravnava, ima svoje ime po ljubljanskem knezoškofu Antonu Alojziju Wolfu (1782—1859) še le od najnovejšega časa. Prej se je (nekako od l. 1830.) imenovala Gledališka ulica in sicer po starem stanovskem, potem deželnem gledališču, ki je stalo do l. 1887., ko je pogorelo, na mestu sedanjega poslopja Filharmo-nične družbe na Kongresnem trgu št. 9. Še starejše ulično ime, ki ga najdemo v zapiskih od 1780—1820, pa je bilo »Kapucinska ulica« ali »Za kapucini«, ker je segala ulica od nekdanjega Kapucinskega samostana na južnem in vzhodnem delu današnje Zvezde do Marijinega trga.² Ulica je imela v bistvu isto cestišče, kakršno ima danes, le da je po potresu stara Auerjeva pivovarna št. 12, ki je ulico močno zoževala, napravila prostor moderni trinadstropni hiši, današnjemu Oražnovemu domu. Kapucinska ulica je bila tedaj glavna ulica obširnega Kapucinskega predmestja, ki je segalo od današnje Zvezde, obdano od predmestja Gradišča na jugozapadu in šentpeterskega predmestja na vzhodu, tja do Šiške in na Ljubljansko polje.

Kapucinska ulica, predhodnica današnje Wolfove ulice, je bilo izrazito predmestje, prav tako kakor je

² Najstarejši naziv tega mestnega dela je (glej davčne urbarje mesta Ljubljane) »Pred vicedomskimi vrati« (»Vor dem Vitzdam-Thor«). Bila so to mestna vrata tik ob nekdanjem deželnem dvorcu, v katerem je vladal vicedom (cesarski namestnik). Zapirala so vhod v Gosposko ulico in s tem v plemiško četrt ljubljansko.

Sv. Petra cesta po večini še danes. Obdajale so jo nizke, ozke, enonadstropne in pritlične hiše in hišice, z obsežnimi vrtovi na zapadu, dočim je bila stavbna ploskev uličnih hiš proti Ljubljani že v 18. stoletju dokaj racionalno izrabljena. Dasi je bilo Kapucinsko predmestje zunaj mestnega obzidja, torej nezavarovano, se je vendar, ko je prenehala nevarnost turških vpadov in drugih vojnih presenečenj, jelo v njej živahno razvijati trgovsko in obrtniško življenje. Tu je varil že od l. 1750. dalje Nikolaj Merk v hišah, ki sta dobili l. 1773. hišni številki 54 in 55, svoje pivo (poznejša Auerjeva pivovarna), njemu nasproti so izvrševali v svojih hišah (poznejše hišne štev. 4/5, 6 in 8/9) barvarji Jernej Lampič, Jakob Segmüller in Andrej Lavrič svojo obrt, nižje doli je bila Fromlacherjeva, pozneje Zebiševa gostilna, poleg nje pa hiši zlatarja Verporta in podkovskega kovača Povšina, dočim je bila sosedna gostilna »Pri belem volku« takrat last Matije Fleischerja. — Verportovi in Povšinovi hiši nasproti je stala hiša Matije Kralja, ki jo je v letih 1765—1770 njen novi lastnik, jerhar Jakob Perles, prednik pivovarnarjev Perlesov, prezidal in povišal v obliki, ki jo ima Lassnikova (sedaj Emerika Mayerja) hiša v Wolfovi ulici št. 1 še danes. V tej hiši so izvrševali *Perlesi* svojo jerharsko obrt do l. 1831., njih sorodniki: Jernej, Žiga in Jožef *Bals* pa svojo strojarsko obrt do leta 1862. Prejšnja Rantova, današnja Šmalčeva hiša na vogalu Marijinega trga pa je bila ponižna enonadstropna hiša, last jerharja Aleksandra Risterja. V njej je bila tudi gostilna Tomaža Dudiča.

3. KRAMAR JANEZ KRSTNIK PRIMIC

V tej okolici, prežeti z obrtniško delavnostjo, se pojavi okoli l. 1761. Janez Krstn. *Primic*, star okoli 20 let.¹ Odkod je prišel v Ljubljano, dosedaj še ni bilo znano. Iskali so njegov rojstni kraj na Dolenjskem, v ljubljanski okolici, kjer je okrog Zadvara, Mlačeva, Račne res še danes polno Primcev. Vendar so bila ta raziskavanja brez uspeha, ker Janez Krstn. Primic ni bil Dolenjec, ampak *Gorenjec*, in sicer sin premožne meščanske rodbine iz Tržiča.²

Anton Primic, oče Primčeve Julije

Janez Krstn. Primic je bil namreč rojen dne 21. junija 1740 v Tržiču kot drugi sin trgovca Gašperja Primca in Mice Jost.

Njegov oče *Gašper Primc* (v maticah Primz) se je rodil l. 1710. v *Ovšišah pri Podnartu* kmetskim staršem Luki in Magdalenii Primc, a je odšel mlad z doma in se poročil, star 24 let, dne 17. februarja 1734 v Tržiču z Mico Jostovo, hčerko takrat že pokojnega trgovca Primoža Josta in njegove žene Julijane. Pri poroki sta bila za priči ugledna tržana »generosus Dominus Pollak« in »Dominus Joannes Sreyer« (Schreyer), grajščinski tajnik in cerkveni ključar tržiški.

Mladi *Gašper Primic* je najbrž takoj po poroki prevzel Jostovo trgovino in si s časom napravil z njo lepo premoženje. Izmed 6 otrok, katerim je bil boter bogati tržiški fužinar in izdelovalec kos (Sensengewerke) *Gašper Polc*, so trije v zorni mladosti umrli, dorasla sta le sinova Janez Krstnik in Jakob, rojen 1. maja 1745 ter hčerka Neža. Janezov brat Jakob se je posvetil duhovnemu poklicu in študiral bogoslovje na Dunaju, kar kaže na to, da so bili starši prav premožni. Po končanih študijah je bil, l. 1770., posvečen za mašnika, a ni nastopil dušno pastirske službe, marveč je ostal, denarno neodvisen, v Tržiču. Bil je zelo nadarjen in se je l. 1804. preselil v dunajsko nadškofijo, kjer je tudi umrl. V domovino se, kolikor znano, ni več vrnil.

Gašper Primic ni živel dolgo; umrl je, star 42 let, dne 9. marca 1752 v Tržiču. Vdova Marija ga je preživela za celih 42 let. Umrta je, stara 78 let, dne 1. januarja 1794 v Tržiču št. 29 v tedanji Holzapflovhi hiši, rojstni hiši Ignacija Holzapfla, poznejšega ribniškega dekana in ustanovitelja ljubljanske gluhošolnice.

Janez Primic je kmalu na to, ko se je preselil v Ljubljano, med leti 1765.—1769. kupil prodajalno kolibo na Špitalskem mostu od kramarja Janeza Zavriča (Sauritsch) in si s tem l. 1769. pridobil meščansko pravico. Ni verjetno, da bi si bil komaj polnoletni mladenič, iz svojega že toliko prihranil, marveč smemo sklepati, da je dobil potrebno kupno vsoto od domačih, bodisi od matere ali od brata Jakoba. Kmalu

Marija pa 55 let stara dne 23. novembra 1755), da sta bili torej, ko jima ni bilo niti 20 let, siroti.

¹ V krstni matici stolne župnije je Primic zapisan kot krstni boter Frančiške Valentinčič, roj. 23. novembra 1761, hčerke Jakoba Valentinčiča in Kordule Fajdige; njegova družica v botrinstvu pa je bila Terezija Fajdiga, teta novorojenke. Krstna matica ne omenja Primčevega poklica niti njegovega bivališča. Sklepati pa smemo, da so Fajdigovi vsaj do l. 1740. stanovali v Kapucinski ulici, saj sta bila že Korduli Fajdigi, por. Valentinčič, kakor njeni 3 leta mlajši sestri Tereziji za botra meščana Marija Rozalija Verporta in Janez Lavrič, imeni, ki smo jih že zgoraj srečali v Kapucinski ulici. O Fajdigovih vemo še to, da so starši Kordule in Terezije že zgodaj pomrli (oče Andrej Fajdiga 49 let star, dne 27. oktobra 1752, mati

² Prva slutnja, da utegne biti Janez Krstn. Primic Gorenjec, se mi je porodila ob raziskavanju kmetijskih razmer v Selški dolini in njenem okolišu, kjer sem naletel v 18. stoletju v vaseh Jamniku, Podblici, Rovtu in Ovšišah pogostoma na Primce. Botrinstva članov rodbine Pollak otrokom Janeza Krstn. Primca, ki jih omenjam pozneje, so me nagnila na to, da razširim raziskovanje na Kranj in Tržič. Res se mi je naposled z ljubeznivim sodelovanjem g. župnika Viktorja Kragla, raziskovalca tržiške zgodovine, posrečilo, da sem našel Primčev rojstni kraj.

Nekdanja Primčeva hiša v Wolfovi ulici 6

na to, dne 25. junija 1769, se je v ljubljanski stolnici poročil s Terezijo Fajdigo, roj. 13. okt. 1739, hčerko umrlega Andreja Fajdige. (Priče: Anton Kappus in Jožef Jakiz.)

Nastanil se je z mlado ženo v hiši pivovarnarja *Nikolaja Merka v Kapucinski ulici št. 54/55* (danes Wolfova ulica 12), kjer so se mu rodile hčerke Ana Jožefa (19. marca 1770), Marija Ana (20. marca 1732) in Marija Lucija (7. decembra 1773). Za botra sta bila prvima dvema hčerkama Janez Jožef Pollak, oskrbnik ljubljanskega knezoškofa in Ana Marija Köschner plem. Ehrenberg, Mariji Luciji pa Anton Jožef Pollak, sin Janeza Jožefa, poznejši upravitelj Meščanskega špitala in sirotinski oskrbnik (Oberwaisenvater) in Uršula plem. Kappus.

Najpozneje l. 1776. se je Janez Primic preselil z rodbino za štiri hiše naprej v hišo *Kapucinska ulica št. 50*, ki je bila tedaj last zlatarja Franceta Jožefa *Verpote*. Tu sta se mu rodila sinova Blaž Janez (2. februarja 1776, boter: Andrej Jožef Radoni, oficijal bankalne uprave in Uršula Kappus plem. Pichelstein), ki pa je že 4. januarja 1779 umrl in *Štefan Janez Anton* (25. decembra 1781, botra: Lovrene Rudolf, veletrgovec in Konstancija Pollak, vdova po škofovem oskrbniku Janezu Jožefu Pollaku), ki je postal očetov dedič in naslednik v trgovini.

4. PRIMČEVA HIŠA KAPUCINSKA ULICA ŠT. 50

Dne 18. oktobra 1777 je kupil *Janez Primic Verportovo hišo št. 50* (od 1805—1877 številka 43). Ta enonadstropna hiša, s petimi okni na ulico, je bila že

tedaj zelo stara. Nje starejše lastnike lahko zasledujemo s pomočjo mestnih davčnih urbarjev do Valvasorjevih časov in še daleč nazaj. Tako je bil lastnik od 1680—1717 Janez Krstn. Guršič (Goršič) in njegovi dediči, od 1718—1738 Janez Krstn. Jenčič, od 1738—1777 Franc Jurij Verporta. Podvržena je bila imenju meščanskega špitala in je plačevala l. 1752: 7 fl. 11 kr., l. 1770: 10 fl. 3 kr., 3 v. davka. Pozneje (od 1771) je spadala pod imenje *Novi svet in Jamnikov dvor* (Gült Neuwelt und Jamnigshof), ki mu je bil zemljiški gospod Jurij plem. Födransberg. Stala je na poznejši stavbni parceli 13 Kapucinskega predmestja v obsegu 132 kvadr. sežnjev, dvorišče in vrt (zemlj. parcela 9 Kapucinsk. predm.) pa sta obsegala 425 kvadr. sežnjev. Vrt je segal v ozkem pasu do vrtnega zidu nasprotne hiše št. 39 v Nunski ulici (današnji št. 6 v Šelenburgovi ulici), ki je bila takrat last Jurija Smrekarja, potem Franceta Ksav. Jamnika, od 29. avgusta 1788 pa trgovca Janez Krstn. Hartla na Mestnem trgu.¹

Soseda Primčevi hiši št. 50 v tedanji Kapucinski ulici na levo je bila *hiša št. 51* (danes Wolfova ulica 8), ki ji je bil l. 1777. lastnik Primož Felicijan *Fromlacher*, od 3. januarja 1784 pa krčmar Anton *Zebič* (Zebich, tudi Sebig). Njegovi gostilni so že tedaj rekli »Pri zvezdi« (Sternwirth). Pozneje (1805) je prišla hiša in gostilna v last Jožefa in Valentina Dežmana;

¹ Janez Krstn. Hartl, trgovec na Mestnem trgu 276 (poznejša številka 239, danes št. 19) je imel petero hčerá (sinova sta mu umrla otroka): Frančiško Marijo, roj. 30. avgusta 1778, je vzel odvetnik (1802—1815) dr. Jurij Recher, ki je 14. junija 1815, star 46 let, umrl za prsno vodenico na Mestnem trgu 239, zapustivši hčerko edinko Alojzijo Recher, roj. 27. julija 1803. Vdova Frančiška Marija Recher se je okoli l. 1820. v drugič poročila s Francetom Hübnerjem, koncipistom tobačne in kolkovne uprave v Ljubljani 239, ki je bil par let pozneje premeščen v Linc. Tam sta oba umrla brez otrok, Frančiška Marija dne 15. septembra 1864. Njuno hčerko iz prvega zakona, Alojzijo Recher je dne 29. oktobra 1822 vzel sodni svetniški tajnik Ignacij Uranič. Iz tega zakona sta se rodila ljubljanski odvetnik dr. Anton Ignacij Uranič, r. 14. julija 1830 na Mestnem trgu 239 (19), ki se je dne 27. maja 1856 poročil s Terezijo Schreyerjevo in njegov brat dr. Jožef Uranič, odvetnik na Dunaju. Marija Jožefa Hartl, roj. 20. januarja 1785, je bila poročena v prvem zakonu s trgovcem Matijo Recherjem v Špitalski ulici 169 (poroka 10. novembra 1806 pri Sv. Petru), v 2. zakonu (12. aprila 1812) s sodnim svetnikom Jožefom Laurinom, po rodu iz Vipave (sin posestnika Jerneja Laurina in Jožefe Uršič). Ta se je kot apelacijski svetnik v Milanu dne 2. maja 1824 v Ljubljani (Sv. Jakob) v drugič poročil z Ano Amalijo baronico Gall, po rodu iz Štajerske. Julijana Hartl, roj. 27. marca 1787, se je omožila dne 23. junija 1807 z Antonom Primcem, Janezovim sinom, Rozalija Hartl, roj. 29. julija 1788, pa dne 24. junija 1811 z Jožefom Kausom, trgovcem z manufakturnim blagom, Mestni trg 13; najmlajšo, Marijo Ano Hartl, roj. 23. julija 1792, pa je vzel l. 1825. gubernijski tajnik Franc Škamperl, poznejši gubernijski svetnik in okrožni glavar v Judenburgu in Gradcu. Hišo št. 39 (poznejša številka 55) v Nunski ulici, poznejši Šelenburgovi ulici, je Hartl l. 1817. testamentarno zapustil hčerki Rozaliji por. Kaus, tako da sta si bili sestri Rozalija Kaus in Julijana Primic od 1817—1850 sosedni.

dne 3. avgusta 1846 pa jo je kupil na dražbi podjetnik Benjamin Pichler, jo do tal podrl in sezidal dvonadstropni hotel »Pri zlati zvezdi«, ki je obratoval do l. 1858. V tej hiši je bilo pozneje zloglasna, a dobičkonosna žganjarna »Pichlerjev kevder«, last Alberta Ramma.

Na desno od Primčeve hiše, v smeri proti Marijinemu trgu, je stala enonadstropna *Povšinova hiša št. 49* (od 1805—1877 št. 44) s 4 okni na ulico, last podkovskega kovača *Janeza Jurija Povšina* (»Posin« tudi »Possin«), ki jo je bil kupil l. 1752. od kovača Andreja Preisingerja. Bila je to hiša, ki jo vidimo danes kot drugi, desni del sedanje hiše št. 6 v Wolfovi ulici in se ni bistveno razločevala od današnje oblike. Kovačnica je bila prej ko ne v traktu, obrnjenem proti gostilni »Pri belem volku« in je obsegala prostore sedanje Kneblove prodajalne, odnosno skladišč za steklo v dvoriščnem traktu; mogoče je pa tudi, da je bil dohod do nje skozi sedanjo vežo na dvorišče, kjer so bili v pritličju desnega trakta obsežni hlevi. To domnevo potrjuje tudi dejstvo, da je na katastralni mapi iz l. 1825. med Primčevo hišo št. 43 in Povšinovo hišo št. 44 ozek, toda očiten presledek, torej nezazidan prostor, ki je ločil obe hiši in omogočil dohod v Povšinovo dvorišče in kovačijo.

V tej hiši so Povšini od leta 1752. skozi tri rodove (Janez Jurij do 1785, Jakob do 26. januarja 1829, Jožef do 11. februarja 1839) izvrševali svojo obrt. Leta 1841. pa se je zastopnik četrtega rodu, Karl Jožef Pouschin, pravnik Janeza Jožefa Possina, preselil v svojo kovačijo na Sv. Jakoba trg 141 (danes št. 3), hišo št. 44 pa prodal sosedu, Julijani Primčevi, ki je obe hiši št. 43 in št. 44 prezidala v enoto.

Za pravilno presojo položaja, kakršen je bil za dobe Janeza Primca in njegovega sina Antona (1777 do 1832), je treba poudariti, da je bila tedaj njiju last le ozka, petokenska hiša št. 50 (od 1805 : 43) z Zebiševo gostilno »Pri zvezdi« na levi in Povšinovo kovačijo na desni.

5. TRGOVEC JANEZ KRSTNIK PRIMIC

Janez Primic je od časa, ko si je kupil hišo št. 50 (43), očitno bogatel. Sprva je svojo kolibo št. 5 na Špitalskem mostu, ki je bila dobila konskribcijsko številko 15, zalagal iz skladišč bližnje svoje hiše v Kapucinski ulici. Dne 17. januarja 1785 je ob novi licitaciji kolib na Špitalskem mostu, ki jo je odredil mestni magistrat na poziv notranjeavstrijskega gubernija v Gradcu z dne 25. oktobra 1784, izdražil še kolibo na Špitalskem mostu št. 14, (konskribcijska št. 6) za 321 fl., dvojno kolibo št. 16 in 17 (kon-

¹ Najstarejša Primčeva koliba št. 5 (konskr. št. 15) je bila, gledano z Marijinega trga proti Špitalski (danes Stritarjevi) ulici na levi strani mostu šesta med desetimi, torej sredi mostu, koliba št. 14 (konskr. št. 6) in dvojna koliba št. 16/17 (konskr. št. 4) pa sta bili na desni strani, št. 14 četrta, št. 16/17 pa šesta. Med kolibo št. 14 (Primic) in 13 (Gambs Jurij, milar) je stal križ, ki je bil pozneje prenešen k vhodu v frančiškansko župnišče in stoji tam še danes.

² Cesarski ukaz je bil magistratu intimiran z naredbo kranjskega deželnega glavarja z dne 28. junija 1786.

Nekdanja Primčeva hiša v Wolfovi ulici 6 in vrt z zapada

skribcijska št. 4) pa za 642 fl. (Kupne pogodbe z magistratom z dne 12. in 13. januarja 1786).¹

Skladišča v hiši Kapucinska ulica št. 50 (43) mu odslej niso več zadostovala, tako da si je moral najeti novih skladišč v poslopju Meščanskega špitala.

Baš l. 1786. je odpravil cesar Jožef II. stroge zakonske ovire, ki so ločile premožnejše kramarje od trgovcev.² Janez Primic, ki je bil takrat največji in najimovitejši ljubljanski kramar, je to priliko porabil in takoj prosil za sprejem med ljubljanske trgovce, češ, da se je trgovine dobro izučil in ima tudi za trgovce z manufakturo predpisani fond 8000 fl. Trgovski gremij, ki mu je bil tačas načelnik veliki trgovec s špecerijskim blagom v Špitalski ulici 2, Lenard Vogou, sprejemu Primca med trgovce ni nasprotoval in tako je bil Janez Primic s kramarjem Janezom Dežmanom vred sprejet v gremij in z magistratnim dekretom iz l. 1787. *proglášen za trgovca*. Oba sta se naselila v Špitalski ulici, Dežman desno od mosta, Primic pa levo, v prostorih, ki jih je v poslopju bivšega Meščanskega špitala zavzemala pozneje (od leta 1834.—1895.) tvrdka J. C. Mayer.

S sprejemom med ljubljanske trgovce je prestopil Janez Primic tudi socialno ograjo, ki je ločila kramarske rodbine od starih patricijev ljubljanskih. Na zunaj se je to pokazalo, ko so se njegove hčerke po vrsti poročile z zastopniki najuglednejših trgovskih rodbin. Najstarejšo, Ano Jožefo je vzel, 20 let staro, dne 11. julija 1790 trgovec Jožef Alborgetti,³ sin bogatega in veljavnega trgovca Marije Angela Alborgettija na Mestnem trgu 269 (danes št. 26). Sedem

³ Priči pri poroki sta bila: za Jožefa Alborgettija trgovec Lenard Vogou, načelnik trgovskega gremija, za Jožefo Primčevo pa veletrgovec Lovrenc Rudolf. Starejša hčerka Jožefa Alborgettija in Jožefe Primčeve, Jožefina Alborgetti, roj. 25. decembra 1803, se je pozneje poročila (19. junija 1832) s trgovcem Antonom Jožefom Krisperjem, ki je prišel v last Alborgettijeve hiše in trgovine in postal ustanovitelj še danes cvetočega trgovskega rodu Krisperjevih, ki so edina ljubljanska trgovska rodbina, po katerih žilah se pretaka Primčeva kri.

Nekdanja Primčeva hiša v Wolfovi ulici 6: Dvorišče

let na to se je 9. januarja 1797 poročila najmlajša Primčeva hčerka, Marija Lucija v kapeli Sv. Janeza Nepomuka v Desselbrunnerjevi graščini na Selu s trgovcem Jožefom Wurstbauerjem. Leto pozneje, dne 5. januarja 1798 pa se je poročil in sicer tudi na Selu, s 26 letno Marijo Ano vdovec Lenart Vogou, trgovec s špecerijskim blagom na voglu Špitalske ulice št. 236. Pri obeh porokah sta bila za priči Jožef Alborgetti, Primčev zet in Janez plem. Desselbrunner, najimovitejši takratni industrijalec ljubljanski, lastnik velike suknerske tvornice na Selu pri Mostah.

Vsaki izmed svojih hčerk je dal Janez Primic 1000 fl. dote, kar je bila v tedanjih časih že znatna vsota, če pomislimo, da je stala bala meščanskega dekleta takrat vsaj še enkrat toliko.

Čim močneje se je uveljavljal Janez Primic kot trgovec, tembolj je opuščal kramarijo na Špitalskem mostu. Kolibo števil. 14 (konskr. št. 6) je prodal že 29. januarja 1793 vrvarju Mihi Tomazinu¹ za 300 fl., kolibo št. 5 (konskr. št. 15) pa 29. januarja 1801 čevljarju Jakobu Sprihu za 330 fl.²

L. 1800. je vstopil v Primčevo trgovino v Špitalski ulici 240 njegov devetnajstletni sin Anton Primic kot očetov družabnik. Primčevi so plačevali tedaj upravi Meščanskega špitala za trgovski lokal v Špitalski ulici 129 fl. 44 kr., za skladišča v traktu za vodo pa 70 fl. 30 kr. najemnine.³ Anton Primic je bil telesno sicer šibkega zdravja, a zelo delaven, darovit in podjeten, tako da je očetovo platnarijo kmalu pomaknil v vrsto prvih ljubljanskih trgovin. Oče mu je torej lahkega srca izročil vodstvo svojih podjetij.

¹ To kolibo št. 14 je podedovala po smrti Mihe Tomazina l. 1814. njegova vdova Marija roj. Megušar; dne 3. maja 1818 jo je prodala za 300 fl. vrvarju Martinu Megušarju. Od tega jo je l. 1835. kupil Ludvik Knee, l. 1845. jo je imel v lasti klepar Jurij Freiburger. Nje pravna naslednica je danes Juvanova nožarna v Prešernovi ulici števil. 18.

² Po Sprihu je podedoval kolibo št. 5 dne 7. sept. 1810 čevljar Pavel Mühleisen, od tega l. 1811. njegova vdova

6. TRGOVEC ANTON PRIMIC

Janez Krstn. Primic je umrl dne 13. junija 1802, star šele 61 let, za legarjem v svoji hiši Kapucinska ulica št. 50. Ker ni zapustil testamenta, so prevzeli zapuščino otroci in vdova Terezija po zakonitem dedovanju. Glede trgovine je bilo od vsega početka nesporno, da jo bo prevzel po očetu sin edinec Anton Primic, ki jo je v zadnjih življenjskih letih očeta že dejansko vodil. Glede ostalega imetja pa so se na poravnavi dne 22. junija 1802 tako-le pogodili:⁴

1. Vsaki izmed Primčevih hčerk (Jožefi Alborgetti, Mariji Vogou in Luciji Wurschbauer) izplača brat Anton Primic iz očetove zapuščine vsoto 6000 fl., ne da bi se jim od tega zneska odbila ob poroki prejeta dota (1000 fl.), vendar jima je ta vsota izplačati še le ob smrti matere Terezije.

2. Sin Anton Primic prevzame vso zapuščino z vsemi terjatvami in bremenami v last; užitek vsega premoženja, všteti dedne deleže treh hčerk v skupnem znesku 18.000 fl., pa ostane vdovi Tereziji Primic do njene smrti.

Na podlagi te poravnave se je napravil dne 12. novembra 1802 odškodninski protipis (Schadloshaltung-revers), ki sta ga kot priči podpisala odvetnik dr. Jožef Piller in kolar Janez Dietrich. Anton Primic je bil dne 29. julija 1802 prepisan v zemljiški knjigi za lastnika hiše Kapucinska ulica št. 50.

S tem je stopil tudi v krog meščanov ljubljanskih (občinski sklep z dne 26. novembra 1802) in postal »praporščak« meščanskega grenadirskega kora pri 1. in 2. kompaniji, ki ji je bil stotnik njegov svak Jožef Alborgetti, nadporočnik pa trgovec Matija Recher, svak Anton Primčeve poznejše žene Julijane Hartel.

Tri leta na to je prepustila vdova Terezija s pogodbo z dne 3. januarja 1805⁵ sinu Antonu, ki je takrat stanoval z njo še v skupnem stanovanju v Primčevi hiši, sebi izgovorjeni užitek njegovega premoženja proti enkratnemu plačilu 1000 fl., ki pa ostanejo prav tako, kakor njena dota 4500 fl. sinu za užitek, a razpolaga z njimi le ona kot s svojim premoženjem. Dokler mu vodi mati skupno gospodinjstvo, naj ji sin odrajta kot odškodnino za prepuščeni užitek vsako leto 400 fl.; ko bi pa skupno gospodinjstvo prenehalo, mora plačevati materi na leto 800 fl. v polletnih obrokih. Razen tega si pridrži mati Terezija dosmrtni užitek hiše št. 50 z vsem pohištvom, vrta za hišo in barjanskega travnika (mapna št. 63). Sin Anton mora poravnati tudi vse osebne davke materine, razen tega mora po materini smrti izplačevati njeni sestri Korduli Valentinčič letno vdovnino 50 fl. do njene smrti. Ko bi Anton pred materjo umrl, so njegovi dediči dolžni držati se te pogodbe.

Ana, vnovič poročena Brenčič. Dne 23. julija 1818 jo je kupil trgovec Martin Sonc za 950 fl. Njegova vdova Marija Sonc jo je prodala l. 1846. mestni občini ljubljanski po večletni pravdi za 1250 fl.

³ Vrhovec, Meščanski špital, L. M. S. 1898, str. 103.

⁴ Listinska zbirka zemljiškooknjižnih pogodb in prepisov (Umschreibungen) Tom. VII Fol. 207 v arhivu okrožnega sodišča v Ljubljani.

⁵ Zbirka zemljiškooknjižnih prepisov T. VII Fol. 209.

Dobro leto po tej pogodbi se je oženil takrat šestindvajsetletni Anton Primic dne 23. junija 1807 v stolnici z dvajsetletno Julijano Hartl, hčerko trgovca Janeza Krstn. Hartla in Marije Alojzije Lassacher pl. Wayersperg na Mestnem trgu 239 (danes 19). Za priči sta bila njegova svaka Jožef Alborgetti in Lenart Vogou. Par dni pred poroko se je napravilo (18. junija 1807) med zaročencema ž en i t o v a n j s k o p i s m o, po katerem je prinesla Julijana Hartlova za doto 500 fl, on pa ji je dal: za zaženilo (Widerlage) 500 fl, za jutrnjo (Morgengabe) 1000 fl. in kot prosto darilo (freie Donation) še 2000 fl., vsega vkup torej 3500 fl. Nevestina dota 500 fl. bi bila torej v primeru z ženinovimi darovi precej skromna. Toda Anton Primic je bil sprejel od nevestinega očeta, Janeza Krstn. Hartla še pred sklenitvijo ženitovanjskega pisma 2000 fl., da si omisli opravo (»zur Anschaffung der Einrichtung«), vrh tega mu je zagotovil bodoči tast v točki 5. pogodbe še nadaljnjih 2000 fl., ki se izplačajo takoj po poroki, tako da je nevesta Julijana Hartl prinesla Antonu Primcu v zakon lepo vsoto 4500 fl. K tej vsoti pa je treba prišteti še 300 fl., ki jih je Janez Krstn. Hartl zavezal odrajtovati zetu vsako leto, dokler bo živela nevesta ali kak njen zakonski otrok in on, nevestin oče, kot priboljšek za poravnavo hišnih potreb (»als eine

Appanage oder Zubeße zur Bestreitung der häuslichen Bedürfnisse). Ta letna renta, ki jo je dajal Janez Krstn. Hartl mladima zakoncema do svoje smrti (16. novembra 1817), je znašala v teh 10 letih 3000 fl., tako da je Julijana Hartl vsega vkup prinesla Antonu Primcu v zakon 7500 fl., za tedanje čase torej prav veliko denarja.

Po poroki se Anton Primic ni vselil, kakor bi bilo naravno, v svojo hišo v Kapucinski ulici 43. Morda je bil vzrok ta, da si je bila mati Terezija pridržala, kakor vemo, dosmrtni užitek hiše št. 43 v Kapucinski ulici in stanovanje v njej z vsem pohištvo. Morda so bili odločilni tudi osebni momenti. Staro izporočilo, ki živi še danes v krogu njenih pravnukinj, veli o Tereziji Primčevi, da je bila silno energična in rezka. Morda to mladima zakoncema ni ugajalo ali da so bila kaka druga nesoglasja. Bodi temu kakorkoli, mladi zakonec Anton Primic je naposled našel stanovanje za svojo rodbino v hiši svaka Jožefa Alborgettija v Špitalski ulici 265 (danes Krisperjeva hiša: Stritarjeva ulica 1). V tej hiši sta se mu tudi rodila sin Janez Krstnik (7. februarja 1813) in hčerka Julija (30. maja 1816). Obema sta kumovala babica Terezija Primic in ded Janez Krstn. Hartl, ki je pa že 26. novembra 1817 umrl.

(Konec prihodnjič.)

Mladostni portret Primčeve Julije in njenega brata Janeza Krstn. Primca

FRANCESCO ROBBA

DR. ANTON VODNIK

Arhivalna studija.

(Nadaljevanje.)

Ob istem času pa je vložil na magistrat tožbo proti Robbi Karel Avguštin Sebastijan baron pl. Ruessenstein, dedič in predstavnik ustanovitelja avguštinske cerkve, pokojnega Konrada barona pl. Ruessensteina, in sicer zaradi tega, ker je ta brez njegove vednosti pričel staviti v avguštinski cerkvi oltar, s katerim se on ne strinja. S tem pa

Veliki oltar v frančiškanski cerkvi v Ljubljani

se je pričela dolgotrajna, srdita pravda, ki se je končno veljavno zaključila šele l. 1749.

Karel Avguštin S. pl. Ruessenstein je, kakor pravi, zanesljivo zvedel, da je pričel Robba pri loretanski kapeli v avguštinski cerkvi, ki jo je dal sezidati njegov oče, graditi oltar, to pa brez njegovega privoljenja, in da je že nekaj kamenja postavil v samostan. Ruessenstein meni, da se v očetovi ustanovi brez njegovega soglasja ne sme dopustiti nikaka sprememba niti kako vmešavanje, zato da hoče vztrajati na tem, da se tako podjetje ustavi. Zahteva, da se mora Robba na tem kraju zase in za svoje ljudi popolnoma vzdržati vsakega nadaljnjega dela, če se hoče izogniti osebnemu zaporu. Magistrat sprejme to zahtevo dne 1. junija 1735.⁵⁸

Tako tečeta obe tožbi proti Robbi vzporedno, obe diametralno nasprotni: prva, priorjeva, hoče Robbo pod kaznijo za enkrat samo še zapora v mestu prisiliti, da delo brez odlašanja prične, druga, Ruessensteinova pa, da ga pod kaznijo osebnega zapora brez odlašanja prekine. Še preden se prva konča, se druga, ki je bila prvotno naperjena proti Robbi, obrne proti priorju in konventu samemu ter se pri premnogih instancah nadaljuje.

Dne 13. avg. istega leta se je obrnil prior na magistrat glede obnovitvenega naroka v zadevi gradnje velikega oltarja. Magistrat ga določi na 19. sept. z obojestranskim povabilom.⁵⁹

Dne 19. sept. se je vršila razprava. Najprej nastopi kot tožitelj prior avguštinskega samostana. Dá pojasnilo, iz katerega je razvidno, da je F. de Giorgio napravil neko ustanovo. Radi tega se prečita odstavek oporoke, s katero v soglasju so izvrševalci oporoke sklenili s pokojnim Mislejem pogodbo, katero je prevzel današnji nasprotnik. To dokaže z listino z dne 21. jan. 1728, ker se nasprotnik noče podvreči tej obveznosti. Tako je bil

⁵⁸ l. c., p. 72.

⁵⁹ l. c., p. 105.

Sv. Filip na velikem oltarju v frančiškanski cerkvi v Ljubljani

tožitelj prisiljen tožiti ga, da jo izpolni, ker hoče oditi na Koroško in delo zavleči. Na to tožbo je s svoje strani zahteval, da se zasliši, kar naj se zgodi.

Nato Robba utemeljuje svoj zagovor: Če bi imel pred seboj pravega tožitelja, tedaj bi lahko ugovarjal na pristojnem mestu, ker se ni nikoli odrekel rednemu sodišču. Dalje bi lahko ugovarjal, da sta obe tožbi združeni, ker se naenkrat toži iz obeh pogodb. Zakaj ena pogodba je bila sklenjena s pokojnim Mislejem, druga pa s tožencem. Dalje bi lahko ugovarjal, ker ga niso prej obvestili, da je konfiniran. Dalje, da mu niso bile priobčene tožiteljeve trditve, ker se toži iz dveh pogodb, ki pa nobena ni priložena. Prav tako, da je tožbeni spis neprimeren in nejasen, ker se ne pove, nasproti komu se je bil obvezal za to ali ono delo. On je z izvrševalci oporoke sklenil pogodbo, iz tega pa ne sledi, da bi bil g. prior njegov tožitelj. Vse te ugovore si pridržuje nasproti pravemu nasprotniku. Danes pa ugovarja, da tožitelj ni pravi, iz razloga, ker ni sklenil pogodbe z gg. avguštinci, ampak z dvema izvrševalcema oporoke.

Ta ugovor utemeljuje z naslednjim dokazom: Če bi on tožil gg. nasprotnike (priorja in konvent) na plačilo pogodbenih obrokov, tedaj bi bili oni ne-

pravi toženci, ker niso sklenili z njim nobene pogodbe — to je argumentum a contrario, ki je v pravu najučinkovitejši in ki opraviči njegov ugovor nepristojnih tožiteljev. Glede dejstvenih trditve navaja, da je drugo leto po Mislejevi smrti prevzel pogodbo. Torej se izvrševalci oporoke niso držali sklenjenih obrokov. To samo za primer, da bi se pojavil pravi nasprotnik, za sedaj vztraja le na tem ugovoru.

Na ta Robbov ugovor, da avguštinci niso pristojni tožitelji, odgovarja prior, da je zadnja njegova dejstvena navedba še hujša in da se more sedaj sklepati o glavni zadevi. Robba je s tem priznal, da je prejel okrog 4000 gld. predjema. Nasprotnik je zavezan napraviti oltar. Obvezal se je, da bo položil temelj, kar dokazuje z vlogo na deželnega glavarja, v kateri prosi, naj se naroči logaškemu upravitelju, da mu kmetje pripeljejo kamenje za temelj... (in v kateri navaja, da je že) dobil znatno vsoto denarja... Za fundament... so se izvrševalci oporoke zavezali, da bodo prispevali 150 gld.:⁶⁰ (zahtevajo?), da se izrečena raz-

⁶⁰ Morda je to tistih 150 gld., glede katerih je na pogodbi med avguštinskim samostanom in kamnosekom Antonom Fritschem zaradi poprave velikega oltarja v avguštinski cerkvi iz l. 1760. naslednja opazka: Ad extruendum fundtum pro maiori altari 1736 dedit Conventus 150 fl.

Sv. Felcita na velikem oltarju v frančiškanski cerkvi v Ljubljani

Sv. Janez Nepomuk pred stolno cerkvijo v Celovcu

Sv. Rok pred stolno cerkvijo v Celovcu

sodba izvrši. Prečita se vloga... V oporoki je, da bo oltar postavljen... iz česar se pokaže, da je bila patrom naložena skrb, da se izvrši poslednja volja... (Torej imajo le legitimacijo actoris!) Iz vicedomskega dekreta in v soglasju z njim iz magistratovega se jasno vidi, da Robba ne ugovarja, da je prejel okrog 4000 gld. Kipi in mnogi drugi deli še manjkajo — z eno besedo: niti tretjina oltarja še ni izvršena. Po pogodbi je bila sklenjena tudi izvršitev dela. Robba je v soglasju obeh dekretov, vicedomskega od 23. aprila tekočega leta in magistratovega od 25. aprila istega leta dolžan takoj pričeti s postavljanjem velikega oltarja, položiti temelj ter popolnoma dovršiti delo. Drugače mu bo pred dovršitvijo vsega dela pod kaznijo prepovedano oditi iz Ljubljane.

Robbi se zde nasprotnikova izvajanja nesprejemljiva: namreč, da bi bil kdaj na tem kraju obsojen, prav tako, da bi bil kdaj dal napraviti prošnjo na deželno glavarstvo. Kar se plačila tiče, se ne sme nastopiti z izvršbo proti takemu... (?). Pogodba je glede temelja bila tako sklenjena, da ga bo izvršil, kadar bo utegnil in bo dobil zadosti kamenja. Podlaga (na katero se oni sklicuje) je nesprejemljiva, torej tudi navedeni dekret ničen. Po pogodbi mora dobiti vedno 1000 gld. naprej in

še za zadnjih 1000 gld. toliko dela izvršiti, za kolikor se je bil obvezal. Za 3000 gld. pa je res že toliko dela oddal po specifikaciji, podpisani od g. priorja. Torej se ne more reči, da prelamlja pogodbo. Tudi ni dolžan prijeti za delo. To dokazuje z dekretom od 1. junija tekočega leta, ko ga je Ruessenstein s silo preprosil, da je prenehal z delom. Ta dekret do sedaj še ni preklican.⁶¹

Robba se torej sklicuje na prepoved magistrata z dne 1. junija 1735, da mu je na Ruessensteinovo zahtevo ustavljeno delo velikega oltarja. Robbi je bila kajpak ta prepoved še dobrodošla, ker bi mogel tako nemoteno oditi na Koroško, kjer je l. 1737. v Celovcu na Starem trgu postavil velik spomenik sv. Janeza Nepomuka z devetimi kipi svetnikov v naravni velikosti, l. 1740. pa položil marmornat tlak v Landhaus-u; njegov je tudi portal Landhaus-a in južni kamin iz stucca v dvorani tega dvorca.⁶²

Prior mu odgovarja, da je vloga na deželno glavarstvo bila sestavljena z njegovo vednostjo in voljo in da se je nato z bratom Klementom odpravil v kamnolom. S tem propade ugovor, da nima pred seboj pristojnega tožitelja. Kar se pa tiče njegovega zagovora v glavni stvari: dobil je 4000 gld. in jih uživa. Je sicer mlad, toda če bi umrl, kdo bi potem napravil oltar? Causa est Dei. Tujim deželam streže, tukaj pa zanemarja delo. Gospodje izvrševalci so svoje izpolnili, torej je stvar nasprotnika, da tudi on izpolni svoje.

Magistrat je odločil: Ker se je g. Robba sodnijsko zavezal in izjavil, da bo do srede septembra preskrbel ves za temelj oltarja potreben material in potem zares pričel z delom ter da ne bo prenehal, dokler ne bo temelj popolnoma dodelan, in sta g. prior in konvent z odobrenjem gg. izvrševalcev to izjavo sprejela — je torej spričo svoje sodnijske izjave dolžan to storiti. Sicer pa se mora tu storjeni sklep sprejeti.⁶³

Tako bi moral sedaj Robba izvršiti dvoje zapovedi, oz. prepovedi, izmed katerih mu je Ruessensteinova prepoved, da ne sme dela nadaljevati, očitno bolj prijala.

Dne 30. dec. 1735 je Ruessenstein znova tožil Robbo pred mestnim sodiščem in zahteval, da opusti nadaljnje delo, ker bo sicer brez prizana-

⁶¹ Gl. str. 9.

⁶² Dr. Otto Demus, Die Kunstdenkmäler Kärntens, Bd. V., 1., Klagenfurt 1931. p. 38. — Spomenik sv. Janeza Nepomuka so 1874 podrli; od 9 kipov so ohranjeni samo štirje, ki stoje v lopi stolne cerkve v Celovcu (sv. Janez Nepomuk, sv. Rok, sv. Leopold in sv. Boštjan).

⁶³ G. P., 1735, p. 114—115.

šanja obsojen v osebni zapor. To zahtevo sporoči magistrat priorju in konventu, ki naj v naslednjih treh dneh sporoči svoje morebitne pomisleke, sicer bo v to zahtevo privolil, in naj se pod kaznijo zapora ustavi nadaljnje delo.⁶⁴

Po vsem tem Robba vendar še ni pričel s polaganjem temelja in s postavljanjem oltarja, ali pa je morda delo zopet prekinil, ker 30. aprila 1736 ga prior in konvent vnovič tožita pred mestnim sodiščem s prošnjo, naj mu magistrat v zmislu vicedomskega dekreta pod znatno kaznijo ukaže, da brez odlašanja prične z delom in ga popolnoma dokonča in da prej ne sme oditi iz Ljubljane. Magistrat obvesti Robbo o tej zahtevi.⁶⁵

Spomladi istega leta se pritoži Karel Avguštín bržkone pri deželnem glavarstvu, a brez uspeha. Nato ugovarja pri vladi.⁶⁶

Istočasno je začel nastopati proti graditvi oltarja Jožef Henrik Ruessenstein, nečak Karla Avguština R. in vnuk Konrada R., ustanovitelja avguštinske cerkve. Izbral si je drugo instanco kot njegov stric, in sicer apostolsko nunciature na Dunaju, ki se mu je zdela edino kompetentna, da odloči o tej, po njegovem cerkveni zadevi. Prvo prošnjo ji je poslal 29. maja 1736, kateri je nunciatura ugodila in ukazala priorju avguštinskega samostana, da do rešitve spora preneha z delom, provincialu pa, da ji v 15 dneh pošlje ugovor. Ukaz je bil izdan 9. junija, o katerem je Ruessenstein še isti dan obvestil priorja. Ker mu je pa provincial odgovoril, da se ne utegne poučiti o zadevi, ker je na vizitaciji,⁶⁷ je poslal Ruessenstein 13. junija 1736 novo pritožbo na nunciature, v kateri se ji zahvaljuje, da je dne 9. junija 1736 ukazala priorju avguštinskega samostana, naj jo v roku 15 dni po objavi rešitve obvesti in naj medtem preneha z graditvijo novega oltarja in pritiklin. (Pritožbi je priložil prepis rešitve z dne 9. jun., na kateri je podpisan Iulianus Piersanctes.)

Ker na merodajnem mestu izdana prepoved ni dosegla svojega učinka, da ne bi namreč prior avguštinskega samostana v njegovo največjo nejevoljo nadaljeval z delom tega oltarja, ki je „pravi nestvor“, — se mu poraja upravičen strah, da se ne bi rešitev nunciature ali nalašč radi pridobitve na času zavlekla ali pa da bi se sploh ne izpolnila. Zato prosi nunciature, da naj z vso svojo močjo

Sv. Leopold pred stolno cerkvijo v Celovcu

Sv. Boštjan pred stolno cerkvijo v Celovcu

radi preprečenja takega trika priorju zabiča svoj dekret z dne 29. maja, da naj kar najhitreje preneha z začetim delom in pred rešitvijo zadeve ničesar novega ne napravi, ampak naj pokorno pričakuje končne rešitve od svete in vzvišene nunciature.⁶⁸

Na omenjene pritožbe Karla Avguština Ruessensteina, strica Henrika Jožefa R., so vložili izvrševalci Giorgio-ve oporoke Ivan Anton pl. Vermotti, dr. Francišek Krištof pl. Bogataj in Leopold Caharija pl. Rasstern 13. avgusta 1736 pri deželnem glavarju prošnjo s tole vsebino: Ko je Filip de Giorgio izrazil v svoji oporoki željo, naj bi se postavil véliki oltar v avguštinski cerkvi pred Špitalskimi vrati, in je volil v ta namen 6000 gld. ter nas postavil za izvrševalce svoje oporoke, smo lani začeli staviti oltarju temelj, ne da bi ugovarjal sedanji patron Karel Avguštín Ruessenstein. Letos spomladi pa je začel baron nasprotovati, češ da je oltar prevelik, »opus improportionatum«. Pritožil se je, mi pa smo dobili pravdo; potem je ugovarjal pri vladi. Mi pa prosimo, da bi smeli nadaljevati in da bi Vaša prevzvišenost ukazala priorju, naj pusti meščanskemu kamnoseku in kiparju Fran-

⁶⁴ I. c., p. 146.

⁶⁵ G. P. 1736, p. 51.

⁶⁶ DS, 1902, p. 730.

⁶⁷ Akt v muzejskem arhivu.

⁶⁸ Akt istotam.

čišku Robbi brez ovire nadaljevati delo, sicer naj zadene patrona kazen.

Deželni glavar grof Saurau je še istega dne odločil, da baron nima pravice ustavljati se in motiti dela.⁶⁹

Pravda je torej tekla v dveh smereh: pri svetnih instancah je vlagal tožbe Karel Avguštin Ruessenstein proti izvrševalcem oporoke, pri cerkveni, to je pri nunciaturi na Dunaju, pa njegov nečak Jožef Herik R. proti priorju in konventu, kjer je gotovo računal na večji uspeh, kot ga je imel njegov stric, ki je že tretjič propadel, če mu tudi pritožba na vlado ni uspela.

Dne 6. sept. 1736 je prosil Karel Avguštin R. magistrat, da naroči Robbi, naj mu ta pošlje podatke, kako visok in širok ter kakšen bo oltar, ki ga namerava postaviti ob lateransko kapelo, oz. ga naloniti nanjo. In sicer nemudoma. Magistrat izvrši naročilo.⁷⁰

Ruessenstein je zahteval od Robbe podatkov o oltarju pač zaradi tega, da bi jih uporabil v svojih nadaljnjih pritožbah. Proti Robbi samemu ni nastopil več niti pri mestnem sodišču niti kje drugod, ker so bili izvrševalci oporoke in samostan tisti, ki so Robbo priganjali k delu in na vsak način hoteli, da se oltar čim prej dogradi. Tudi je moral biti Robba neposredno pokoren in odgovoren le svojim delodajalcem. Pravi toženci so mogli biti edinole izvrševalci oporoke ter prior in konvent. Zato so odslej obojestranske tožbe naperjene le proti njim.

Dne 13. nov. 1736 so izvrševalci oporoke vnovič tožili Robbo pri mestnem sodišču, in sicer na podlagi deželno-vicedomske odredbe z dne 12. nov. 1736, da mora veliki oltar v avguštinski cerkvi brez odlašanja in pod kaznijo zapora postaviti ter dovršiti.⁷¹

Kakor je razvidno iz neke poznejše vloge priorja in konventa na papeško nunciature na Dunaju (julija 1737), konvent ni smatral nunciature za kompetenten forum, ki bi naj razsodil spor. Zato njenih ukazov ni smatral za merodajne. Torej se tudi izvrševalci oporoke niso ozirali nanje, tem manj, ker so bili naslovljeni na konvent. V svoji prošnji na deželnega glavarja z dne 13. avg. 1736 niti ne omenjajo pritožb Jožefa Henrika R. na nunciature. Na merodajnih instancah

pa so proti Karlu Avguštinu R. že ponovno dobili pravdo, tako da so mogli brez ovire sodnijsko zahtevati od Robbe, naj delo nadaljuje.

A Robba je sredi večnih prepovedi in ukazov, da se graditev oltarja ukine in nadaljuje, še vedno odlašal. Ker pa se na obeh straneh govori o postavljanju oltarja kot dejstvu, je verjetno, da so se vendar izvršile kake priprave — morda tudi v presledkih. Da se pa Robba postavljanja samega — kar so izvrševalci oporoke in samostan ravno zahtevali — še ni lotil, je jasno, ker so 7. jan. 1737 pri mestnem sodišču nastopili proti njemu izvrševalci oporoke, da bi nadaljeval delo. Predložili so vicedomsko odredbo z dne 29. dec. 1736 in prosili magistrat, da naj jo izvrši. Na podlagi te odredbe naloži magistrat Robbi, da mora zaradi prejetih 4000 gld. na račun oltarja, ki ga ima postaviti, kakor tudi, da bo oltar do prihodnje spomladi dovršen, v roku 14 dni dobiti sprejemljivega poroka, ker bo sicer zaprt v stolp in iz njega toliko časa ne izpuščen, dokler ne bo zadostil obveznostim.⁷²

5. febr. 1737 je odgovoril cesar na neko prošnjo grofu Frančišku Turnu Valvasini, da se sme delo nadaljevati.⁷³

16. marca 1737 so vložili izvrševalci oporoke pri mestnem sodišču novo vicedomsko odredbo z dne 14. marca 1737 in zahtevali isto, kar dne 7. jan. 1737. Magistrat je sporočil Robbi njih zahtevo.⁷⁴

4. maja 1737 je poslal cesar notranje-avstrijski vladi odredbo z naslednjo vsebino: V aktu z dne 16. febr. se obširno navaja, kako je v zadevi pritožbe, ki jo je Karel Avguštin R. pravilno vložil proti priorju in konventu zaradi začete gradnje velikega oltarja v avguštinski cerkvi, dalje, kako je deželno glavarstvo na Kranjskem po izvršenem ogledu in nato izdanem komisijskem poročilu očetom avguštincom pravno dovolilo nadaljevanje začete oltarja in odbilo tozadevni priziv omenjenega barona R. in kako je nato, da bi se delo ustavilo, poslal Jožef Henrik R. na papeško nunciature pritožbo, ki jo je sprejela in sporočila provincijalu ter priorju.

Vendar pa je ta priziv gospoda barona na nunciature nepravilen, ker nasprotuje deželnoknežjemu redu in odredbi z dne 14. jan. 1727, radi česar naj se pisec pouči o napačni poti in naj se za bodoče ima to drugim v svarilo.

⁶⁹ DS, 1902, p. 730.

⁷⁰ G. P., 1736, p. 95.

⁷¹ l. c., p. 115.

⁷² l. c., 1737, p. 5.

⁷³ DS, 1902, p. 730.

⁷⁴ G. P. 1737, p. 41.

ORGLE V LJUBLJANSKIH CERKVAH

RAFKO FABIANI, STUD. THEOL.

(Nadaljevanje.)

3. *Sv. Peter.* — V prvih desetletjih 18. stoletja, v dobi, ki jo mnogi imenujejo zlato dobo za zidanje cerkva in umetnosti sploh,¹ ko je bila zidana sedanja stolnica, mestna hiša - rotovž, križanska cerkev, uršulinska cerkev, tedaj so začeli misliti tudi na zidanje nove šentpeterske cerkve; stara cerkev je bila namreč že zelo slaba. Najbolj se je za zidavo zavzel takratni šentpeterski vikar dr. Janez Kraškovic, ki je dosegel, da so leta 1730. podrli staro in pričeli zidati novo cerkev, ki so jo popolnoma dokončali l. 1734. Dr. Kraškovič jo je dal lepo okrasiti in olepšati. — Kdaj je ta cerkev dobila orgle in čigavo delo so bile, ni mogoče dognati. Ves arhiv šentpeterske cerkve je že leta 1911. prebrskal dr. Fr. Stelè in objavil vse umetnostno-zgodovinske izpiske v Carnioli leta 1914. Tudi sam sem ga še pregledal vprav zato, da bi dobil kaj podatkov o orglah, pa brez uspeha. Tudi iz matic, ki datirajo iz leta 1635., ni mogoče ničesar dobiti. V njih so le imena krščencev, očeta in matere pa botrov in še, če je zakonski ali nezakonski. Večkrat je izpuščen rojstni kraj, skoro dosledno pa stan staršev. To je pomanjkljivo zlasti za naš primer, ko bi mogli n. pr. z imeni organistov dokazati, da je cerkev že tudi orgle imela, če je organista vzdrževala.

Prvikrat se v inventarju šentpeterske cerkve omenjajo orgle v začetku 19. stoletja, leta 1837.² Iz župnijske kronike pa izvemo, da so bile te orgle kupljene za 600—800 fl in sicer od nekega razpuščenega samostana.³ To se je zgodilo l. 1784., ko je Jožef II. razpustil mnogo samostanov. V Ljubljani so bili v tej dobi razpuščeni trije samostani: samostan klarisinj (leta 1782), avguštincev in diskalceatov (1784).⁴ Frančiškani so se tedaj preselili iz svojega samostana na Vodnikovem trgu v bivši avguštinski samostan. Ob tej priliki so marsikaj, česar niso mogli prenesti v svoj novi dom, prodali. Tako je tedaj prišla k sv. Petru lepa marmornata prižnica. Prav radi tega je kronist mnenja, da so tudi *orgle* prišle iz frančiškanskega samostana. To mneje pa ni pravilno. Vemo namreč,

da so frančiškani orgle vzeli s seboj iz starega samostana in jih prepustili župniku Škrinjarju v uporabo pri službi božji. Pač pa je verjetno, da so bile šentpeterske orgle kupljene od avguštinskega samostana, ozir. cerkve, ki je pred razpustitvijo orgle gotovo imela, ob prihodu frančiškanov jih pa ni bilo, ker so pač morali svoje dati v uporabo. Razlog, ki govori, da bi šentpeterske orgle res mogle biti iz avguštinske cer-

Znamenita marmornata prižnica, ki so jo prodali šentpeterski cerkvi (kjer še danes stoji) oo. frančiškani, ko so se selili iz samostana na Vodnikovem trgu

Foto Vinko Zaletel

¹ Flis: Stavbinski slogi, str. 140.

² Die Orgel mit Registern im schlechten Zustande — 100 fl. (Št. Peterski župni arhiv).

³ Die alte Orgel mit 20 Registern war in einem aufgehobenem Kloster — wahrscheinlich Franziskanern - Kloster, wie die Kanzel — um 600—800 f gekauft worden, die aber nun beständige Reparaturen bedurfte, und im Holzwerke ganz morsch geworden war. — Izpisek iz kronike: Kurze chronologische Beschreibung der in der Vorstadt Laibach liegenden bisthumlichen Patronatspfarr St. Peter. — Pisati je kroniko pričel Janez Nep. Murgel leta 1822.

⁴ Gruden: Zgodovina slovenskega naroda, str. 1000.

Franc Jenko

kve, je tudi *velikost orgel*. Imele so namreč 20 spremenov, kot poroča kronika. To je bil razmeroma zelo velik instrument, primeren prostorni cerkvi, kot je bila avguštinska; torej je skoro gotovo, da je šentpeterska cerkev svoje orgle dobila od avguštincev, prav gotovo pa ne od frančiškanov.

Nove orgle za šentpetersko cerkev je postavil v l. 1848. in 1849. orglarski mojster Ferdinand Malahovski.¹ Skupni stroški so znašali 4330 gold. Vodil je delo takratni stolni organist Gregor Rihar.

Dobrih 80 let so služile te orgle pri službi božji in končno le doslužile. V letih 1927., 1928. se je pa pričelo intenzivno delo in pripravljanje za nove orgle. Kakor je iz obširnega arhiva² razvidno, je bilo najtežje vprašanje to, *kam* postaviti orgle. Bili so štirje predlogi: 1. Orgle se naj postavijo na starem koru; 2. orgle naj stoje tudi na stranskih korih; 3. kor naj se podaljša na ven (pred cerkev); 4. orgle naj se postavijo v presbiterij. Zadnji predlog — gotovo najlepši in najzanimivejši — je bil vsem strokovnjakom (dr. Mantuani, dr. Kimovec, P. Hugolin Sattner, msgr. St. Premrl, msgr. Viktor Steska) najbolj všeč; odobril ga je tudi škofijski ordinarijat. Zanimivo je tudi to, da so se že vršili razni poizkusi, kakšen bi bil vtis glavnega oltarja, ki bi ga predstavili za nekaj metrov bliže k ladji, kako bi se slišalo petje izza oltarja, itd. In dasi so bile vse sodbe ugodne in pozitivne, je naposled zmagalo finančno vprašanje, ki ni dopuščalo realizacije sijajne in (vsaj za Slovenijo) edinstvene zamisli.

Nove orgle je postavil l. 1933. orglarski mojster Franc Jenko iz št. Vida nad Ljubljano. Kolavdatorji (prof. Mat. Tome, dr. Fr. Kimovec, msgr. Stanko Premrl, P. H. Sattner) hvalijo delo kot prvovrstno; uglašene so orgle brezhibno, intonirane po značaju (registrov) vzorno. Splošna sodba pa je, da se bodo orgle pokazale v vsej svoji lepoti in veličini šele, ko dobijo

¹ Die neue Orgel mit 24 auf 26 Registern ist ein Werk des Orgelbauers Ferdinand Malichowsky, welche dieselbe unter der Leitung des Dom-Organisten und Sakristaner, Hochw. Herrn Gregor Rihar im Jahre 1848. zu bauen begonen und im Jahre 1849 vollendet hat. (Župn. kronika.)

² Fasc. o orglah.

še tretji manual, ki je itak v načrtu. Sedaj imajo dva manuala in 38 registrov s številnimi zvezami in zbiralniki.

Omeniti pa je treba še orgelsko omaro, ki je po mnenju strokovnjakov unicum med orgelskimi omarami.³ Ves svet nima orgelske omare, da bi bila tej le malo podobna. Prav za prav je samo prekrasen zastor, za oči kakor iz dragocene rdeče tkanine, vse z zlatom prevezene. Pred tem bleščečim zastorom stoji vrsta mogočnih, svetlih piščali. — Načrt za omaro je naredil vseučiliški profesor arh. Vurnik, ki je tudi staro korsko ograjo sijajno uporabil in jo svojim namenom prilagodil. Prenovila jo je po njegovih navodilih in dopolnila Pengovova delavnica v Ljubljani.⁴

4. *Uršulinska cerkev*. Temeljni kamen za uršulinsko samostansko cerkev so položili 26. julija 1718.⁵ Zidanje pa je bolj počasi napredovalo. Dne 18. oktobra 1726 je bila cerkev blagoslovljena; popolnoma dokončana pa je bila šele leta 1747. in istega leta je bila tudi posvečena.

Kdaj je cerkev dobila orgle, ni znano. Dr. Mantuani je mnenja, da so bile Križmanove orgle iz leta 1763. prve orgle v tej cerkvi.⁶ Kronika res ne omenja navedbe orgel pred l. 1763. Imamo pa v kroniki opombe, ki kažejo na to, da so uršulinke vendarle morale orgle nekje imeti. In kje drugje kot v cerkvi? — Tako beremo v kroniki: Mater Margarita Vidmar aus Laibach. Sie hatte einen grossen Eifer, das Lob Gottes zu befördern durch die Musik, in welcher sie sehr vortrefflich war, auch mit solcher Gott und dem Kloster gedient erstlich mit ihrer Altstimme und *der Orgel*... Sie starb 6. IV. 1747. im 50. Lebensjahre. — Popolnoma jasno je, da so redovnice morale imeti tudi orgle, sicer kronistinja ne bi mogla poročati kaj podobnega. — Dalje: Leta 1756. je umrla sestra Uršula Bratun iz Šmarja, ... welche beflisse sich in *Erlernung des Orgelschlagens*. — In spet: Soror Stanislava Samnetin aus Morautsch. Ihr Vater war Organist allda, welcher sie auch diese Musik lehren musste. Nachdem sie dieselbe erlernt: *die Orgel* und die Violin, ist sie in den Orden aufgenommen worden.« Umrla je ta sestra leta 1759., stara 25 let. — Vse te opombe jasno kažejo, da so tudi v uršulinski cerkvi še pred letom 1763. imeli orgle. — Nove orgle je naročila M. Agneza pl. Preckerfeld iz Dolenjskega (grad Altenburg — Stari grad). Naredil je orgle že omenjeni Franc Ks. Križman, ki mu je samostan plačal v denarju 1400 gold., posebe pa še dal hrano, regalije in zdravila. Z vsemi drugimi stroški, kakor vzdrževanje pomočnikov, delavcev, dovoz lesa, so stale 2000 gld.⁷

³ Celotni stroški zanjo so znašali 35.450 Din.

⁴ Prim. Cerkv. Glasbenik 1933, str. 142–144.

⁵ Prim. samostansko kroniko. — Izpiske iz te kronike mi je oskrbela č. m. Eleonora Hudovernik, organistinja v uršulinski cerkvi, za kar se ji najudaneje zahvaljujem.

⁶ Dr. Mantuani: Frančišek Ks. Križman, str. 22.

⁷ Izpisek iz kronike: Die 4. Oberin des Hauses M. Agnes von Preckerfeld aus Unterkrain (Schloß Altenburg) hat eine neue kunstreiche Orgel anfertigen lassen... Die neue Orgel ist das erstemal in der hl. Christnacht produziert

Za časa francoske okupacije je bila uršulinska cerkev (l. 1809) skladišče za seno in francoski vojaki so lepe orgle s 24 registri lahkomišno pokvarili. Od leta 1809. do 1816. cerkev ni imela orgel, dokler niso dobri sosede uršulinskega samostana nabrali nekaj denarja, da so se mogle pokvarjene orgle popraviti. Pri tem sta si pridobila posebne zasluge brata Höniga,

worden. Der Orgelmeister war ein Geistlicher mit Namen Franz X. Crisman, deme man im baren Geld gegeben 1400 fl T. W., a parte die Kost, Regalien und Arzneien nebst anderen Unkosten: Unterhaltung der Gesellen, Arbeiter und hiezugeschafften Holz, also daß eine Summe für die Orgel in allem betragen 2000 fl T. W. (Teutscher Währung).

¹ Morda je bil to Anton Scholz, ali kateri njegovih učencev. Gotovo pa to ni bil Kunat, ki je vedno bival v Ljubljani.

² Unter den vielen Drangsalen, die das verhängnisvolle Jahr 1809 mitbrachte, war auch die Zugrunderichtung unserer mit 24 Registern versehenen, prächtigen, kunstvollen Orgel. Als in diesem Jahr der Heubedarf für die Armee so groß wurde, daß die gewöhnlichen Magazine

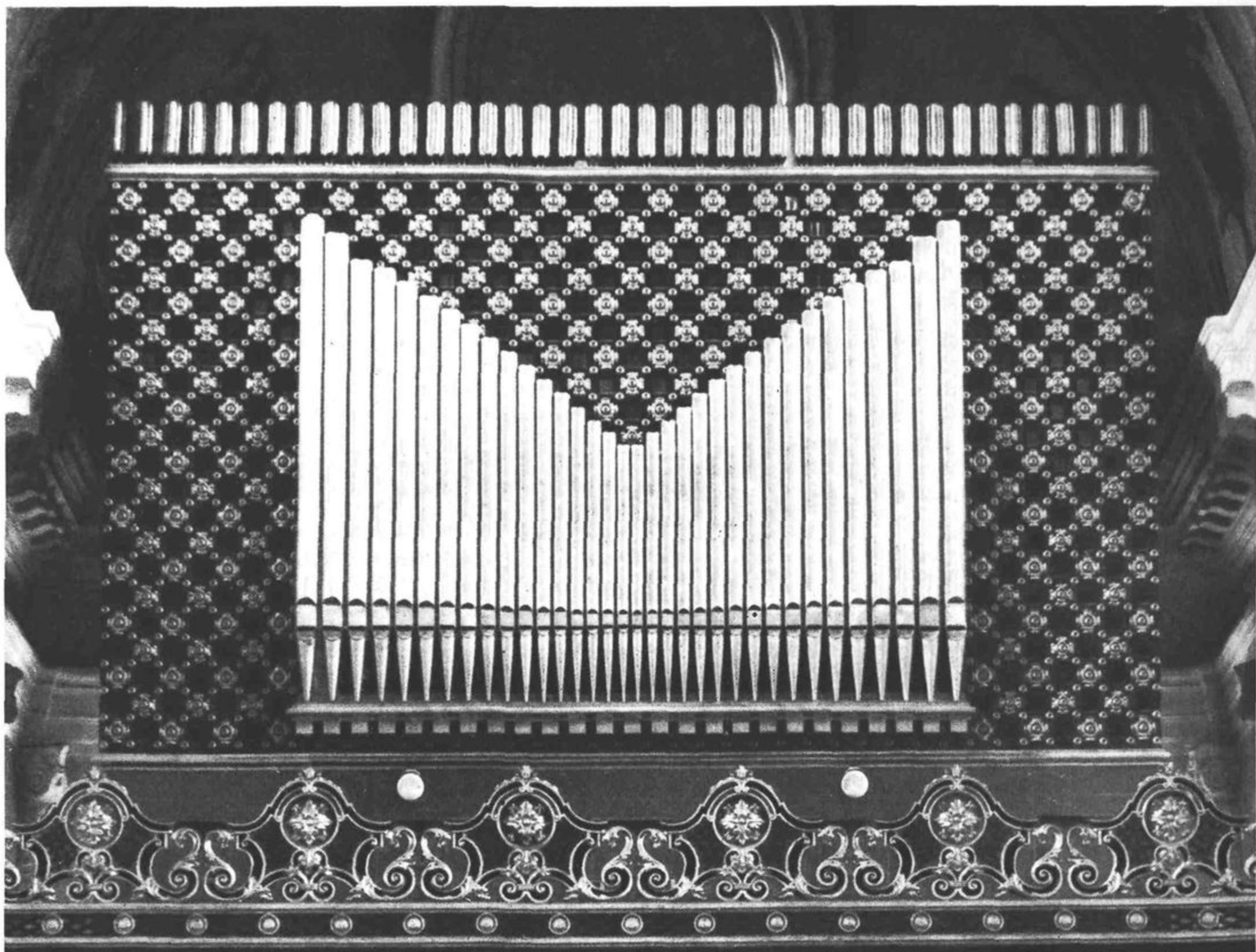
ki sta poklicala iz Celja nekega izdelovatelja orgel,¹ ga vzdrževala toliko časa, dokler orgle niso bile popravljene.²

Te orgle je leta 1839. predelaval Ferd. Malahovski.³ Dodan je bil tedaj register harmonika; omaro so marmorirali.⁴

nicht hinreichten, bestimmte man unsere Ursulinenkirche zu dem Zwecke und alsobald wurde dieselbe vollgefüllt. Nicht lange darnach kam der Feind, bemächtigte sich des Heumagazines...; ebenso wurde unsere prachtvolle Orgel mutwillig verdorben. Die Ursulinenkirche hatte sodann vom Jahre 1809 bis 1816 keine Orgel, bis dann späterhin sich die Nachbarschaft hervortat und uns durch Sammlung selbe zu wagen brachte. Vorzüglich bemühten sich dafür die zwey Gebrüder Herr König, die einen Orgelmacher von Cilli kommen ließen, ihm auch die Kost gaben und ihn so lange hier behielten, bis die Orgel hergestellt war. (Kronika.)

³ Marmorirane omare se še dobro spominja č. m. Eleonora Hudovernik, ki že 60 let orgla v uršulinski cerkvi.

⁴ Mantuani: Franč. Ks. Križman, str. 23.

Krasne Jenkove orgle v Šentpetrski cerkvi

Znamenite orgle v Tunjicah pri Kamniku, ki pa so bile do l. 1891. v uršulinski cerkvi v Ljubljani. Naredil jih je l. 1763. orglarski mojster Križman; kasneje so bile večkrat predelane (Malahovski, Goršič itd.)

Leta 1891. so bile orgle prodane župni cerkvi v Tunjicah pri Kamniku za 450 gold. Istega leta je namreč izdelal Franc Goršič za uršulinsko cerkev nove orgle, ki so prvič zapele pri službi božji dne 21. oktobra 1891.¹ Slovesno je orgle blagoslovil ljubljanski knezoškof dr. Jakob Missia.

Orgle imajo tri manuale in 32 registrov in so 56. Goršičevo delo. P. Hugolin Sattner piše² o njih, da so bile takrat najboljše orgle na Kranjskem. — Stale so 8000 gold.

5. Sv. Jakob. — Pri sv. Jakobu so se leta 1597. nasečili jezuiti, ki jih je poklical v Ljubljano nadvojvoda Ferdinand. Že takrat je stala tam cerkev, ki so jo skoro gotovo sezidali avguštinci leta 1513.³ Če so bile v tej cerkvi do prihoda jezuitov kake orgle, ni znano. Pač pa se že l. 1600. omenjajo v jezuitski kroniki:⁴ Praepositus quidam, Polidorus nomine,⁵ organum quadringentis florenis comparatum templo... donavit.

Jezuiti so nekaj let po prihodu staro cerkev obenem z bolnico, ki je bila takrat pri tej cerkvi, podrli in pričeli zidati novo. Temeljni kamen za to cerkev je blagoslovil 1. maja 1613. tedanji ljubljanski škof Tomaž Hren. Zidanje je hitro napredovalo in nova cerkev je bila 15. nov. 1615. slovesno posvečena.⁶ Orgle so bile tedaj še stare. Leta 1616. pa je baron Markvard

pl. Eck, komendator nemškega reda podaril cerkvi sv. Jakoba nove orgle, vredne 200 gld.⁷ A že leta 1626. spet beremo v kroniki,⁸ da je cerkev »novo, eleganti ac spectando organo« olepšana, in da so orgle stale okrog 1000 fl.⁹ Za cerkev je darovala dežela 3450 gold., Nikolaj Čandik za veliki oltar 2400 gold. in 1000 gold. za organista.¹⁰

Cerkev sv. Jakoba so jezuiti vedno lepšali: leta 1669. je škof Rabatta posvetil novo kapelo sv. Frančiška Ksaverija, ki je l. 1709. dobila tudi lepo marmornato oltarno mizo. Postavljali so tudi nove oltarje: sv. Jožefa, sv. Janeza Nepomuka, Matere božje, angelov varihov, itd. Leta 1754. pa so dobili tudi nove orgle,¹¹ ki so imele 18 registrov. Požar, ki je leta 1774. upepelil jezuitski kolegij in 58 okoliških poslopij, je tudi cerkev sv. Jakoba močno poškodoval. Vendar so orgle ostale kolikor toliko nepoškodovane in so stale v cerkvi do leta 1853. Tega leta pa je postavil orgl. mojster Ferdinand Malahovski nove orgle,¹² ki jih je že leta 1867. mojster sam popravil; 1877. je prestavil igralnik; l. 1883. pa jih je temeljito predelal Franc Goršič.¹³ Njegova predelava je bila zelo dobra, kar potrjuje med drugimi organist Leopold Belar¹⁴ in Anton Foerster, ki je izjavil, da so orgle res mojstersko delo in delajo za Goršiča veliko čast. Veliko so vedno pričakovali od njega, a vedno je še prekosil njih nade.¹⁵

⁷ Koblar: Iz letopisov ljubljanskih jezuitov, str. 39.

⁸ Historia annua, str. 119.

⁹ Mille circiter florenis stetit eius erectio.

¹⁰ V. Steska: Ob tristoletnici šentjakobske cerkve v Ljubljani.

¹¹ »Auch ist die Orgel für 1000 fl aufgestellt worden.« (Župnijska kronika.)

¹² »Zu diesem Jahre (1853) begann auch Demolierung der alten Orgel mit 18 Registern, die ganz beschädigt war, die neue mit 23 Registern um den Preis per 2150 fl, bestehend aus 3 Theilen.« (Župn. kronika.) Sprva so bile orgle trodelne, kasneje pa so bile predelane in so zdaj dvodelne.

¹³ »1883. orgle predelane in pomnožene od g. Goršiča za 2200 gold., so bile po fajmoštru Rozmanu 17. junija slovesno blagoslovljene.« (Župn. kronika.)

¹⁴ Cerkv. Glasbenik, 1883, 7.

¹⁵ Premrl: Nekoliko statistike o orglah v ljubljanski škofiji. — C. Glasb., 1918, str. 10.

¹ Orglal je ravnatelj stolnega kora Anton Foerster.

² Cerkv. Glasb., 1891, št. 11.

³ Zbornik III. (1901) str. 129.

⁴ Historia annua, str. 29. — Hrani se kronika v muzeju.

⁵ To je bil novomeški prošt Polydor Montegnana. (Koblar: Iz letopisov ljubljanskih jezuitov, str. 34.)

⁶ V. Steska: Ob tristoletnici šentjakobske cerkve v Ljubljani.

Sedanje (Goršičeve) orgle v uršulinski cerkvi

Orgle imajo dva manuala, 22 registrov — in stoje še danes v šentjakovski cerkvi. Seveda so te orgle tekom let opešale. Že pred vojno so se vršile priprave za postavitve novih orgel. Zaradi vojne je zadeva ostala nerešena; orgle pa so danes v zelo slabem stanju in bi bile zelo potrebne nove.

6. Trnovo. — Že stara trnovska cerkev, ki je bila dovršena leta 1753., je imela majhne orgle,¹ ki jih je leta 1817. popravil Bogomir Schreiter.² Za slovesnejše prilike orgle niso zadostovale in so naročali godbo.³

Orgle je v l. 1821. in 1823. popravljaj Ivan Gottfried Kunat, ki je l. 1839. postavil nove orgle s 54 igralnimi tipkami in 13 pojočimi registri.

Dvomanualni igralnik Malahovski-Goršičevih orgel pri sv. Jakobu

¹ Omenjajo se v inventarju stare cerkve l. 1788.

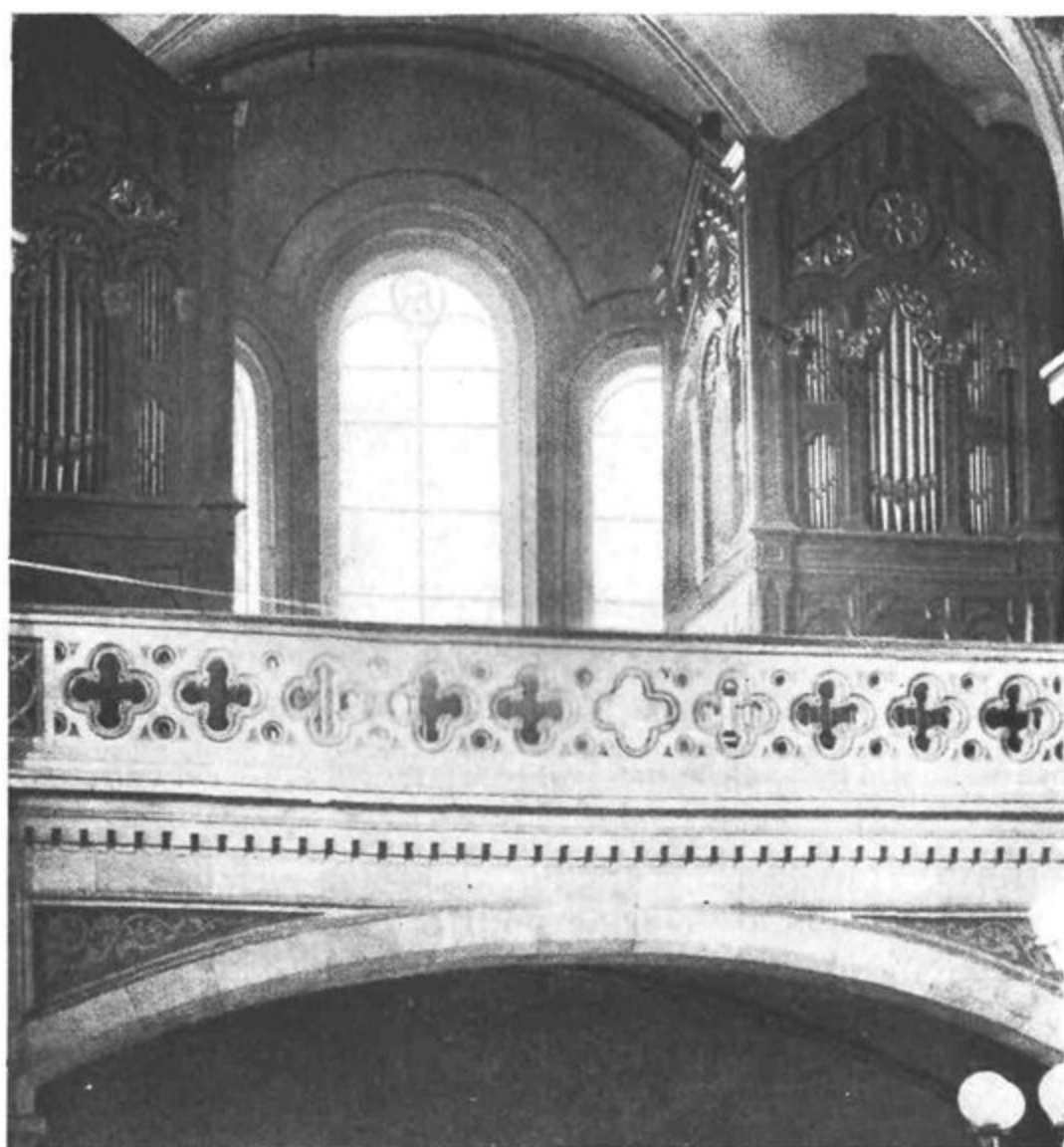
² Za popravo orgel in stroške na koru ob praznovanju sv. Janeza Krstnika je šlo iz cerkv. blagajne 29 gold. 38 kr. — Vrhovnik: Trnovska župnija v Ljubljani, str. 330.

³ V cerkv. računu l. 1784. je naveden izdatek: za muzikante v cerkvi za vse leto 4 gold. 15 kr. — Mestni arhiv v Ljubljani — Vrhovnik: Trnovska župnija, str. 331.

Ko so staro cerkev dne 25. IV. 1854. začeli podirati, so prej seveda tudi orgle podrli. To delo je opazoval nadarjeni Martin Goršič iz Krakovega, ki je potem

PREGLED SEDANJIH ORGEL V LJUBLJANSKIH CERKVAH PO STAROSTI

Cerkev	Orgle		Mojster	Orgle predelane		Opomba
	narejene leta	v cerkev postavljene		leta	mojster	
Stolnica (male stranske orgle) . . .	1707—1718	1707—1718	?	—	—	Stoje na stranskem koru
Sv. Jakob	1853	1853	Malahovski	1883	Goršič	
Sv. Florijan	1855	1855	Malahovski	—	—	Principala ni več
Sv. Jožef	1856	1933	Roje	? 1933	Goršič Jenko	Orgle so od l. 1856—1933 bile v cerkvi na Črnučah
Kapela v umobolnici	okr. 1860	1895	Dev	—	—	Prenesene iz bivše bolnišnice na Dunajski cesti
Trnovo	1864	1864	Goršič	Popravljen 1921	Naraks	Goršič sam je v l. 1865—1867 dostavil 3 registre
Frančiškanska cerkev	1870	1870	Goršič	1902	Mauracher	
Evangeljska cerkev	1880	1880	Goršič	—	—	Op. XXXIII.
Kapela v Marijanišču	1887	1887	Goršič	—	—	Jenko dodal 3 registre
Uršulinska cerkev	1891	1891	Goršič	—	—	^{4/3} LVI. delo
Cerkev Srca Jezusovega	1896	1896	Rieger	—	—	
Sp. Šiška (nova cerkev)	okr. 1900	1928	Zupan	—	—	Prenesene iz cerkvice sv. Jerneja v Sp. Šiški
Križanke	1902	1902	Maier	—	—	
Kapela v Marij. domu	1902	1921	Maier	—	—	Prenesene iz kapele splošne bolnišnice
Rakovnik	okr. 1904	1934	Zupan	—	—	Pred l. 1934. so bile na drž. učiteljski v Mariboru
Rožnik	1906	1906	Milavec	—	—	
Kapela drž. klasične gimnazije . .	1910	1910	Maier	—	—	
Stolnica (velike orgle)	1912	1912	Milavec	—	—	Omare še stare
Alojzijeviška kapela	okr. 1920	1929	Brandl	1929	Jenko	Prepeljane s podružnice župn. Loka pri Zidanem mostu
Selo	1930	1930	Jenko	—	—	
Sv. Peter	1933	1933	Jenko	—	—	

Lepe Goršičeve orgle v trnovski cerkvi

sam iz domačega materiala napravil majhne orgle in jih prodal kapucinom v Trst.¹

Za novo cerkev je za silo postavil orgle orglar Malahovski leta 1855.; a vedno bolj se je čutila potreba po novih orglah. Napravil jih je kot svoje prvo delo Franc Goršič leta 1864. za god farnega patrona sv. Janeza Krstnika.² Imele so sprva 2 manuala in 20 registrov; leto dni kasneje je vstavil še dva, vsega so torej imele 22 registrov³ in toliko jih imajo še danes. Orgle so bile v časopisih (Novice 1864, str. 195; Triglav 1865, str. 227, Zg. Danica 1864, str. 151) zelo pohvaljene in res oznanjujejo slavo prvovrstnega umetnika Ljubljana Franca Goršiča.⁴

Popravil je orgle in montiral za meh električni motor orglar Ivan Naraks⁵ iz Petrovč pri Celju.

7. *Cerkev Srca Jezusovega.* — Bila je ta cerkev posvečena leta 1883. Na koru so imeli nekaj časa harmonij; kasneje je darovala misijonska hiša z Dunaja cerkvi majhne orgle.⁶ Leta 1896. pa je postavila tvrdka

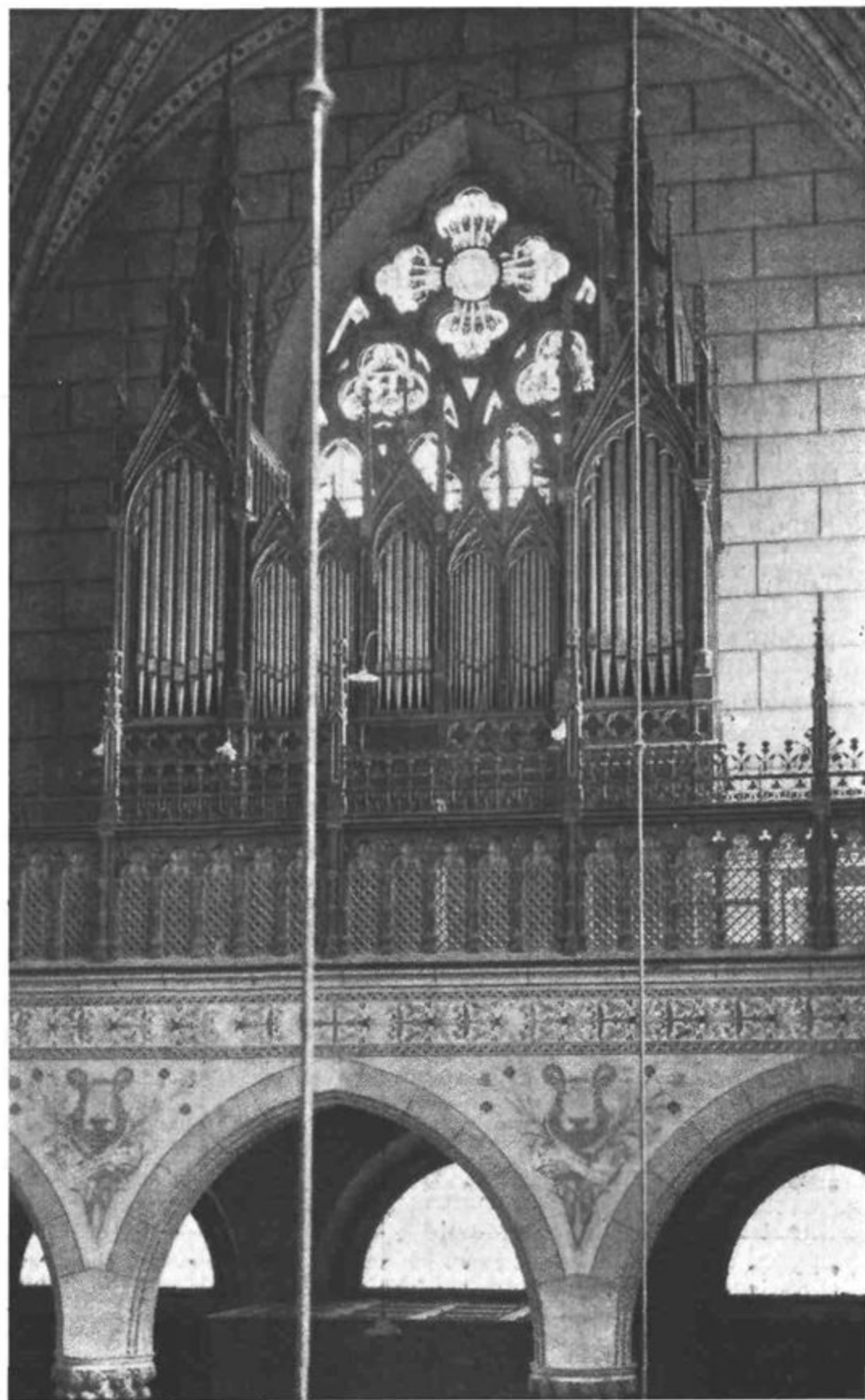
Rieger iz Jägersdorfa v Šleziji nove orgle, ki imajo dva manuala in 15 registrov.

8. *Evangeljska cerkev.* — Bila je dozidana l. 1852. Dve leti na to so že bile postavljene v lično cerkev, ki jo krasi velika Künlova stenska slika Samarijanke pri vodnjaku, tudi *majhne orgle*, ki so bile preje v gimnazijski kapeli v licejskem (starem frančiškanskem samostanu) poslopju na Vodnikovem trgu.⁷

Leta 1880. pa je Franc Goršič dovršil nove orgle in jih kot svoje 33 delo postavil v evangeljsko cerkev. Imajo dva manuala in 14 registrov. So še zelo dobro ohranjene in še nepredelane. — Stale so nekaj čez 3000 fl.

⁷ Es war den Protestanten geglückt bereits für diese Anstaltung (1854) die kleine Orgel der aufgehobenen Gymnasialkapell im Lycealgebäude (Vodnik-Platz) anzukaufen. — Prim. Jaquemar: Gemeindeggeschichte bis 1864, str. 25. (Kronika protestantske cerkve.)

(Konec prihodnjič.)

Orgle v cerkvi Srca Jezusovega. Postavila jih je tvrdka Rieger iz Jägersdorfa v Šleziji

¹ Vrhovnik: Trnovska župnija v Ljubljani.

² Ta prvenec se je Goršiču tako posrečil, da je njegov učitelj, dunajski orgl. mojster Hesse, ki je prišel trnovske orgle poskušat, priznal: Gospod Goršič, s temi orglami, ki ste jih tu postavili, ste mene, svojega mojstra prekosili. Bog vam daj srečo! (Prim. Vrhovnik: o. c. str. 332.)

³ Stroški za orgle z 20 registri brez omar so znašali 3015 gld., 2 omari 700 gld., skupaj 3715 gold. Dostavljena dva registra sta stala 200 gold. (Prim. Vrhovnik, o. c.)

⁴ Gl. Vrhovnik o. c. str. 331—332.

⁵ Vrhovnik v citir. knjigi piše Ivan M a r a k o. V imenu je najbrž pomota, ker orgl. mojstra s tem imenom ne poznamo; pač pa je znana tvrdka Naraks.

⁶ Te orgle so zdaj v Zapogah pri Vodichah.

Foto Vlašič, Maribor

Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

Handwritten signature: Alojzij Juvan

Dr. Alojzij Juvan, predsednik občine mesta Maribora

MARIJINO VNEBOVZETJE PRI FRANČIŠKANIH V LJUBLJANI

FR. STELE

Matevž Sternen, znani slovenski impresionist in neumorni restavrator ogroženih slik, nas je letošnjo jesen presenetil z veliko, več ko 100 m² banjastega oboka prezbiterija frančiškanske cerkve v Ljubljani pokrivajočo fresko Marijinega vnebovzetja. Dvoje je moralo presenetiti javnost: prvo da se je upal izraziti impresionist sploh lotiti velike monumentalne naloge, drugo, da je bil zmožen tolikega premagovanja samega sebe in toka svoje struje in se je pokorno podredil tradicionalnemu ozračju frančiškanske cerkve in njene baročne arhitekture.

Kdor bliže pozna Sternena in njegovo preteklost, se sicer temu ne bo toliko čudil, saj je že na začetku svojega umetniškega pota poslikal prezbiterij v Trnovem in prav za prav nikdar ni popolnoma prekinil žive zveze z monumentalno tehniko slikanja na presno. Odkrivanje srednjeveških fresk in zavarovanje tako pridobljenih spomenikov pred razpadanjem, restavriranje preslikanih ali sicer v njih učinku okrnjenih baročnih in novejših fresk ga ni sililo samo, da se teoretično bavi s to tehniko, ampak se je moral poglobljati predvsem tudi v formalne zakone sestava monumentalnega slikarstva. Če se je torej sedaj v svojem 65. letu sam lotil velike, v baročen arhitekturni okvir uklenjene in po njem pogojene naloge, je psihološko razumljivo tako, da ga je množica v življenjskem delu zbranih podobnih izkušenj in spoznanj instinktivno gnala k poskusu, da v enem zaključenih del svojega življenja pomeri svoje moči z velikimi mojstri preteklosti. Med tistimi, s katerimi si je upal poskusiti svoje moči, niso nič manjši kakor G. B. Tiepolo, Fr. Jelovšek, G. Quaglio in iz najnovejšega časa Ettore Tito. Za pravilno presojo njegovega uspeha ali neuspeha pa je treba upoštevati tudi posebne razmere, v katerih je nova slika nastala.

Sedanja frančiškanska cerkev je bila zidana kot avguštinska cerkev sredi XVII. stoletja in je bila po svoji obliki druga v Ljubljani, v kateri se je pri nas uveljavil tip baročne, od 2 vrst kapel obdane obokane pravokotne dvorane, ki ji je kot prezbiterij dodan sorazmeroma manjši, prav tako obokani pravokotni prostor. Kakor vse kaže, ta stavba do srede XIX. stol. ni bila poslikana in je svoj zidni okras dobila šele po Matevžu Langusu. Zgodovino svojega dela je Langus zapisal na zapadni steni na koru v dveh vzporednih napisih v nemškem in slovenskem jeziku. Ohranila sta se oba samo v odlomkih, ki pa vsebujejo vse glavne podatke: Leta 1845. je poslikal dve stranski kapeli, verjetno levo in desno ob slavoloku, med leti 1848. in 1855. pa ostale kapele, prezbiterij in ladjo, kjer je očitno nad korom vse delo dokončal in dodal omenjeni napis. V tej obliki so se slike v cerkvi

ohranile samo do l. 1882., ko je Janez Wolf na novo poslikal kapelo sv. Frančiška As., eno izmed obeh prvih po Langusu poslikanih. Usoden pa je bil za Langusovo delo potres l. 1895. Pri temeljiti restavraciji stavbe so l. 1897. prenovili tudi slike. Delo sta izvršila dunajska slikarja Kastner in Kleinert, ki pa se nista omejila samo na dopolnitev poškodb, ampak sta posebno na obokih Langusovo delo popolnoma prestikala. Nekoliko bolj obzirna sta bila pri prenovitvi slik v kapelah. V par desetletjih pa je tudi prenovljeno delo že toliko propadlo, da je nastalo vprašanje, ali je ponovno restavriranje sploh še mogoče ali ne. Za poskušnjo je l. 1925. M. Sternen restavriral prvi dve kapeli ob slavoloku, katerih ena je bila Langusova, druga Wolfova. Poskus je uspel, kar je dalo pobudo za restavracijo še ostalih štirih kapel, ki jih je Sternen dovršil l. 1933. Natančna preiskava slik na obokih ladje in prezbiterija pa je medtem ugotovila, da je rešitev Langusovega dela prav za prav nemogoča, na restavraciji Kastnerjevih preslikav pa itak nihče ni imel interesa. Zato je vodstvo cerkve naročilo M. Sternenu, naj slikarijo predmetno posname in na nov zdrav omet nanovo naslika. Glede srednje slike v prezbiteriju so se sporazumeli, da jo sme slikar tudi nanovo komponirati. Vse leto 1934. in sledečo zimo so trajale priprave za to delo. Leta 1935. je bil nato poslikan prezbiterij, ladja pa se ima slikati l. 1936.

Kolikor je obnovljeno delo Langusovo (vse stranske slike) in Kastnerjevo (Frančiškanski svetniki časte Marijo), nas tu ne zanima. Tem bolj pa nas zanima glavna slika, ki pokriva vse teme banjastega svoda s sosvodnicami in predstavlja Marijino vnebovzetje. Okvir in snov novi sliki je dal že Langus, ki je zaključil resnično arhitekturo nad loki sosvodnic, katere dovajajo prezbiteriju svetlobo, z venčnim zidcem, oprtim na konzole. Nad pravokotnim okvirom tega venčnega zidca se dozdevno odpira pogled prosto pod nebo. V ta odprti prostor sta oba slikarja naslikala prizor vnebovzetja. Če primerjamo posnetka obeh slik, se nam kljub navidezno podobni razdelitvi skupin kmalu pokaže, da sta slikarja bistveno različno pojmovala svoji nalogi.

V svojem poročilu o ogledu umetniških spomenikov Ljubljane je nazval znani avstrijski umetnostni zgodovinar A. Ilg Langusa zadnjega baročnega slikarja Avstrije. Če pa vemo, da je bistvo baročnega stropnega slikarstva t. zv. iluzionizem, dozdeva, da se naslikani dogodek vrši v prostem zračnem prostoru tako kakor bi ga naravno gledal opazovalec, ki bi stal na določnem stališču v danem prostoru, se bomo težko sprijaznili z naziranjem, da je bil Langus

Sl. 1. M. Langus, Marijino vnebovzetje na oboku prezbiterja frančiškanske cerkve v Ljubljani

v svojem frančiškanskem Vnebovzetju (sl. 1) kaj bolj iluzionist, slikar slepilnega videza, kakor vsak drug slikar svoje dobe, tudi tisti, ki je isti predmet naslikal za normalni vodoravni pogled na navpično postavljeno platno. Iluzionizem Langusov se je namreč omejeval na to, da je podobno baročnim mojstrom

slikarsko dovršil resnično arhitekturo z navideznim zaključkom, ki omogoča dozdevo pogleda skozi obok. Ta pogled je v našem slučaju resnično dosežen, prizor pa, ki se pred gledalcem razvija v tem prostoru, je pa sestavljen tako kakor bi se razvijal vzporedno dani vokvirjeni ploskvi in manjka vsak poskus izpeljati ga perspektivično dosledno v globino oziroma v višino, kar je bila baročnim iluzionistom vedno glavna naloga. Langusova slika ima omejeno, vzporedno resnični, po arhitekturi ustvarjeni ploskvi se razvijajočo globino, tako da ne ustvarja dozdeve neskončno se raztezajočega prostora in s tem ne zanika obstoja arhitektonsko danega zaključka prostora navzgor v ravni ali zakrivljeni ploskvi, ampak ploskev, ki sliko nosi, v polni meri upošteva. Zakrivljeno teme banje je Langus poslikal, kakor se slikajo ravne ali le rahlo zakrivljene ploskve t. zv. zrcalnih stropov in obokov, torej kot navadno navpično stoječo za slikanje namenjeno ploskev. Baročni slikar iluzionist pa je dosegel svoj namen s pomočjo perspektivnih skrajšav (tako zvanih *scorzi*), ki kljub nenaravni izpačenosti resničnih oblik vzbujajo za določeno stališče v prostoru pod sliko vtis popolnih oblik in naravno statično razmerje naslikanega videza do zemeljskih tal. Kolikor Langus porablja take skrajšave, so vse zasnovane za naravni pogled in niti ena ne ustreza iluzionizmu baročne stropne perspektive (tako imenovane žabje perspektive). Pri Langusovi sliki imamo vtis, da so v delavnici za normalno stališče gledalca izdelano sliko pritrdili na obok v okvir, ki ga je slikar ustvaril v baročnem duhu kot zapoznel epigon baročne iluzionistične tradicije. Na tem mestu slika za opazovalca, ki stoji spodaj v prostoru, ni pravilna, ampak bi jo mogel pravilno ogledovati le, če bi se ulegel na hrbet.

Langus je bil kot monumentalni slikar otrok svojega časa, časa namreč, ko je v velikih umetnostnih središčih pod vplivom klasicizma in racionalizma že zamrl smisel za baročni iluzionizem, pa tudi časa, ko se je pod vplivom romantične smeri, posebno t. zv. nazarencov, prerajalo zanimanje za monumentalno slikarstvo. Nazarenski ideal pa ni bil več slepilo optično rafinirane dozdevnosti, ampak jasna idejna in formalna zgradba zgodovinskih ali versko poučnih dogajanj. V duhu tega ideala je Langus sestavil svojo sliko iz treh skoraj enakovrednih skupin, iz apostolov, zbranih ob odprtem grobu, iz katerega rasto lilije, iz Marije, sedeče sredi slike na oblakih in obdane od venca angelov, ki spremljajo njen polet navzgor, in nebes zgoraj, kjer se od sv. Duha razliva nanjo svit, in jo na levi pričakuje njen Sin, na desni pa stoji zanjo pripravljen tron.

Resnično iluzionistično pa je pojmoval pri novi kompoziciji svojo nalogo M. Sternen (sl. 2). Naslikal je spodaj na sredi nad stopnicami postavljen sarkofag, čez katerega rob visi mrliška odeja. V sredi pred sarkofagom stoji naravnost naprej obrnjena belo oblečena Caritas — Dobrodelnost z enim otrokom na desnici, z drugim objetim z levico. Za grobom na levi je skupina apostolov, ki gledajo navzgor in s kretnjami izražajo začudenje. Na desni od groba je spredaj kamnita ograja, zadaj v globino postavljena stebriščna

veža, vmes pa druga skupina apostolov. Na oblakih nad grobom stoji in se dviga obdana od angelov, ki se kopljejo v močni luči, Marija in se nekam sproščeno in zmagoslavno dviguje navzgor. Od roba slike na levi jo navdušeno pozdravlja eden angelov, drugi pod njim je zavihral navzdol tako, da je viden z vrha in opozarja apostole na dogodek zgoraj, tretji v sredi pa, kakor da pomaga dvigati oblak, kaže gledalcem svoj v senco pogreznjeni hrbet. Od sv. Duha na vrhu se lije na Marijo svetloba. Nekoliko v ozadju na levi in zato perspektivično zmanjšan pričakuje Marijo njen Sin. Od desnega roba ji plava v globino prostora nasproti angel, ki nosi venec, dva druga pa ji letita v pozdrav od leve zgoraj.

Za ogled v vodoravni smeri je Sternanova slika nemogoča in zato pravo nasprotje Langusove; vsebuje namreč celo vrsto značilnih iluzionističnih skrajšav, ki so preračunjene za pogled s točno določenega stališča pod sliko, ako jo pritrdimo na stropu. Najbolj občutno je to pri skupini apostolov, pri stebrišču za njimi na desni, pri grobu, pri angelu, ki je planil na levi navzdol, da jih opozori na Vnebovzeto, pri skupini angelov in oblakov z Marijo, katere smer gre od osnovnice zidu v prostor nazaj, in pri 3 velikih angelih, ki plavajo zgoraj od roba slike v globino in predstavljajo otipljiva merila poglobljanja celotne zasnove na tem mestu v prostor.

Vtis Sternanove slike je bistveno različen od Langusove, čeprav imata obe iste sestavine: spodaj apostoli ob grobu, v sredi k nebu se dvigajoča Marija, zgoraj Sin, ki jo pričakuje. O kaki kompozicijski enakopravnosti teh sestavin ni nobenega govora več. Spodnji del z apostoli je perspektivično zveržen in zato že po svoji formalni vsebini ne more biti glavni. Nebesa z Jezusom zgoraj so sicer vidni cilj in kompozicijski vrh vsega sestava, pomaknjena pa so perspektivično v globino in tudi ne morejo biti glavni motiv. Že na prvi pogled ni nobenega dvoma, da je glavna in edino pomembna v ti zasnovi Marija. Po teži svoje gmote ona ni v sredi slike, ampak pripada še spodnjemu, zemeljskemu delu, iz katerega se pa vidno in prepričevalno oprošča. Tu je slikar zgledno izrabil geometrični lik perspektivne konstrukcije tega dela slike, ki je nazorno razviden iz priložene kompozicijske skice (sl. 3). Če podaljšamo črte perspektivično nazaj viseče stebriščne lope in apostolov leve skupine navzgor, se te črte stikajo v osi kompozicije nekako v sredi med sv. Duhom in Marijino glavo in tvorijo nevidno piramido, katere vrh objema Marijo, ki se pa že oprošča iz njega. Nobenega dvoma ni, da omogočuje prav ta preračunjena, perspektivično v prostor nagnjena idealna piramida prepričevalno dozdevnost dviganja Marije navzgor. Ta vtis podpira tudi svetlobna kompozicija te skupine, posebno od spodaj gledani osenčeni angel, od katerega se širi v globino proga prav tako osenčenih oblakov. Na tej meji največje svetlobe, ki od zgoraj požira oblike figur in oblakov, in največje sence, ki jo izraža ta angel in v globino se od njega raztezajoča proga oblakov, se ločujeta zemlja in nebo. Marija je že prekoračila to mejo in zmagoslavno plove Sinu naproti. Le na levi je navzdol plavajoči svetli angel, ki pomeni

Sl. 2. M. Sternen, Marijino vnebovzetje na oboku prezbitarija frančiškanske cerkve v Ljubljani

pretehtano nasprotje osenčenega, predrl to mejo, potegnil svetlobo za seboj in zvezal oba svetova z novico o čudežnem zmagoslavju Marijinem. Nekaj te nadzemlske svetlobe, ki je prodrla ž njim na zemljo, je deležen tudi svet v plemeniti, v belo odeti postavi Caritas, ki stoji pred idealno piramido spodaj pred križiščem perspektivnih bežnic spodnjega dela in nudi za oko gledalca oporišče, od katerega se v osi navzgor razvija vnebovzetje.

Sl. 3. M. Sternen, kompozicijska skica za frančiškansko vnebovzetje

Nobenega dvoma ni, da je Sternen v primeri z Langusom isti slikani dogodek prav z iluzionističnimi sredstvi vsebinsko neprimerno poglobil in da izbrana forma tej vsebni tudi popolnoma ustreza. Z zasnovo piramidalne kompozicije, ki je nagnjena v prostor

nazaj, se je tudi mojstrsko izognil največje nevarnosti, ki mu je pretila, da bi namreč stoječa Marija ne napravila vtisa, da pada naprej, kar bi omajalo prepricevalnost vse iluzije, oprte na stališče gledalca blizu slavoloka skoraj na meji prezbiterija in ladje.

V zvezi s tem je majhnega pomena vprašanje ali je Sternenovo delo strogo iluzionistično ali le kompromis. Za vsestransko izvedeno perspektivično strogo iluzionistično podobo je ploskev, ki je bila slikarju na razpolago, neugodna. Krog, kupola, kvadrat, kratak pravokotnik so za to idealne oblike. Pri obliki pa, kakor je banja frančiškanskega prezbiterija, so si baročni mojstri pomagali s kombinacijo več stališč, vsekakor pa vsaj dveh. Tako Quaglio v ladji ljubljanske stolnice ali od njega odvisni Jelovšek v ladji cerkve sv. Petra, dočim je pri bolj osredotočeni ploskvi v prezbiteriju cerkve sv. Petra Jelovšek naslikal dosledno iluzijo za določeno stališče. Lažje bi bilo Sternenovo stališče, če bi se bil podobno kakor Tiepolo pri slavni iluziji prenosa loretanske hišice v cerkvi Scalzi v Benetkah odrekel vsaki zvezi z zemljo in bi bil okvir pojmoval samo kot odprtino za pogled v zračne prostore (sl. 4). Za tem okvirom se v Tiepolovi freski vrši dogodek tako rekoč v neskončnem prostoru brez nujne logične zveze z okvirom ali dano arhitekturo. Sternen pa je, kakor smo videli, zemljo potreboval iz ozirov na izročilo, na vsebino in celo na kompozicijski zamislek. Te zemlje pa ni mogel obesiti v neskončno prostorje, ampak jo je moral tako ali drugače zvezati z resničnim prostorom in po njem do resničnih zemeljskih tal. To je dosegel s tem, da si je zamislil na eni ozki strani okvira pogled na stavbe z grobom, kakor bi se kazale gledalcu, ako bi segale v to višino in bi jih gledal iz cerkve skozi naslikani okvir. Na isti način sta reševala podobne naloge tudi Quaglio in Jelovšek, pa tudi največji iluzionisti italijanskega baroka.

Iluzionistično slikarstvo ima med Slovenci lepo tradicijo in bi mogli reči, da je vsaj teoretično še vedno nekam živo in aktualno; vseeno bi bilo pa težko dokazati, da se je Sternen opiral prav nanjo. Pri Langusu je bila ta tradicija že končana in je potem popolnoma zamrla prav do frančiškanskega Vnebovzetja.

V baročni dobi viri, iz katerih nastaja naš iluzionizem, niso enotni. Južna Štajerska in Koroška črpata iz drugih virov kakor Kranjska in Italiji sosedna Primorska. Tam opažamo naslon na sodobno avstrijsko slikarstvo, tu se razvije od zač. XVIII. stol. dalje tradicija, ki odmre šele sredi XIX. stol. Podlago za ta razvoj je dal severni Italijan Julij Quaglio, ki je zgledno poslikal ljubljansko stolnico. Nanj se je oprl najplodovitejši slovenski iluzionist Franc Jelovšek, ki ga v poznih delih označuje izrazit horror vacui — strah pred praznim prostorom, tako da se njegove figuralno prenatrpane kupolne kompozicije že kar oddaljujejo od pravega iluzionizma, čigar element je prosti zračni prostor. To opažamo tako v razvoju avstrijskega kakor italijanskega iluzionizma (Tiepolo). Jelovškovo tradicijo so nadaljevali razni manj pomembni nasledniki kakor slikar cerkve na Skaručni (Jamšek?), J. Potočnik in podobni. Novo bolj realno

pojmovanje je uveljavil v kupoli stopnišča Virantove hiše v Ljubljani A. Herrlein, ki mu je mogoče kumoval pri tem delu J. M. Kremser-Schmidt. Čeprav ima ta kompozicija čisto svètni značaj, nas po svoje v zvezi z našim vprašanjem vseeno zanima. Deli se na alegorijo v zračnem prostoru in na prizore na zemlji, razvrščene po podnožju kupole, torej na zemeljski in nebeški prizor, kar je značilno tudi za razvoj cerkvenega iluzionizma v srednji Evropi od srede XVIII. stol. dalje. V Herrleinovi koncepciji že tudi skoraj popolnoma preneha nekaj tako bujna umetnost podajanja kompliciranih perspektivnih skrčenj, ki prihajajo v poštev edino še pri prizoru v zračnem prostoru, dočim so po robu nanizani prizori prav za prav že normalno slikani prizori. V še večji meri velja to za Herrleinovega sodobnika Leopolda Layerja, ki je poslikal plitvo kupolo prezbiterja cerkve v Tržiču, tako da se je vsa zgodba, ki je čisto historično pripovedna (Izraelci v puščavi) in tuzemska, razvita po podnožju kupole na podoben način kakor je največji slikar Layerjevega časa, Fr. Goya, poslikal z nepozabnim realizmom kupolo cerkve sv. Antona v Madridu. V tem razvoju jasno vidimo, da se razkrajajo duhovne osnove iluzionizma, čigar globlji smisel je bil »Kvišku!« in se vse bolj zopet uveljavlja zemeljska realnost.

V ti vrsti zasledimo sredi XIX. stoletja Langusa kot iluzionista, ki, kakor smo zgoraj videli, že ni in ne more biti več pravi iluzionist tudi kljub nazarenski idealistični reakciji. V svojem največjem delu, v kupoli na Šmarni gori, je rešil svojo nalogo na podoben način kakor Herrlein ali Layer. Vsebina te kupole je ista kakor v prezbiteriju pri frančiškanih, Vnebovzetje Marije. Čeprav je vsa kupola v ožjem smislu posvečena nebeški glori in Mariji, ki se ji približuje na oblakih, je zemeljski del slike, ki zavzema vse obširno podnožje kupole, tako bogato razvit in tako poudarjen posebno tudi s tem, ker se apostolskim in svetniškim udeležencem dogodka pridružujejo sodobniki in slikar sam, da se zdi, kakor bi bil imel slikar večje zanimanje zanje kot za sveti prizor, ki ga je moral uprizoriti. Čeprav je kupola sama vabila k rešitvam v strogo iluzionističnem smislu in ta iluzionizem posebno v kupoli Langusu ni bil neznan, saj je povoljno dopolnil freske v novi kupoli ljubljanske stolnice in ž njimi nadomestil po Quagliju naslikano navidezno kupolo, vseeno tu nikjer ne opažamo težavnih perspektivnih skrajšav, ki so bistveno izrazilo baročnega patosa. Iluzionizem šmarnogorske kupole temelji namreč edino na razvrstitvi skupin po telesu kupole, ki že sama povzroča navidezno visenje naslikanih skupin v prostoru, brez težnje, da se njihov, iz slučajnega položaja izvirajoči značaj z rafiniranimi iluzionističnimi sredstvi poveča.

Pri Langusu moremo torej govoriti sicer o zadnjih odmevih baročnega iluzionizma, ker je bil zadnji med našimi slikarji, ki je še obvladal slikanje kupol in banjastih obokov, način pa, kako je te naloge reševal, je že tako oddaljen od baročnega ideala, da prav za prav že ni več iluzionističen, vsaj ne v starem, baročnem smislu te besede.

Pri reševanju svoje naloge se Sternen torej ni mogel opreti na Langusa kot zadnjega v vrsti slovenskih iluzionistov, ampak je moral seči za vzori dalje nazaj ali pa se opreti na samostojno geometrično perspektivno konstrukcijo. Vzore je mogel najti samo v cvetečem baročnem iluzionizmu v Avstriji ali Italiji. Njegovo delo dokazuje, da je s pridom študiral posebno Tiepola, čigar Prenos loretanske hišice v cerkvi Scalzi v Benetkah predstavlja enega viškov popolnega iluzionizma (sl. 4). V odprtem zračnem prostoru, ki vanj zremo skozi pravokotni navidezni okvir, s katerim je navzgor zaključena resnična arhitektura prostora, gledamo Devico, stoječo v hišici, ki jo nosi skozi zrak truma angelov. Perspektivna konstrukcija te skupine je drzna a zares prepričevalna; vsa sloni na lastni iluzionistični moči figuralne koncepcije, katero le rahlo podpira par po zraku se prekucujočih stranskih figur.

Sl. 4. Z. B. Tiepolo, Prenos Betlehemske hišice v cerkvi Scalzi v Benetkah

Sl. 5. Ettore Tito, kompozicija na oboku cerkve Scalzi v Benetkah

Za Italijo je bil v zadnjem desetletju našega časa velik umetnostni dogodek, ko je znani benečanski slikar Ettore Tito dobil naročilo, da nadomesti veliko Tiepolovo, v vojni po avstrijski bombi uničeno fresko na stropu ladje cerkve Scalzi (sl. 5). Svoje delo je pred par leti dovršil, čeprav ne več v presni tehniki, ampak v olju na platnu, pripetem na strop. V duhu tradicije in vse ostale še ohranjene Tiepolove slikarije je poskusil rešiti svojo nalogo s perspektivno iluzijo za pogled od spodaj. Zdi se mi, da je prav ta ne čisto posrečena tekma E. Tita z duhom nedosežnega iluzionista Tiepola izpodbodla Sternena, da se tudi sam poskusi z obema. Tita je v svoji zmagoslavno vznešeni Mariji nedvomno prekosil, kajti položaj Titove Marije je nekoliko negotov. Tekmo s Tiepolom pa je vsaj v srednji, to je glavni skupini nedvomno vzdržal in ustvaril v Mariji postavo velike lepote in samozavestne veličine. V načinu slikarske obdelave je ostal Sternena otrok svojega časa. Ni zatajil v sebi impresionista, a je vseeno njegov način toliko obrzdal, da je dokazal, da je tudi impresionizem zmožen ustvariti monumentalno delo, kar so mu skoraj splošno odrekli.

Nepozabni Max Dvořák je napisal kratko, toda pobud bogato razpravo o baročnem iluzionističnem slikarstvu na Dunaju. Tam je ugotovil, da iluzionistično stropno slikarstvo ne igra posebne vloge v časih, ko so misli in čuvstva osredotočena na zemeljsko življenje, in je zato ta umetnostna vrsta skoraj neznana grško-helenistični ali renesančni dobi, pa tudi XIX. stol. in sodobnosti. Transcedentalni ideali, kakor so bili tisti, katere je uveljavila protireformacija, ki je duhovna mati baroka, pa obračajo človekov pogled navzgor v neskončne nebesne sfere. Da temu stremljenju ustreže, odpira iluzionistična umetnost oboke in njih materialno tezo nadomešča s pogledi v neskončne prostore, oživljene v optičnih vizijah. Ko sredi XVIII. stol. začne pridobivati na moči racionalizem, se začne razkroj tradicionalnega iluzionizma, v katerega okvir se vriva vedno več realističnih sestavin. Odmev tega razvoja smo ugotovili tudi pri nas tako pri Herrleinu kakor pri Layerju. Da pa je mogel biti iluzionizem, četudi po svoje razumljen, ideal slovenske umetnosti tudi še v Langusovem času sredi XIX. stol., nam je dokaz za to, da pri nas takrat racionalistični realizem še ni popolnoma izpodjedel idealističnih podlag duhovnosti. Nesporazum, ki ga je takrat zakrivil v svojem nazarenskem razpoloženju do umetnostnih problemov Langus, je sedaj popravil Matej Sternen. V tem je nedvomno dovršen del pomembnosti njegovega dejanja, če ga pogledamo v luči lastne umetnostne zgodovine.

MESTNA OBČINA MARIBORSKA IN NJENI USLUŽBENCI

FRANJO KRAMBERGER

Mestna občina je v Mariboru eden največjih službo-dajalcev. Ne bo zato odveč, če »Kronika« objavi nekoliko podatkov, ki morejo služiti za presojanje razmerja med mestno občino in njenimi uslužbenci in posebno radi tega, ker se s tem tudi nekoliko osvetli položaj mariborskih uslužbencev v zadnjih petnajstih letih.

Mestna občina mariborska zaposluje precejšnje število uslužbencev. Uslužbenci mestne občine mariborske nimajo službenega razmerja enotno urejenega. Po veljavnih predpisih, ki veljajo za urejevanje službenih razmer, bi mogli mestne občinske uslužbence razdeliti v tri skupine: 1. one, ki jim je službeno razmerje urejeno po službeni pragmatiki za mestne uslužbence mariborske iz leta 1925.; 2. one, ki za nje glede službenega razmerja veljajo kolektivne pogodbe in 3. one, ki imajo posebne pogodbe po zakonu o obrtih (ali po zakonu o mestih), oziroma za katere veljajo glede službenega razmerja ti zakonski predpisi.

Naslednji podatki so posebej zbrani in urejeni v dveh delih: za delavce, t. j. one uslužbence mestne občine, ki opravljajo pri mestni občini izključno le ročna (težaška in rokodelska) dela in za uslužbence v ožjem smislu, ki opravljajo izključno ali večji del duševna dela. — Določiti točno mejo med obema skupinama je težko, ker med njima ni očitnega prehoda; gotovo pa je, da bo po naslednjih objavljenih podatkih razdelitev jasna.

DELAVCI

Statistični podatki so sestavljeni po tedenskih izkazih, po katerih so bile mestnim delavcem izplačevane njihove mezde. Upoštevani so podatki za vse mestne delavce, razen za one pri mestnem elektriškem podjetju, pri plinarni, pri mestnem pogrebnem zavodu, v klavnici in pri avtobusnem podjetju, za katere se iz upravnih razlogov podatki ne morejo dobiti.

Pri sestavi pregledov in tabel so upoštevane delovne moči, ki so za svoje delo uporabile v tedenskih izkazih navedeni delovni čas ter po tem delovnem času prejele plačilo. — Za primer 30. teden leta 1933.:

25 delovnih moči, ki je 1247 delovnih ur pometalo ceste, je prejelo na mezdah skupno 5437'90 Din; ali

28 delovnih moči, ki je bilo zaposlenih 14 delovnih dni ali 2363 delovnih ur pri vzdrževanju cest, je dobilo za ta teden na mezdah 14.109'— Din; ali

20 delovnih moči, ki je 95 delovnih dni ali 292 delovnih ur delalo pri mestnem vodovodu, je dobilo na mezdah 6639'20 Din.

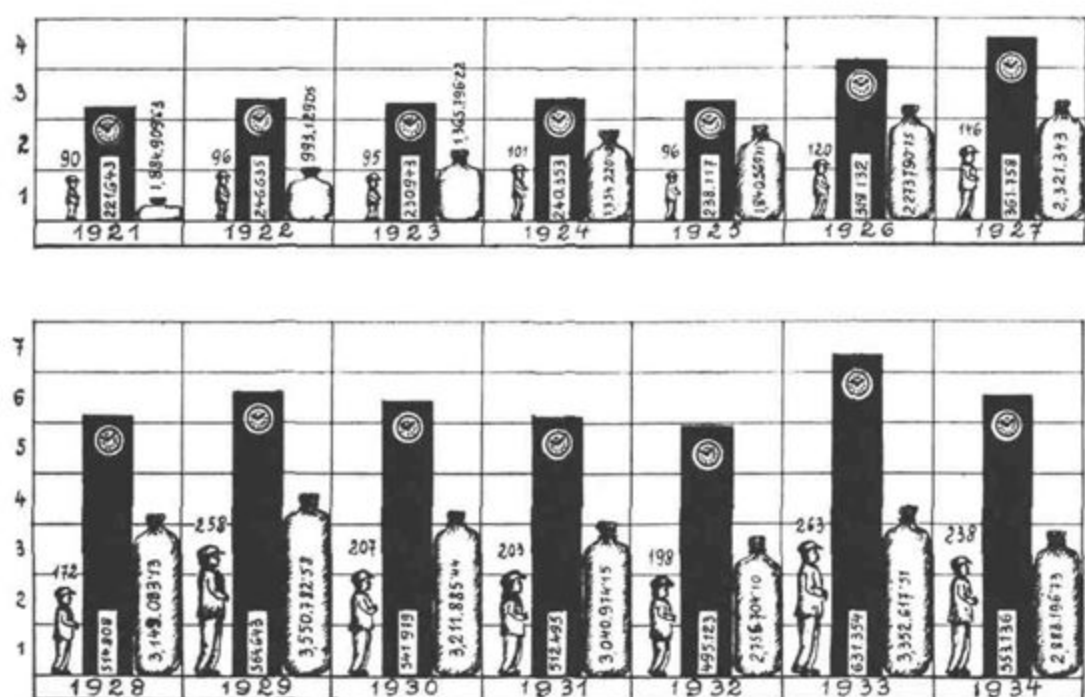
Število delovnih moči se je seštelo za vsako leto in dobljena številka razdelila na toliko delov, za kolikor tedenskih izkazov so se delovne moči seštele. En del izkazuje povprečno število delavcev za dotično leto.

Delovni čas je radi enostavnosti preračunjen na ure tako, da se je delovni dan preračunal z 8 delovnimi urami. Pri tem računu so se radi enotnejše sestave in lažjega pregleda morale upoštevati tudi nadure kot navadne delovne ure.

Skupni zneski delavskih mezd so se sešteli po tedenskih plačilnih izkazih. Povprečne mezde so dobljene na ta način, da so bili za mezde izplačani zneski sorazmerno razdeljeni po delovnih urah, delovnih dnevih, tednih ali letih.

Leto	delovne moči	delovni čas v urah	na mezdah izplačano Din
1921	4.686	221.643	kron 1,884.909'63
1922	5.005	246.635	Din 993.129'05
1923	4.933	230.943	1,365.796'22
1924	5.248	244.353	1,754.220'16
1925	5.101	238.117	1,840.569'33
1926	6.253	319.132	2,273.790'75
1927	7.576	361.758	2,321.343'—
1928	9.959	514.808	3,149.083'13
1929	13.420	564.643	3,550.782'58
1930	10.992	541.979	3,211.885'44
1931	10.762	512.448	3,140.974'15
1932	10.702	495.123	2,756.704'10
1933	13.954	631.354	3,352.617'51
1934	12.590	553.030	2,883.196'73

Ako iz gornje tabele preračunimo dejansko število zaposlenih v posameznih letih ter njihove povprečne mezde, dobimo naslednjo sliko:

1-7: 100 delavcev ali 100.000 delovnih ur ali 1 milijon dinarjev

Leto	število letnih delavcev	letnih ur	Povprečne mezde v dinarjih:			
			letno	tedensko	dnevno	na uro
1921	90	2462	5.235,75	102	14,50	2,12
1922	96	2569	10.345,—	193	32,—	4,—
1923	95	2431	14.377,—	284	47,—	6,—
1924	101	2429	17.369,—	345	57,—	7,—
1925	96	2480	19.173,—	296	49,—	7,75
1926	120	2659	18.948,—	342	57,—	7,—
1927	146	2478	15.900,—	311	51,—	6,50
1928	172	2993	18.309,—	394	49,—	6,—
1929	258	2189	13.763,—	302	50,—	6,25
1930	207	2618	15.516,—	289	47,—	6,—
1931	203	2524	14.980,—	285	47,—	6,—
1932	198	2501	13.923,—	267	45,—	5,50
1933	263	2401	12.748,—	255	42,—	5,25
1934	238	2324	12.114,—	250	42,—	5,25

Razmere, ki so nastale v Mariboru med svetovno vojno in po prevratu še posebej, so tudi pri mestni občini povzročile zmedo v njeni delavnosti. Ta pojav je bil z ozirom na uslužbence tem težji, ker so izpremenjene politične in socialne razmere povzročile tudi pri mezdah veliko neurejenost. Naraščajoča draginja v letih 1919 do 1923, pa tudi izprememba plačilnih sredstev je povzročila, da so se delavske mezde brez sistema in neenotno določale ter poviševale. Primernih delovnih moči ni bilo mogoče dobiti; oni delavci pa, ki so bili zaposleni pri mestni občini že pred prevratom in oni, ki so bili sprejeti v delo v poprevratnih letih, so bili sicer smotrno zaposleni, vendar se je v mnogih primerih delalo vse preveč v nadurah (posebno ob nedeljah in praznikih) ali pa za posebne nagrade.¹ V teh razmerah se je moglo dogoditi, da sta bila dva delavca, ki sta opravljala eno in isto delo, različno plačana, ali pa da je skupina delavcev, ki je opravljala važnejša opravila, mogla biti slabše plačana, kakor ona, ki je bila zaposlena pri manj važnih opravilih. Saj so imeli leta 1921. delavci, zaposleni pri izvozu fekalij, povprečno po 19,36 krone na uro, de-

¹ Leta 1922. in 1923. se pritožujejo posamezni mestni delavci, zakaj so samo nekateri iz njihovih skupin zaposleni ob praznikih in nedeljah ter zahtevajo, da se zaposli v teh dneh tudi nje.

lavci pri mestnem vodovodu pa le 6,52 krone, pri vzdrževanju cest pa samo 5,90 krone na uro. Mestna uprava, ki je bila izvoljena pri volitvah mestnega zastopstva dne 26. aprila 1921 in ki je bila po svoji večini socialistična, je imela zelo nevhvaležno in težko nalogo, vse to urediti. Le s pravilnim razumevanjem časovnih prilik in pa razmer, v katerih so mestni delavci takrat živeli, nič manj pa tudi radi določil pozitivnih zakonskih predpisov² ter pod vplivom delavskih strokovnih organizacij je mestna uprava po svojih najboljših močeh urejevala in uredila dotedanje neurejene službene razmere mestnih delavcev. Urejevanje službenega razmerja pri mestni občini je imelo že takrat velik socialen pomen za mesto in bližnjo okolico, ker so razna podjetja v mestu in bližnji okolici začela službeno razmerje delavcev pri mestni občini uporabljati tudi za svoje delavce. Prvo povojno urejevanje službenega razmerja med mestno občino in njenimi delavci bi z današnjih vidikov ne mogli oceniti kot najboljše; hibe in pomanjkljivosti je imelo v tem, da ni bilo izvršeno sistematično, torej slično kakor so bile podobne zadeve urejene drugod, n. pr. s kolektivnimi pogodbami.³ Vendar pa takratne mariborske razmere drugačne rešitve med mestno občino in njenim delavstvom niso dovoljevale.

Ko je bil 21. novembra 1924 izvoljen novi mestni občinski svet, v katerem je imel večino narodni blok, in ko se je začela delavnost mestne občine v novih smereh razvijati, so se pojavile pomanjkljivosti v uredbah službenih razmerij mestnih delavcev ter se je moralo misliti na enotno ureditev; vendar do pozitivnih sklepov v mestnem občinskem svetu ni prišlo.

Šele po volitvah mestnega zastopstva dne 18. decembra 1927 je novi mestni občinski svet začel s končno veljavnim reševanjem razmerja med mestno občino in mestnimi delavci. Dne 15. marca je klub mestnih svetnikov Slovenske ljudske stranke na seji mestnega občinskega sveta vložil od A. Jerovška in Fr. Hrastlja podpisan tale predlog:

Dolžnosti in pravice stalnih in pragmatično nastavljenih mestnih uradnikov so določene s službeno pragmatiko, ki ureja s pokojnino tudi vprašanje sta-

² 1. Uvedba 8urnega delovnika leta 1919. — 2. Uredba o delovnem času pri industrijskih, obrtnih, rudarskih in prometnih podjetjih iz let 1919 in 1921. — 3. Naredba o nadziranju izvrševanja predpisov uredbe o delovnem času pri podjetjih iz leta 1921. — 4. Razne uredbe glede delovnega časa pri gradbenih, obrtnih in trgovskih podjetjih iz let 1923., 1924. in 1925. — 5. Uredba o ureditvi zavarovanja delavcev zoper bolezni in nezgode iz leta 1919. — 6. Zakon o zavarovanju delavcev iz leta 1922. — 7. Razni predpisi glede bolniškega, nezgodnega in pokojninskega zavarovanja. — 8. Uredba o delavskih zbornicah itd.

³ Mestna občina Ljubljana je imela že leta 1921 svoj »Delavski red«, ki ga je potrdil vladni komisar dr. Senekovič 1. avgusta 1921. Zveza industrijcev za Slovenijo, gradbeni odsek, je za svoje področje napravila z zastopniki stavbinskega delavstva dogovor o mezdah in odpovednem roku 30. avgusta 1923. Vendar pa takratne mariborske razmere drugačne rešitve razmerja med mestno občino in njenim delavstvom niso dovoljevale.

rostne preskrbe in deloma tudi za slučaje onemoglosti. Ni pa še urejena zadeva glede preskrbe mestnih delavcev in drugih začasnih uslužbencev za starost in za slučaje onemoglosti. Mislilo se je, da bo mogoče rešiti to važno socialno vprašanje najpovoljnejše takrat, ko bo še država izvedla splošno zavarovanje za starost in onemoglost in zato mestna občina ni vzela stvari sama poprej v roke.

Razmere nekaterih mestnih delavcev in začasnih uslužbencev pa so take, da ne kaže več odlašati še v naprej s samopomočjo, ki naj bo v tem, da reši mariborska mestna občina vprašanje starostne preskrbe in za slučaje onemoglosti svojih delavcev v lastnem delokrogu. Nezdostna bi bila zgolj taka rešitev, da se sklepa o tem od slučaja do slučaja, temveč treba je v tem oziru točnih določil za vse slučaje brez izjeme in da taka preskrba ne bo imela značaja neke miloščine, marveč zajamčenega prava.

Da se izvede tak načrt in se predloži občinskemu svetu v pretres in sklepanje, predlagamo:

1. Najpozneje v teku dveh mesecev naj izdelata kombinirana II. in IV. odsek mestnega občinskega sveta skupno s socialno-političnim uradom in če treba, še s sodelovanjem drugih mestnih uradov, natančen predlog glede preskrbe mestnih delavcev in drugih nestalnih uslužbencev za starost in onemoglost;

2. sestavita naj seznam vseh takih delavcev in uslužbencev;

3. pretreseta naj zlasti finančno stran tega vprašanja in stavita predloge glede kritja in morebitnih dotacij za fond, ki bi bil potreben v ta namen.

O predlogu samem se na seji ni razpravljalo, pač pa je mestni občinski svet sklenil, da razpravljata o njem socialno-politični in finančni odsek občinskega sveta. Najprej je o predlogu razpravljala finančni odsek, ki ga je pa odstopil socialno-političnemu odseku, da ga ta preštudira, sestavi seznam delavcev in uslužbencev, ki bi prišli za zavarovanje v poštev in da sestavi osnutek pravilnika za pokojninski sklad; glede finančnih strani naj bi se posvetovala oba odseka skupaj. Socialno-politični odsek je na svoji seji dne 17. aprila 1928 zahteval od magistratnih uradov, da oni sestavijo pravilnik in zberejo potreben material. Medtem, ko so magistratni uradi material zbirali ter dobili tozadevni pravilnik, ki ga je že leta 1921. uveljavila mestna občina ljubljanska, je načelnik socialno-političnega odseka dr. Pavel Strmšek pripravil za sejo mestnega občinskega sveta dne 2. avgusta 1928 predlog, da se osnuje posebna mestna delavska zavarovalnica, kakor jo ima že Ljubljana.¹

Za isto sejo mestnega občinskega sveta dne 2. avgusta 1928 pa je klub občinskih svetnikov socialistične stranke Jugoslavije predložil naslednji predlog kolektivne pogodbe:

Mestni občinski svet skleni urediti delovno razmerje med delavci, zaposlenimi pri mestni občini in v mestnih podjetjih na podlagi posebne delovne pogodbe, v kateri naj se poleg drugih na delovno razmerje se

nanašajočih določil fiksira minimalne in maksimalne mezde, izvede kategorizacija delavstva po kvalifikaciji in službenih letih in določi višina mezde po kategoriji in službenih letih.

Oba predloga, predlog dr. Strmška kakor tudi predlog kluba SSJ sta bila sprejeta na imenovani seji s pristavkom, da se morajo v enem mesecu zbrati vsi potrebni podatki.

Po tem sklepu mestnega občinskega sveta so začeli posamezni člani socialno-političnega in finančnega odseka vprašanje razmotrivati in je na podlagi teh razmotrivanj občinski svetnik Grčar Viktor sestavil poseben predlog za kolektivno pogodbo. Ljubljanski »Delavski red« in Grčarjev predlog sta bila predmet resnih razprav in je na podlagi obeh mestni občinski svet na svoji seji dne 20. novembra 1928 sklenil napraviti kalkulacijo po obeh predlogih. Delo pa se je zavleklo preko novega leta 1929 in šele na seji mestnega sveta dne 7. februarja 1929 je bilo na predlog posebnega odseka sklenjeno, da se uveljavijo splošna določila in plače za kolektivne pogodbe. Splošna določila naj bi stopila v veljavo 1. marca 1929, plače pa šele, ko bo potrjen mestni proračun.

»Splošna določila za kolektivno ureditev službenega razmerja med mariborsko mestno občino in njenimi delavci« ugotavljajo dolžnosti in pravice, ki izvirajo iz službenega razmerja med mestnimi delavci in mestno občino mariborsko ter vsebujejo: definicijo mestnega delavca (one osebe, ki jih najame mestna občina kot delodajalka in ki opravljajo pri mestni občini ali njenih podjetjih izključno le ročna [težaška in rokodelska] dela in ki niso obsežene v že obstoječi pragmatiki za uslužbence mestne občine), določila glede nadurnega dela, dopustov (najmanj 6 in največ 14 plačanih delovnih dni), sprejema in odpusta, obratnih zaupnikov in strokovnih organizacij, plač (kvalificirani 7 dinarjev, kvalificirani-pomožni 6 dinarjev, pomožni 4 dinarje), naturalnih prejemkov, reševanja sporov (spori med obratnim vodstvom in delavstvom se rešujejo po dogovorih med mestno občino, oziroma obratnim vodstvom in predstavniki strokovnih organizacij dotičnega obrata) in zajamčenje pridobljenih pravic. Na podlagi splošnih določil naj bi se sklenile med mestno občino in predstavniki obratnih strokovnih organizacij posebne kolektivne pogodbe. S splošnimi določili predvidene kolektivne pogodbe za posamezna podjetja, oziroma za posamezne obrate pri mariborski mestni občini do danes še niso sklenjene.

Po gornjih ugotovitvah in po pregledu delavcev, delovnih ur in povprečnih mezd ter diagrama o vzporeditvi delovnih ur, ki so jih povprečno uporabljali delavci v posameznih letih, z odgovarjajočimi mezdami, se pokaže, da so splošna določila za kolektivne pogodbe ugodno vplivale zlasti na razmerje med delovnim časom in mezdami. Razmerje med povprečnim delovnim časom in povprečnimi letnimi mezdami je bilo vse do leta 1928., ko še niso bila v veljavi splošna določila, nepravilno oziroma neugodno, kar se pa po letu 1928. popravi. Ravno diagram o povprečnem letnem delovnem času in letnih povprečnih mezdah potrjuje, da so se pred letom 1925. mezde nepravilno določale, oziroma zviševale.

¹ V Ljubljani je že 1. 7. 1923 začela poslovati »Bolniška blagajna mestnih delavcev«, ki je zavarovala delavce zoper bolezen, onemoglost, starost in smrt.

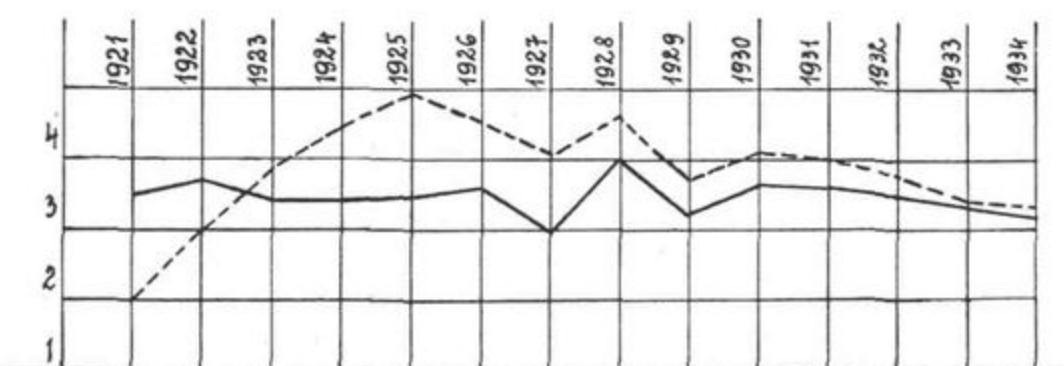
Padec povprečnih mezd od leta 1925. naprej ne gre toliko na račun efektivnega znižanja mezd; kakor je ugotovljeno, je imela mestna občina pred letom 1925. po številu manj delavcev, vendar so mogli in morali ti delavci svoje delo opraviti v nadurah in so radi tega dobivali povprečno večje mezde. Ko se je po letu 1925. začelo dosledno izvajati zakonito določilo, da se delavci zaposlijo res samo po 8 ur dnevno, je bilo deloma potrebno najeti več delavcev, deloma pa so se povprečne mezde zniževale, ker so odpadale in odpadle nagrade za nadure. Nekoliko pa je padec povprečnih mezd utemeljen tudi v tem, da so nekateri delavci profesionisti, ki so imeli najvišje povprečne mezde, bili leta 1925. prevedeni na mesečne prejemke po službeni pragmatiki za uradnike in ostale uslužbenice mestne občine mariborske in so v tedenskih izkazih izkazane mezde brez profesionistov.

Kdor bi hotel ugotoviti, pri kakšnem delu je mestna občina svoje delavce v zadnjih letih zaposlila in kake mezde so delavci v posameznih obratih dobivali, bi moral sestaviti 22 različnih pregledov in tabel. Zado-
stujejo naj najvažnejše.

ŠTEVILO DELAVCEV

Leto	cestna dela	gradbena dela	izvoz odpadkov	olepšava mesta	mestni vodovod
1921	53	14	6	—	8
1922	59	15	5	—	8
1923	62	13	5	—	8
1924	63	16	5	—	8
1925	67 ¹	11	3	—	8
1926	69	19	4	4	10
1927	73	20	4	14	13
1928	92	26	4	13	19
1929	110	25	4	15	40
1930	100	20	4	16	16
1931	97	17	4	16	20
1932	107	17	4	17	18
1933	115	35	5	17	16
1934	80 ²	20 ²	5	24	17

VZPOREDITEV LETNIH DELOVNIH UR IN LETNIH POVPREČNIH MEZD

1—4 ——— 1000 ur
 5000 dinarjev letne mezde

¹ Prišteti bi bilo 9 tlararjev za 572'55 m² tlaka.

² Samo za 36 tednov.

DELOVNE URE

Leto	cestna dela	gradbena dela	izvoz odpadkov	olepšava mesta	mestni vodovod
1921	132.506	33.394	15.346	—	22.527
1922	145.438	39.921	16.331	—	22.917
1923	152.239	30.948	12.538	—	19.606
1924	157.134	36.918	11.416	—	19.251
1925	177.244	26.266	5.775	—	21.163
1926	183.279	47.983	27.720	7.823	25.305
1927	186.077	45.841	29.719	33.042	30.831
1928	288.232	46.201	11.710	31.627	52.298
1929	280.786	62.259	9.851	35.784	42.285
1930	282.182	49.560	12.109	39.249	46.175
1931	263.687	39.959	9.944	38.798	49.903
1932	273.234	40.419	10.694	41.745	45.721
1933	296.289	67.825	9.176	40.996	37.576
1934	131.153 ⁷	34.267	6.003	20.665	34.778

POVPREČNE MEZDE NA URO V DINARJIH

Leto	cestna dela	gradbena dela	izvoz odpadkov	olepšava mesta	mestni vodovod
1921	1.38	2.12	4.84	—	1.63
1922	2.46	3.54	9.52	—	3.32
1923	4.25	5.71	15.65	—	5.31
1924	5.39	6.39	16.98	—	6.52
1925	5.60	6.58	30.91	—	7.—
1926	6.17	6.27	6.13	5.65	6.99
1927	6.12	6.39	5.52	4.21	7.12
1928	5.46	8.41	13.13	4.18	6.19
1929	5.88	4.52	15.02	4.19	7.97
1930	5.50	6.29	9.42	4.48	6.34
1931	5.66	6.22	11.32	4.24	6.72
1932	5.17	6.23	10.54	4.37	6.11
1933	5.17	5.92	11.09	4.17	6.44
1934	5.—	5.89	11.41	4.26	6.53

Pri pomožni akciji se za zadnja tri leta pokaže tale slika:

Leto	število zaposlenih	delovnih ur	urna mezda	skupno izplačano
1932	3	6.172	3.96	24.447'75
1933	47	103.196	3.71	382.587'50
1934	85	130.485	3.68	507.382'90

Ko bi primerjali mezde mestnih delavcev z mezdami drugih delavcev v Mariboru, bi mogli ugotoviti, da so delavske mezde pri mestni občini nekoliko (v nekaterih primerih precej) višje, kakor pri zasebnih podjetjih ali pa pri državi. S tem mestna občina uveljavlja v Mariboru regulativ, ki more in ki bi moral služiti za zgled in primer drugim mariborskim in okoliškim službodajalcem.

KMETIJSKO VPRAŠANJE VELIKE LJUBLJANE

ING. AGR. LOJZE PREZELJ

Ena najvažnejših nalog sleherne mestne občinske uprave, katere teritorij ima bolj ali manj kmetijski značaj, je čim povoljnejša ureditev kmetijskega vprašanja.

Mesta sploh, posebno pa tista, ki razpolagajo z velikim številom prebivalstva, že od nekdanj odločilno vplivajo na razvoj: na produkcijo poljedelskih pridelkov v svoji okolici. Kot središča industrije, trgovine, obrti in uprave so mesta vedno dajala v znatni meri poseben pečat kmetijskemu pridelovanju. Dviganje, odnosno padanje prodajnih cen kmetijskih pridelkov je bilo od nekdanj rezultanta visoke standardizacije meščanskega prebivalstva, njegovih zahtev in njegovega okusa. Na prodajne cene pa je prav tako v znatni meri vplivala tudi vsakoletna dobra ali slaba letina, zgolj posledica ugodnih ali neugodnih vremenskih prilik.

Pomembnost kmetijskega vprašanja za mesta seveda rase sorazmerno s številom meščanov in s površino mestnega pomerija ter tudi njegove bližnje okolice, v kolikor je prikladna za kmetijsko obdelovanje. Odločilno važni so pa še drugi momenti, kakor n. pr. izredna sposobnost bližnje okolice za vrtnarstvo in zelenjarstvo, prometne prilike in organizacija prodaje.

Radi izredno velikega konzuma kmetijskih pridelkov s področja vrtnarstva in zelenjarstva so velika mesta že v davnini posvečala posebno pozornost stanju kmetijstva. Ta pozornost je veljala zlasti najbližji mestni okolici, kajti prometna sredstva so bila tedanje čase izredno slaba, pa tudi komunikacije so bile nezadostne, radi česar ni bilo mogoče misliti na oskrbo iz oddaljenejših krajev. Odtod velika važnost kmetijskih pristav v predmestjih. Zato je prav zanimivo proučevati razvoj kmetijstva v najbližji okolici večjih mest.

Omenjene veje kmetijstva zahtevajo predvsem temeljitega in umnega dela. Zahtevajo pa tudi poznavanje zahtev mestnega prebivalstva, načina prodaje pridelkov in vseh činjenic, ki se tičejo tega področja.

Da si vsaj deloma predočimo razvoj kmetijstva v bližnji okolici večjih mest, bodi omenjen veliki nemški ekonomist Johann Heinrich von Thünen (1783 do 1850), ki je med drugim napisal delo: »Osamljena država« (1826).

Njegovo zamisel o osamljeni državi, ki leži sredi povsod enako plodne ravni, moremo aplicirati na veliko mesto z njegovo bližnjo in daljno okolico. Ceste in vsa pota, vodna in kopna, se stekajo vanj. V njem je razvita trgovina, obrt in industrija. V resnici je sicer Thünen postavil v tem svojem delu zakon o prevoznih stroških. Ta zakon ugotavlja, kateri proizvodi kmetijstva ne preneso velikih prevoznih stroškov, bodisi radi velikega obsega kakor tudi radi nagnjenja

do kvare. Na podlagi te Thünenove razdelitve najdemo v posamzenih pasovih, ki se drug za drugim vrste okrog središča njegove osamljene države, kmetijska gospodarstva s povsem določenim načinom kmetovanja.

V prvi pas, ki je najbližji središču te osamljene države, je uvrstil vrtnarska in mlekarska gospodarstva. Pridelki teh dveh skupin kmetijstva so za prebivalstvo neobhodno potrebne življenjske potrebščine. To so voluminozni in hitremu kvarjenju podvrženi produkti. Radi nizke cene tudi ne preneso v nepredelani obliki daljše poti in visokih prevoznih stroškov. Prevoz sam pa tudi škoduje njihovi kakovosti. Nivo racionalnega kmetijstva je v tem pasu najvišje. Uporaba umetnih gnojil je izredno velika. V mestih, kjer se opravlja gnojenje vrtov in njiv z odpadnimi vodami (fekalije), je vračanje hranilnih snovi zemlji, iz katere se v tem pasu črpajo v mnogo večjih količinah kot kje drugod, idealno ceneno ter izredno ekonomično.

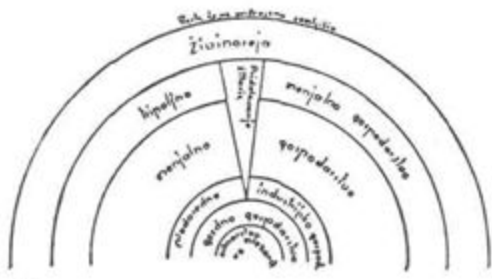
Temu pasu priključuje Thünen gozd. Nabava goriva kakor tudi gradbenega lesa je radi bližine cenejša. V času slabih in nedovoljnih prometnih sredstev je bila seveda bližina gozda še mnogo večjega pomena.

Tretji pas je področje industrijskega in menjalnega gospodarstva. Industrijsko kmetijstvo temelji na stalnem plodoredu, pri katerem se posamezne kulture vrste po načinu menjalnega gospodarstva, toda vendar tako, da se pretežno proizvajajo industrijske rastline (sladkorna repa, oljna repica, krompir itd.), katerih pridelki so prepotrebne surovine za industrijski obrat. Produkcija pa je odvisna od trenutnega povpraševanja po izdelkih. Te vrste gospodarstvo zahteva velikih kapitalov, vloženih v zgradbe, in veliko obratno glavnico. Menjalno gospodarstvo pa prideluje na njivah žito, krmo in okopavine (repa, krompir). Naj omenim le najvažnejši plodored, ki najbolj ustreza zahtevam menjalnega gospodarstva. To je norfolški plodored, ki ga je Albert Thaer v začetku minulega stoletja prenesel na kontinent iz grofije Norfolk na Angleškem:

1. leto: okopavina (krompir, koruza),
2. leto: jarina (ječmen), podsetev: detelja,
3. leto: detelja,
4. leto: ozimina (pšenica).

Pri takem načinu kolobarjenja odpade na žitarice 50%, na okopavine 22,5% in na leguminoze (detelje) 22,5%.

Omenjenim pasovom sledi pas ekstenzivnega menjalnega gospodarstva, tkzv. pas tripoljnega gospodarstva ($\frac{1}{3}$ odpade na pšenico [ozimina], $\frac{1}{3}$ na jari posevek [koruza], $\frac{1}{3}$ pa ostane neobdelana — praha.) Sledi travniško gospodarstvo z živinorejo, dalje pašniki in končno vsakomur prosto in povsem neizrabljeno zemljišče.

Thünenovi krogi

Ta Thüenova razdelitev je sicer dandanašnji, ko so prometna sredstva neprimerno bolj dovršena in tudi cenejša kakor nekdanj, sicer deloma izgubila svoj raison d'être. Vkljub temu jo pa moremo v glavnem še vedno aplicirati na današnje stanje kmetijstva v pasovih, ki se vrste v neposrednem obližju večjih mest.

Prav posebno pozornost pa morajo posvečati rešitvi kmetijskega vprašanja ona mesta, katerih geografski in geološki položaj ni najbolj prikladen za uspešen razvoj kmetijstva v njihovi neposredni bližini. Meščan občuti nizko stopnjo te prikladnosti v svojem žepu. Posledica je, da so življenjske potrebščine v takem mestu drage. To je za mesta slaba reklama. V letnih statistikah o tujskem prometu se to dejstvo neugodno odraža in od tega seveda najbolj trpi mestna blagajna, z njo vred pa seveda blagostanje meščanov samih. Toda ne samo nezadostna količina kmetijskih pridelkov, temveč predvsem njihova kakovost ne ustreza zahtevam, priznajmo, že višjega standarda vajenega in tudi — razvajenega meščana.

Kmetijsko vprašanje slehernega tudi manjšega mesta je torej izredno važno in zasluži čim večjo pozornost. Še prav posebno pazno pa morajo presojati to vprašanje tiste občinske uprave, katere imajo na svojem področju bolj ali manj razvit sistem vil z vrtovi in pa tiste, katerih meščani so morda večji ali manjši zemljiški posestniki, tako da se pogosto tudi izključno pečajo s kmetijstvom. Leti upravičeno lahko zahtevajo, da jim občinske uprave posvečajo enako pozornost kot njihovim someščanom, ki bivajo v sredini mesta in vsekakor uživajo v največji meri vse udobnosti, kar jih mesto sploh more nuditi. Glavna naloga in dolžnost vseh občinskih uprav pa tudi je, da v prvi vrsti in enakomerno skrbe za blagor in dobrobit vseh svojih občanov in da jim v čim povoljnejši obliki zavarujejo vse življenjske pogoje ter jim tako lajšajo in urejajo existenco.

Kmetijsko vprašanje mesta je danes, v času ko so se socialna in gospodarska vprašanja neverjetno zaostri, tudi izredno obsežno in zamotano. Saj v resnici ni samo eno vprašanje, marveč jih je cel kompleks. Predvsem pa stopa danes v ospredje: preskrba mesta z mlekom in zelenjavo. V zvezi s tem narašča pomen vrtnarstva, kateremu se dandanes v zvezi z biološko-medicinalnimi teorijami o važnosti vitaminov posveča še prav posebna pozornost.

Poseben videz dobi kmetijsko vprašanje mesta, ako ga motrimo s stališča meščanov, ki so stanovsko vzeto kmetovalci. Leti upravičeno zahtevajo od občinskih uprav, da naj prevzamejo v polni meri strokovno vodstvo nad njihovim delom. S tem, da so izločeni iz sestava okrajnih oblasti, so izgubili tako rekoč sleherni možnost brezplačnih strokovnih nasvetov. Izgubili so pa tudi razne ugodnosti, ki so jih uživali po-

preje; to so: nabava semen, umetnih gnojil, pomoč v denarju in materialu, da si uredijo kmetije na način, ki ustreza sodobnim zahtevam.

Že iz teh maloštevilnih podatkov se da razbrati, da je kmetijsko vprašanje mestnih občin izredno važno pri reševanju vsega, kar urejuje življenje meščanov. In da narekuje mestnim občinam dolžnost, da ga čimprej in čimbolje rešijo na svojem področju in tako zadovolje meščana konzumenta kot tudi meščana kmeta ter mu tako omogočijo boljše, višje standardizirano življenje. Rešitev kmetijskega vprašanja v mestnih občinah bo neobhodno pripomogla k izboljšanju tudi vseh ostalih panog gospodarstva in mesto samo bo v okviru splošnega blagostanja imelo najboljše in najtrdnjše zagotovilo za svoj bodoči napredek.

Kako je naša Ljubljana rešila, ali bolje rečeno, reševala to važno vprašanje?

Priznati moramo, da se je do danes pomembnost kmetijskega, tega baš za Ljubljano tako važnega vprašanja vse premalo upoštevala. Nered se človek loti posla kritika, ali eno je gotovo: manjkalo je mestni občini predvsem strokovnega osebja, ki bi z dajanjem temeljnih smernic krčilo in oralo ledino pri rešitvi tega vprašanja. Ta nedostatek se dandanes tem bolj živo občuti, ker so časi konjunktore in obilice kreditov za nami.

Mestna občina je pač žrtvovala izdatna sredstva za napredek mestnega vrtnarstva. Te žrtve so tudi vidne in priznati moramo, da so bili vsi tozadevni krediti dobro in s premislekom uporabljeni. Ljubljana je po pravici lahko ponosna na svoje parke, katerih sloves sega daleč preko njenih meja.

V drugih stvareh pa, ki spadajo v veliki kompleks kmetijskega vprašanja, pa je mestna občina do danes pokazala vse premalo razumevanja.

Z nedavnim odlokom notranjega ministrstva o inkorporaciji sosednjih občin v okvir velike Ljubljane (5. IX. 1935) je postala aktualnost kmetijskega vprašanja za mestno občino še tem večja. Če se do danes temu vprašanju ni posvečalo dovolj pozornosti, bo v bodoče naloga mestne občine tem večja in tem bolj potrebni bodo odločilni in takojšnji ukrepi v tem pogledu. Čisto kmetijski teritorij Ljubljane (njive in travniki), ki je obsegal doslej do 3000 ha bolj ali manj vlažnega sveta, se je povečal za krog 2500 ha plodnih njiv in travnikov. S tem se je izdatno povečal odstotek obdelane mestne površine.

Mestna občina bo morala za to posvetiti svojo pozornost z inkorporacijo pridobljenim novim meščanom. Ti so z imenovanim odlokom seveda izpadli iz sestava okrajne oblasti. Zaradi tega so danes popolnoma prepuščeni razumevanju občinske uprave. Odstotek kmetov-meščanov, četudi morda ne izključno kmetov poljedelcev, je v znatni meri porasel.

Vsem tem novim meščanom je treba danes nuditi pomoč in oporo, jim svetovati, prilagoditi njihovo kmetijsko gospodarstvo novim zahtevam, novo nastalemu položaju, v katerega jih je dovedel omenjeni odlok. Novi meščani še prav posebno, kot se je to pokazalo tudi v iznova zazidanih mestnih četrtih, zahtevajo od mestne občine izredno veliko. Zato je

naloga mestne občine, da zadovolji vsaj najvažnejšim njihovim zahtevam in jim tako dokaže, da jih ima za enakovredne s svojim starim meščanom. Mestna občina je v to tudi prisiljena, kajti bodoči njen budget bo prav tako slonel na ramah novih meščanov - davkoplačevalcev.

Mestna občina mora čimpreje posvetiti svojo največjo pozornost *preskrbi mesta z mlekom*; to je za Ljubljano življenjsko važen problem. Vkljub temu, da se je važnost tega vprašanja že nešteto krat poudarjala tako s strani meščanov-konzumentov kakor tudi s strani kmetov dobaviteljev, je do danes to vprašanje ostalo v celoti vendar še nerešeno, dočim je n. pr. Zveza mest v Nemčiji na svojem zborovanju v Mannheimu 23. in 24. IV. 1926 za preskrbo mest z mlekom postavila te smernice:

1. Preskrba prebivalstva z dobrim mlekom v zadostni množini in po primerni ceni je ena najvažnejših nalog občin.

2. Treba je ustvariti pravne pogoje, da se zagotovi pridobivanje, predelava in kontrola mleka od proizvajalca do konzumenta.

3. Pri izvedbi zakonitih določil se je treba ozirati na krajevne razmere. Vsako shematiziranje je treba odkloniti.

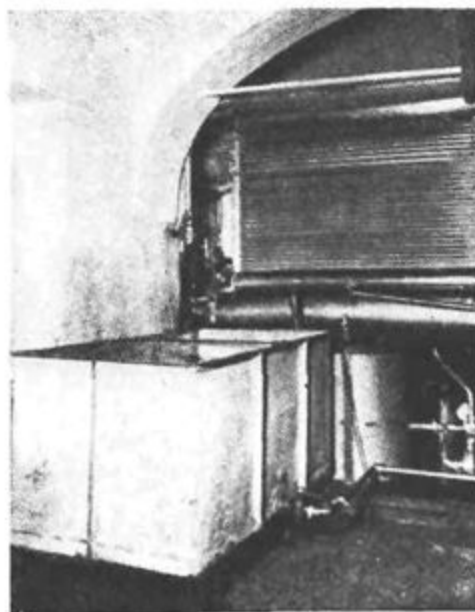
4. Sodelovanje oblasti (država — pokrajina — občina) vede, producentov in trgovine je nujno.

5. Trgovina z mlekom v večjih mestih mora biti navezana na posebno dovoljenje občine.

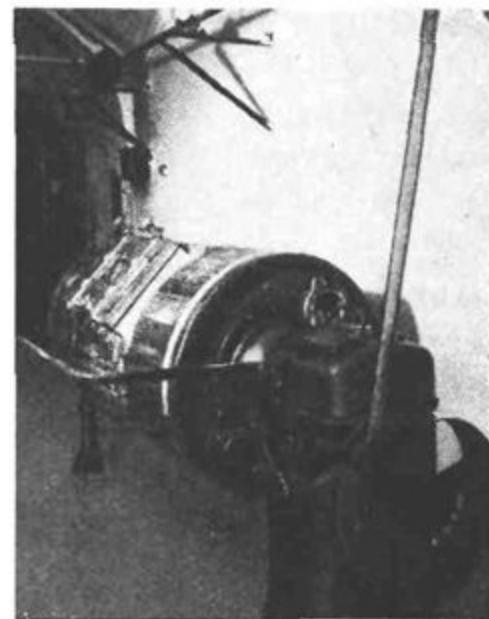
Mlečno vprašanje je s prav majhno izjemo prepuščeno svobodni iniciativi. Tu je potrebno mnogo sistematičnega dela, mnogo dobre volje in veliko žrtev, da bosta v pravem smislu besede zadovoljna meščan-konzument in kmet pridelovalec. Ako pa je ta kmet-pridelovalec obenem tudi meščan, kot je to neredko v Ljubljani, je s tem važnost te rešitve še toliko večja in nujnejša.

Na prvi pogled je sicer zelo težko pogoditi pravo rešitev in zadovoljiti obe stranki. Koristi enega kot drugega vkljub temu neobhodno zahtevajo posredovalca in pobornika. Za to je poklicana ravno mestna občina, ki mora biti zaščitnica koristi obeh strank. Tako važno vprašanje nikakor ne sme biti prepuščeno svobodni, največkrat docela samopridni iniciativi. Vprašanje preskrbe mesta z mlekom gre skupaj z vprašanjem preskrbe mesta z dobro in zdravo pitno vodo.

Kontrolo mleka, ki prihaja na trg, odnosno onega, ki se donaja naravnost v hišo, vrši dandanes mestno tržno nadzorstvo, potrebne kemijske analize pa državni higienski zavod. Podatki omenjenih uradov nam povedo, da pijemo v Ljubljani sicer le redko »krščeno« mleko. Saj si pa tudi niti vesten kmet ne želi, da bi tako z umetno pomnožitvijo svojega pridelka izgubil stalne odjemalce, še manj pa si želi meščan, da bi zaužival tako razredčeno mleko, kajti resnica je, da mora meščan plačati mleko in ne vodo. Tudi odstotek maščobe je zadovoljiv. Mast je pač najvažnejša sestavina mleka in v tem pogledu za mleko, ki prihaja v Ljubljano, po uradnih ugotovitvah res ni prigovora.

Paster-Montana, prvi te vrste v Jugoslaviji

Pino-gnetilnik najnovejšega tipa. Iz pinje pride izdelano maslo

Izredno neugodne pa so ugotovitve obeh uradov v pogledu same čistosti, higiene mleka. Mleko zelo pogosto vsebuje najrazličnejšo nesnago. Oba urada sicer priporočata precejanje mleka takoj po molži, vendar se, kakor se razvidi iz napravljenih preiskav, vse premalo pozornosti posveča čistosti pri molži. Prav redki so oni pridelovalci, ki se drže danih jim navodil. Do danes se torej žal ne vrši prav noben pregled mleka vse do samega uvoza v mesto, to je do mitnice. Znano je, da se nahajajo v mleku milijoni in milijoni bakterij. Njihovo število se da izredno omejiti s čistoto pri molži in pri posodi za prenos. Mleko pa vsebuje pogosto tudi nešteto bolezenskih klic, ki so prišle v mleko od bolnega živinčeta. Mleko takih živali je škodljivo in posebno v neprekuhanem stanju zdravju zelo nevarno. Vrenje ubija sicer te klice, toda ne popolnoma. Vse to velja še v podvojeni meri za mleko, s katerim hranimo dojenčke.

V vseh mestih naše države je to vprašanje še nerešeno. Izven naših meja se je v mnogih primerih (Praga, Dunaj, Mannheim, Innsbruck) to vprašanje uredilo v zadovoljstvo tako samega konzumenta kakor tudi kmeta. Ustanovljene so centralne mlekarne, kamor oddajajo vsi producenti svoje mleko. Tu se mleko precedi, pasterizira (s pomočjo toplote se uničijo v pretežni meri bakterije), ohladi, nalije se v posebne steklenice in se takoj dobavlja konzumentom. Tako dobi konzument — seveda je brezhibno obratovanje pri tem nujen pogoj — sleherni dan resnično sveže mleko z zagotovljenim odstotkom masti, vsebujoče kar najmanjše število bakterij. V centralni mlekarni se vsak dan vrše vse potrebne preizkušnje mleka. Tu se z lahkoto more ugotoviti, ali je nabrano mleko zdravo ali okuženo. Z mikroskopsko preiskavo se hitro določi, iz katerega okoliša prihaja nezdravo mleko. Takoj se uporabijo vse zaščitne mere. V tej centralni mlekarni se seveda presežek mleka predeluje v smetano, maslo ali sir. Vsi ti izdelki so res kakovostni in izdelani v higiensko neoporečnih pogojih.

Tovrstna centralna mlekarna je dobrota ne samo za konzumenta-meščana. Tudi kmetu-pridelovalcu je neobhodno potrebna. Ni pretirana trditev, da je vprav za njega še veliko več vredna. Ne vrže mu samo vsak mesec lep mesečni dohodek za oddano mleko po primerni ceni, temveč je kmetu istočasno svetovalka in

velika podpornica. Obenem pa omogoča oddajo mleka tudi oddaljenejšim kmetom, kateri bi morali radi slabih komunikacijskih zvez pogosto oddajati svoje mleko za mnogo nižjo ceno, ako bi ga hoteli vnovčiti. Bližnjim pa prihrani vsakodnevno pot v mesto radi par litrov namolženega mleka. Delovne sile zato ostajajo doma in se vse bolj koristno udeležujejo v kmetovanju.

Centralna mlekarna je za kmeta pravcata posvetovalnica. Pošilja mu svoje kontrolorje, ki vsakih 14 dni na licu mesta vršijo kontrolno molžo. Istodobno vrše analizo mleka in na temelju tako dobljenih podatkov kakor tudi na temelju količine namolženega mleka in razpoložljive krme izdajajo navodila za individualno krmljenje živine v bodočih 14 dneh. Staro je pravilo, da krava molze pri gobcu. Z neenakomernim krmljenjem, ako recimo trošimo isto količino krme za kravo, ki daje 5 litrov mleka dnevno kakor tudi za drugo, ki daje 15 litrov, smo na eni strani v znatni meri oslabili konstitucijo krave, eventualno tele pa bo tudi slabotno in neprimerno za odgoj. Zmanjšamo pa tudi, posebno pri večjem številu krav, v znatni meri naš gospodarski efekt. Istočasno oddamo konzumentu mleko, čigar odstotni sestav nikakor ne ustreza normalni. Obenem so ti kontrolorji svetovalci kmetom v pogledu bodoče odgoje. Slabo razvita, za daljnji odgoj neprimerna teleta odreja za prodajo, dajejo nasvete pri izbiri primernih bikov za razplod in posredujejo nakup in prodajo živali med kmeti. Prav tako skrbijo, da se v polni meri izvaja pravilo o varovanju tiste pasme, ki se je po dolgih

teoretskih studijah in tudi praktičnih izkustvih izkazala za najboljšo, najsposobnejšo in najrentabilnejšo v kakšnem okolišu, kjer vladajo talne in podnebne okoliščine in kjer se more pričakovati, da bodo svojstva intenzivno vzrejenega goveda, v našem slučaju v smeri mlečne produkcije, radi dobrih prehranbenih in tudi nastanbenih okoliščin še napredovala, nikakor pa ne zaostala.

Prav posebno pozornost posvečajo te centralne mlekarni higieni pri molži, mlečni posodi, pri vseh osebah, ki posredno ali neposredno prihajajo kakorkoli že v dotik z mlekom. Ako se s tem združi še teoretski pouk pridelovalcev, je edino tako mogoče zadostiti današnjim zahtevam na področju tega važnega vprašanja.

Centralna mlekarna daje nadalje nasvete o tem, kako urediti travnike, hleve in silose. Za nizko ceno omogoča kmetom nabavo posnetega mleka. S tem je pravilno gojenje svinj omogočeno, saj je splošno znano med kmeti, da je posneto mleko v svinjereji izredno važna in izdatna hranilna komponenta.

Navedena dejstva jasno pričajo o tem, kako velikega pomena je povoljna rešitev tega vprašanja za obe stranki. Za vodstvo take institucije je v prvi vrsti poklicana ravno mestna občina. To ji tudi veleva čut dolžnosti napram meščanom. Na drugi strani pa tudi daje mestna občina najboljše zagotovilo, da bo tako važna naprava, kot je centralna mlekarna, služila res samo v blagor meščanom in da ne bodo prevladovali zasebni interesi in jo tako utegnili izneveriti temeljni zamisli, iz katere je bila ustanovljena.

(Dalje prih.)

ZGODOVINSKI RAZVOJ URŠULINSKIH ŠOL V LJUBLJANI

Kakor je Ljubljana poglobitnega pomena za dravsko banovino — Slovenijo — tako je najlepša točka, duša Ljubljane — Kongresni trg z uršulinsko cerkvijo in uršulinskim samostanom. Človeku se zazdi, da je v prelepi dvorani z umetniško izbranim ozadjem. Uršulinska cerkev, ki so ji 26. julija 1718 blagoslovili in vložili temeljni kamen in je bila z ustanovo in s pomočjo Jakoba pl. Schellenburga in njegove žene Ane Katarine znotraj in zunaj popolnoma dozidana leta 1747., pa ni le radi svojih umetnin — krasijo jo nesmrtna dela naših mojstrov Valentina Metzingerja, Matevža Langusa, uršulinke-slikarice matere Jožefe Štrusove († 3. I. 1880) in italijanskega, a skoraj ljubljanskega kiparja in arhitekta Francesca Robbe — v najlepši okras mesta Ljubljane, marveč je uršulinski samostan v Ljubljani tudi *notranje-lepotnega pomena* za nas: to se pravi, da je s svojim šolskim, vzgojnim delovanjem pomagal krepiti in utrjati naš narod.

Leta 1702. so prispale prve uršulinke v Ljubljano. Štiri so bile in so prišle iz Gorice. V samostanskem arhivu hranijo še mnogo pisem o ustanovitvi tukajšnjega samostana uršulink. Najzanimivejša so tista,

ki sta jih uršulinkam v Gorico pisala v kulturni zgodovini naše ožje domovine tako zelo znana brata pl. Dolničarja, Ivan Anton in Ivan Gregorij. Ta pisma kažejo, da je bilo v Ljubljani kaj živahno zanimanje za novi samostan, kateremu je položil temelj — kakor smo že omenili — Jakob Schell pl. Schellenburg, ki je bil do svoje smrti leta 1715. pravi oče uršulinkam in ima v našem mestu tudi svojo ulico.

Blizu današnjega nebotičnika, v hiši tedanjega mestnega župana Gabriela Ederja na sedanji Tyrševi cesti, so uršulinke že po enoletnem bivanju v Ljubljani, 2. julija 1703, ustanovile osnovno šolo. Tako so se uršulinke tudi v Ljubljani kar hitro posvetile tistemu poklicu, ki je jedro uršulinskega reda. Saj je velika žena, sveta Angela, prav zato ustanovila red uršulink, da bi z vzgojo mladine preobrazile družinsko življenje. Slavni opat Guéranger je dejal o sveti Angeli: »Ti si ohranila krščanske družine, ti si pripravljala soproge in matere za bodoči vzvišeni poklic.« Tako so postale uršulinke po navodilih svoje ustanoviteljice — *vzgojiteljice narodov* in s prihodom v Ljubljano — tudi *vzgojiteljice slovenskega naroda*. Zakaj vzgoja ženske mladine je pač najvažnejša vzgoja; to je

vzgoja bodočih *mater* — matere pa so duša domov in družin. In — kakršne matere, taki sinovi; kakršni sinovi, taki možje; kakršni možje — tak je narod, domovina. Uršulinke so postale torej s svojim prihodom v Ljubljano obenem tudi *vzgojiteljice naših mož*. Dejstvo, da smo si navzlic tako hudim navalom, kakršne smo morali zaradi svojega jezika prestati prav mi, Slovenci, ohranili *svoj jezik*, kaže tudi, *kako so delovale uršulinke pri nas in da njih trud prav na jezikovnem polju ni bil nepomemben in ne zaman*.

Z uršulinsko šolo — leta 1703. — je dobila Ljubljana *svojo prvo dekliško šolo*. Kar dolgih 170 let ni bilo v našem mestu mimo te *nobene druge javne dekliške učilnice*. Šola je bila vnanja in notranja. Uršulinke so poučevale po splošnih učnih načrtih, kakršne so imele druge šole. Tako je obsegal tudi uršulinski učni načrt: verouk, branje, pisanje, računstvo, opravilne sestavke in razna ročna dela. Mimo teh predmetov, ki so jih splošno poučevali na drugih tedanjih šolah, so poučevale uršulinke še: francoščino, italijanščino, godbo, zemljepis, prirodopis, zgodovino in risanje, oziroma slikanje. (Francoščino je leta 1786. poučevala neka gospodična Wutke, naslednje leto pa sta ta pouk prevzeli dve uršulinki.)

Pri pouku so uršulinke *uporabljale že v tej dobi slovenski jezik*. Brez dvoma so imele Paglovčev prevod »Thomasa Kempensaria Bukve« iz leta 1745., v katerih je dodatek za *učenje čitanja*, in sicer *slovenskega čitanja*: »Tabla teh pufhtabou, is katerih se samore kdu lehka navuzhiti brati«. Sledijo abeceda in poedini zlogi, nato pa še: »Pofhtibirat se samore kdu navuzhiti tudi is teh S. Molitou, fatu so na to visho drukane le s' nyeh vuzhiti«. Sledijo najnavadnejše molitve, katere so pač tudi najmanjše gojenke že znale in so zato mogle brez večjih težav prodreti v skrivnost slovenskega branja. Poleg te knjige pa so imele še svoje posebne pripomočke za slovenski pouk. To omenjamo tudi zato, ker tolikokrat poudarjajo razni krogi, da so uršulinke gojile le nemščino. Pa je obratno res, da so se zavzemale za deželni jezik — za slovenščino. Ljubljanski mestni magistrat je leta 1761. poslal osrednji vladi poročilo o ljubljanskem šolstvu. Pri uršulinski šoli posebej poudarja, da se v njej prva šolska leta poučuje tudi v deželnem jeziku (slovenščini), česar pri nobeni drugi ne omenja. (Cf. koncept v mestni registraturi fasc. 73 — po Jul. Wallnerju: Notizen zur Schulgeschichte Laibachs vor der thesesianischen Reform, Mitteilungen des Musealver. für Krain VI/I. 1893, str. 133.)

Kakor je znano, je tedaj pri nas »med vsemi stanovni duhovščina še najbolj podpirala šolo. Veliko zaslug za šolo si je pridobil kamniški župnik Maksimilijan Rasp (1742), v Komendi je Peter Pavel Glavar okoli l. 1750. zgradil lepše in prostornejše šolsko poslopje in pozval za učitelja izurjenega in godbe večšega Jakoba Zupana, ki se je pa l. 1762. preselil v Kamnik. — Župnik in slovenski pisatelj Paglovec je v Šmartnem v Tuhinju poučeval mladino, Jurij Japelj pa kot župnik na Ježici. Župnika v Mengšu in Moravčah sta izpraznila v župnišču sobo za šolo.«¹

¹ Slovenski učitelj, 1904, str. 54.

Notranja šola

Vsi ti so poučevali v »deželnem«, torej v *slovenskem jeziku*. Kako bi smeli misliti, da bi uršulinke, ki jim je bilo znano vse to, ne bile poučevale tudi v slovenščini?!

Za časa Marije Terezije je prevzel vodstvo za ureditev osnovnega šolstva v državi znani opat Felbiger. Pod njim so dobile vse šole novo učno metodo, s katero so se leta 1778. seznanile tudi uršulinke v Ljubljani. Nekaj učiteljic-uršulink se je pripravilo za izpit po novi metodi in so v navzočnosti referenta za šolske zadeve grofa Jan. Nep. Edlinga izpit učne sposobnosti tudi napravile. Referent je bil z uspehi marljivih ljubljanskih uršulink popolnoma zadovoljen. Felbiger, »prosvetna« desna roka Marije Terezije, se je glede uršulinske šole v Ljubljani leta 1777. izrazil takole: »Če hočejo uršulinke učiti po novi metodi, ni treba potem druge posebne dekliške šole«. (Slov. učitelj, 1904.) Grof Edling, ki je bil uršulinke pohvalil, je *sam skrbel za slovenske spise* (Sern ali Vonusetek teh Metodneh Buqui 1777 v prevodu vl. tajnika pl. Kappusa, in Mali katekizem). Povsem se je strinjal z *Blažem Kumerdejem*, ki je izdal leta 1778.: »Vade nje sa brati v' usse sorte pissanji sa fholarje teh deshelskeh shol v' zessarskeh krajleveh deshelah«. — Felbiger je l. 1779. priporočil ljubljansko uršulinsko šolo tudi za podporo. To je bila menda *prva podpora*, ki jo je samostan prejel za vnanjo šolo.

Kako zelo so uršulinke že od nekdanj tudi pri nas cenili kot dobre učiteljice, dokazuje to, da so že leta 1806. prejele pravico poučevati pedagogiko, z drugimi besedami: dobile so pravico *pripravnice za učiteljice* v Ljubljani in dovoljenje, da naj sedem uršulinskih učiteljic dobiva po 10 gld. na leto iz zaklada, v katerem so se stekale tudi pristojbine za plese in iz zapuščin. (Cf. Slov. učitelj, 1904, str. 103.)

Dolgotrajne *francoske vojne* so povsod, tako tudi pri uršulinkah v Ljubljani močno ovirale šolski pouk. Vse leto 1809. se šola niti odprla ni. Ko pa je maršal Marmont sklenil, da ohrani Ljubljani dekliško šolo, tedaj so vrnili šolsko poslopje, ki je bilo prej vse leto prepuščeno vojaštvu, svojemu prvotnemu namenu. V februarju 1810 se je pouk znova začel. Pri prvi semestralni skušnji je bil navzoč tudi francoski nadzornik javnega pouka abbé Rafael Zelli. Zadovoljen z vsem, kar je videl in slišal, je poslal prednici pohvalno pismo, ki ga navajamo v originalu in prevodu:

Madame l'Abbesse des Ursulines,

C'est avec la plus vive satisfaction, Madame, que je vais rendre justice au mérite et à la vérité en vous déclarant que j'ai été, on ne peut plus, content des examens de vos écolières et élèves, auxquels j'ai assisté. Ils m'ont prouvé, Madame, l'intelligence, le bon esprit et le zèle, qui vous animent vous et vos Religieuses dans le précieux service, que vous rendez par là à la société. Je me ferai un devoir, Madame, d'agir en conséquence à la prochaine organisation des écoles des filles. Recevez et agréez, Madame, mes applaudissements et le témoignage le plus solennel de l'estime et de la considération, que vous sont dues.

*L'Inspecteur Général de l'Instruction
Zelli.*

Gospa prednica uršulink!

Z največjim veseljem hočem priznavati zaslugo in resnico, naznanjajoč Vam, gospa, da so me Vaših učenk in gojenk preizkušnje, ki sem jim prisostvoval, tako zadovoljile, da bi me ne mogle bolj. Prepričale so me, gospa, o nadarjenosti, o dobrem duhu ter o vnemi, ki Vas navdaja, Vas in Vaše redovnice pri imenitnem poslu, ki ga s tem izvršujete za človeško družbo. V dolžnost si bom štel, gospa, delovati v tem smislu pri bodoči ureditvi dekliških šol.

Blagovolite sprejeti, gospa, mojo pohvalo in izraz velespoštovanja, ki sem Vam ga dolžan.

*Glavni nadzornik javnega pouka
Zelli.*

Ta pohvalni dopis francoskega glavnega nadzornika javnega pouka izpričuje, da je bila ljubljanska uršulinska šola francoski vladi na vso moč všeč. Še več: francoski prosvetni inspektor je pohvalil tudi način vzgoje pri uršulinkah in še — za dolžnost si je štel, da bo po načinu uršulinskih šol ustanavljal tudi druge francoske dekliške šole! Torej je bila ljubljanska uršulinska šola za zgled francoskim dekliškim šolam, za podlago od njih ustanovitvah! Lepšega izpričevala si naša uršulinska šola pač ne bi mogla želeli in ta pohvala je bila tudi v čast Ljubljani.

Kakor o stanju samostana, tako se je hotela nova vlada poučiti še natančneje o samostanski šoli. Samostansko vodstvo ljubljanskih uršulink je *novi francoski vladi predložilo sledeče poročilo:*

1. *Uredba ustava.* Predvsem je temu ustavu namen *vzgoja ženske mladine.* Zato imajo uršulinke dve šoli, ena je vnanja, druga notranja. V notranjo se sprejemajo deklice, ki so v samostanu na hrani. Njih število se menjava med 20 in 30.

Vnanja šola, kakor tudi notranja, je za deklice, ki bivajo v mestu. Pouk traja vse tedenske dni razen četrтка — in sicer *brezplačno.* Število učenk je bilo zadnja leta (ko so prišli Francozi v Ljubljano!) 120 do 140.

2. *Uprava.* V obeh šolah je dolžnost redovnic, da poučujejo žensko mladino pod vodstvom duhovnika, ki ga za to določi preč. g. škof. Poučujejo pa: čitanje, pisanje, računstvo, spisje, pletenje, vezenje, šivanje in druga ročna dela. — Katehet uči deklice katekizem v pogovorih, učiteljice pa so dolžne ponavljati z učenkami krščanski nauk in jih navajati k pravi pobožnosti.

Zapisnik glavne intendance poverjene komisije, kateri je bil sestavljen malo pred razidom prejšnje vlade, bi mogel povedati, kako je bil ustroj uršulinske šole koristen ljubljanskemu mestu in deželi sploh. Šolski katalogi iz francoske dobe kažejo, da so z letom 1811. uvedli na uršulinski šoli *francoščino za obvezni predmet.* Šola se pričinja februarja in jenja novembra. Napredek iz poedinih učnih predmetov se klasificira vsak mesec. (Kakor je tudi zdaj določeno po naših srednjih šolah!)

Voditelj ljubljanske uršulinske šole je bil tedaj znani slovenski pisatelj katehet Janez Debevec (1758 do 1821). A le še njegov naslednik katehet Janez Šlakar je bil voditelj šole. Kasneje je bila *voditeljica* šole zmeraj *prednica* samostana, ki je to službo oskrbovala sama ali pa jo poverila drugim redovnicam. Ta določba je izšla leta 1816. Leta 1818. so uršulinke zidale šolo, a vodstvo zgradbe se ni ravnalo po načrtu, ampak ga je svojevoljno spremenilo, čemur je prednica ugovarjala. (Slov. učitelj 1904, str. 200.) Leta 1820. je uršulinska šola v Ljubljani prvič izdala tiskano letno poročilo. To leto je imela 460 učenk. Leta 1821. jih je imela 424, a leta 1823. že 469! (Ob istem času uršulinke v Škofji Loki: 113, 107, 121 učenk.)

Največja slavnost v šolskem letu je bila v starih časih *razdelitev premij* ob koncu drugega semestra. Za te premije je darovala *ljubljska mestna občina* sleherno leto po 86 gld. Premije je zmeraj razdelila kaka imenitna gospa iz Ljubljane, n. pr. soproga deželnega predsednika.

Po francoskih vojnah se je začelo ljubljansko prebivalstvo bolj in bolj zanimati za uršulinsko šolo. Število učenk se je naglo večalo. To je napotilo šolske oblasti, da so predložile guberniju prošnjo, da bi se šolsko poslopje prezidalo in razširilo, kar se je l. 1818. — kot smo videli — tudi zgodilo.

Leta 1855. je postala uršulinska šola *štirirazrednica* in zato so dozidali spet nove prostore, kar se je kasneje ponovilo še trikrat. Naslov »Dekliška industri-

alna glavna šola«, ki so ga imele ljubljanske uršulinske šole že kmalu od početka, so ohranile še nekaj let. Po odpravi konkordata in uvedbi novih šolskih postav je naučna uprava z odlokom 22. dec. 1871, št. 14.774 na novo potrdila ljubljanskim uršulinskim šolam pravico javnosti. Poslej se je uršulinsko šolstvo razveseljivo hitro razvijalo. V šolskem letu 1871-72 so imele uršulinke že *petrazrednico*, naslednje leto *šestrazrednico*, leta 1877-78 *sedemrazrednico*, a leta 1882-83 *osemrazrednico*!

Leta 1884. so vnanji uršulinski šoli pridružili še *otroški vrtec*.

V tej dobi se je začelo razvijati tudi uršulinsko *žensko učiteljišče*. Videli smo, da so imele uršulinke že izza 1806 pravico poučevati pedagogiko. Upoštevajoč nove šolske predpise, so v šolskem letu 1869-70 začele s šestimi redovnimi kandidatinjami učiteljiščni tečaj, ki so l. 1872. potem opravile predpisani učiteljski izpit. Tako so hotele uršulinke vzgojiti svoj učiteljski naraščaj — drugega namena niso imele. Do leta 1895. so tako vzgojile še nadaljnjih 29 učiteljic, ki so maturirale na drž. ženskem učiteljišču.

Ko so uršulinkepo štirih letih ukinile svojo gospodinjsko šolo, katero so bile otvorile l. 1889-90, so začele z zasebnim ženskim učiteljiščem. V začetku šolskega leta 1894-95 se je namreč pridružilo redovnim kandidatinjam uršulinskih učiteljiščnih tečajev več učenk, ki so napravile sicer na drž. učiteljišču sprejemni izpit, a zaradi velikega števila niso bile sprejete. Tako je imel prvi letnik uršulinskega zasebnega učiteljišča že čez 20 gojenk. To število je naslednja leta vedno bolj raslo, čeprav praviloma eksternistinje uršulinke na svoje učiteljišče niso sprejemale. Vedno večji obisk je pokazal potrebo tega učilišča in l. 1897. so uršulinke prosile za svoje zasebno učiteljišče pravico javnosti. Naučno ministrstvo je z odlokom z dne 7. febr. 1898, št. 267 odobrilo statut zasebnega učiteljišča, ob dvestoletnem jubileju prihoda uršulink v Ljubljano in njihove šole pa je isto ministrstvo z odlokom 14. aprila 1902, št. 8593 priznalo uršulinskemu učiteljišču pravico javnosti. Pravica javnosti je bila ženskemu učiteljišču in vадnici zopet potrjena dne 8. avgusta 1924, P. br. 7601. Direktor zavoda je od 14. marca 1933 prof. dr. Josip Demšar.

Istočasno so začele uršulinke v Ljubljani tudi še z nekim novim tipom šole. Dne 16. marca 1894 je tedanja vlada uslišala prošnjo uršulink, da otvorijo v svojem samostanu v Ljubljani *meščansko šolo* — in sicer vnanjo in notranjo. Temu vladnemu odloku z dne 16. marca 1894, št. 2388 je sledil razpis mestnega šolskega sveta 27. aprila 1894, št. 230 z določilom, da naj se v začetku šolskega leta 1894-95 otvori na obeh osemrazrednicah I. razred dekliške meščanske šole. Naslednja leta so se postopoma otvorili še drugi razredi v popolno dekliško meščansko šolo. Kakor je bila uršulinska šola *prva* in skozi 170 let *edina* dekliška šola v Ljubljani, tako je bila tudi meščanska uršulinska šola *prva dekliška meščanska šola v Sloveniji* in je ostala desetletja tudi *edina* te vrste. V to uršulinsko šolo so hodile celo učenke ljubljanskih in izvenljubljanskih javnih šol delat izpite, da so sprejele izpričevala meščanske šole. Pravica javnosti je

Samostanski hodnik

Idila na vrtu

bila tej šoli obnovljena 5. julija 1915 z odl. 24.128. — Ko so se v Sloveniji začele porajati meščanske šole, je uršulinska slavila že svoj *srebrni jubilej*. Z razpisom 12. sept. 1920, št. 10.204 je ljubljanski višji šolski svet dovolil, da otvorijo uršulinke še IV. razred meščanske šole. Pravico javnosti je štirirazredna meščanska šola pri uršulinkah dobila od prosvetnega ministrstva kraljevine Jugoslavije dne 8. avgusta 1925, št. 7601.

Važno je, da omenimo pri tej priliki tudi to, da so bile *prve slovenske učne knjige za meščanske šole* spisane prav za uršulinsko meščansko šolo v Ljubljani. Tedaj so izšle knjige: Vrhovec, Zgodovinske povesti; Senekovič, Osnovni nauki iz fizike in kemije; Orožen, Zemljepis; Hubad, Prirodopis; tudi Kratka zgodovina kat. Cerkve in Liturgika sta bili spisani prvotno za uršulinsko meščansko šolo. Spisal ju je tedanji katehet Alojzij Stroj.

O *višji gospodinjski šoli*, ki smo jo mimogrede omenili, je treba povedati, da so na njej učile štiri od šolskih oblasti potrjene učiteljice - uršulinke, izmed katerih so tri učile tudi na meščanski. Gospodinjska šola je imela dva letnika, v katerih je dajala učenkam, ki so dovršile osnovno šolo, priliko, da so se še dalje izobraževale v predmetih osnovne šole na širje osnovani podlagi, obenem pa dobivale pouk o najtehtnejših opravkih in pravilih umnega gospodinjstva. Šolo so večkrat nadzorovali tedanji šolski nadzorniki. Veliki šolnik in književnik *Frančišek Levec* je v šolskem letu 1892-93 nadzoroval šolo v vseh predmetih, namreč pri slovenščini, nemščini, zemljepisu in zgodovini, prirodoznanstvu, računstvu, gospodinjstvu in petju. Pregledal je tudi ročna dela. Pri konferenci je znameniti naš šolnik izrekel svoje posebno zadovoljstvo radi lepih uspehov in se tudi toplo zahvalil učiteljstvu radi vestnega delovanja. Ustanoviteljica in voditeljica te šole je bila znana uršulinka mati *Luitgarda Rihar*, ki je tudi spisala gospodinjsko knjigo »*Vrla gospodinja*« (ki je kmalu pošla) in pa *Poetiko*, katero je baš Fr. Levec močno pohvalil.

Do konec šolskega leta 1927-28 so uršulinke v Ljubljani vzdrževale poleg petrazredne osnovne šole ter vadnice in učiteljišča še notranjo in vnanjo štiri-

Uršulinska cerkev in samostan z delom vrta

razredno meščansko šolo. Zaradi spremenjenih razmer, zlasti spričo prošelj staršev, ki so želeli oskrbeti svojim hčerkam *gimnazijsko izobrazbo*, so sklenile spremeniti notranjo meščansko šolo postopoma v *žensko realno gimnazijo*. Z vlogo z dne 20. maja 1928 so zaprosile prosvetno ministrstvo v Beogradu za dovoljenje. Tedanji prosvetni minister g. Milan Grol je z odlokom 5. sept. 1928. S. n. br. 27.458 prošnji ugodil. Samostan je takoj otvoril gimnazijo s prvim razredom, za katerega se je priglasilo 40 učenk. V juniju 1929 so te učenke delale kot privatistke celoletni izpit pred posebnimi komisijami na I., II. in III. državni realni gimnaziji v Ljubljani. V šolskem letu 1929-30 je samostan spet otvoril samo prvi gimnazijski razred. Dne 28. junija 1930 je dalo ravnateljstvo učenkam prvokrat državnoveljavna spričevala z odlokom IV. No. 13.882, dne 26. junija 1930. — V šolskem letu 1930-31 je zavod otvoril tudi drugi razred, v letu 1931-32 tretji razred in v letu 1932-33 še četrti razred, s katerim je bila dosežena nižja ženska realna gimnazija.

Prvi direktor te gimnazije je profesor in književnik msgr. *dr. Debevec Josip*. Na uršulinski ženski gimnaziji je poučeval tudi bivši prosvetni šef *dr. St. Beuk*, prvovrstni in priznani naš šolnik. Dalje deluje na tej gimnaziji tudi priljubljeni slovenski veleturist in predavatelj *prof. Janko Mlakar*.

Dan 4. oktobra 1930 je bil za gimnazijske, kakor tudi za druge učenke uršulinskih šol v Ljubljani izredno znamenit: videle so Nj. Veličanstvo našo kraljico Marijo, da, še več, imele so Nj. Veličanstvo nekaj časa celo v svoji sredi. Ob 9. uri dopoldne je bil zavod telefonično obveščen, da se Nj. Veličanstvo kraljica Marija pelje z avtom in da skoro pride v zavod. Točno ob 10. uri je dvorni avto obstal pred samostanom. Nj. Veličanstvo kraljica si je ogledala učiteljšče, kjer so jo sprejele gojenke s pozdravom in pesmijo, nato pa je blagovolila obiskati še vadniške razrede in me-

ščansko šolo ter gimnazijo, kjer jo je ena izmed prvotolk pozdravila in ji poklonila šopek. Kraljica je bila vidno vzradoščena ob pozdravu in se je mali prisrčno zahvalila ter z veseljem sprejela cvetje. Potem ko je Nj. Veličanstvo kraljica prisostvovala v posameznih razredih tudi pouku, se je zelo pohvalno izrazila o učnih uspehih; tudi šolski prostori so ji zelo ugajali. Prisrčno, domače se je razgovarjala z učenkami in učiteljicami. Njena milina in domačnost je vse očarala. Ko je stopala visoka gospa med špalirjem učenk vnanje osnovne in meščanske šole ter malčki iz otroškega vrta, se je razlegal po hodnikih en sam radosten klic: »Živela naša ljuba kraljica!« — Ob odhodu je nagovoril pri samostanski porti Njeno Veličanstvo tudi direktor gimnazije dr. Josip Debevec, ki je priporočil uršulinske šole Njenemu dobrohotnemu varstvu, nakar se je Nj. Veličanstvo kraljica toplo poslovila od celokupnega učiteljskega zbora in gojenk.

Uršulinske šole vzdržuje *uršulinski konvent* s podporo države in mestne občine. Učne moči na šolah namešča samostansko predstojništvo, upraviteljstvo pa jih predlaga pristojni šolski oblasti v odobrenje. Upraviteljica vodi upraviteljske posle, občuje s šolskimi oblastmi in ima vse pravice in dolžnosti kot upraviteljica javnih šol, vse pa v soglasju s predstojništvom. Ves ustroj uršulinskih šol je pod državnim nadzorstvom. Dejansko se tudi sleherni leto prepričajo nadzorniki, ali ustreza zavod zahtevam državnih zakonov. Ministrstvo prosvete pošilja svoje odposlance kot predsednike k raznim izpitom.

Izjave ministrskih odposlancev in tudi šolskih nadzornikov so bile zmeraj ne le zadovoljive, temveč naravnost pohvalne in občudovalne.

V vsej tej dolgi, nad dvestoletni dobi, od leta 1703., ko so uršulinke z znamenito m. Margarito Eleonoro na čelu otvorile prvo *svojo* in sploh prvo dekliško šolo v Ljubljani, so vztrajale ljubljanske uršulinke na svoji postojanki, orale ledino in polagale temelj ženski izobrazbi in prosveti. Ukaželjna ljubljanska ženska mladina je našla v redovnicah vzorne vzgojiteljice in učiteljice in si je 17 decenijev bistrila razum in plemenitila srce edinole v tihem okrilju uršulinskega samostana.

Spričo najlepših učnih in vzgojnih uspehov se je število učenk množilo bolj in bolj — sleherni leto jih je približno 1000. Niso bili redki primeri, ko so hčere najvišjih krogov zahrepenele po redovniškem življenju svojih vzgojiteljic in prosile za sprejem v samostan. V imeniku redovnic ljubljanskega uršulinskega samostana so imena naših davnih plemiških rodbin.

Toda plemenitosti rodu prvih prosvetiteljic ljubljanskega ženstva je ustrezala tudi plemenitost njih srca, saj so te požrtvovalne redovnice v najtežjih razmerah, ko so se v bedi in pomanjkanju borile za obstanek samostana, vzdrževale svoje šole *na višku tedanjih zahtev*.

Zlasti zaslužne učiteljice redovnice so bile: *Petrič m. Alojzija, pl. Cierheimb m. Ivana* in *Murgel m. An-*

tonija. Ta se je kot ravnateljica vnanje šole neumorno trudila za njen razvoj. Tedaj so prizidali šoli nove prostore in šestrazrednica se je razširila v osemrazrednico in pozneje v petrazredno osnovno in trirazredno meščansko šolo, kakor smo že povedali. Odlikovala se je tudi m. *Terezija Heidrich*, sestra glasbenika Antona Heidricha, ki je uglasbil tudi veličastno »Jadransko morje«.

Tudi *pohvalne dekrete od šolskih oblasti* so uršulinke večkrat prejele, tako m. *Maksimilijana Kolenc*, ki je vodila šolo od l. 1898. do 1914. in jo s plemenito požrtvovalnostjo in s spretnim vodstvom izpopolnila v vsakem oziru; sedanja prednica, ustanoviteljica uršulinske gimnazije, m. *Hildegarda Lebar* (večkratna ravnateljica učiteljskega in meščanske šole) in sedanja provincijalka za Jugoslavijo m. *Elizabeta Kremžar*, priznana slovenska pesnica.

Kolikor moremo posneti iz šolskih statistik in katalogov, so vzgojile ljubljanske uršulinke v 225 letih svojega delovanja več tisoč zavednih slovenskih žena, vzgojiteljic in mater, ki njih blagoslov še dandanašnji ogreva slovenske domove.

Iz uršulinskih šol je izšlo tudi več svetnih gospá, gospodičen in redovnic, ki so znane v našem *kulturnem, književnem in umetniškem svetu*, kakor: *slikarici - uršulinki* m. Josipana Štrus in m. Alojzija Petrič, obe iz Langusove šole; *kiparica* Karolina Bulovec. *Pesnice in pisateljice*: m. Stanislava Skvarča, m. Luitgarda Rihar, m. Elizabeta (Ivana) Kremžar (SBL I 570); m. Ivana Oswald, strokovna učiteljica, je spisala »Nebeški dvor« ali družbeno češčenje našega Gospoda Jezusa Kristusa, Marije, Matere božje in ljubih svetnikov. Ljubljana 1929. M. Viktorija Chromy, strokovna učiteljica, je ustanoviteljica in dolgoletna voditeljica Krekove gospodinjske šole, ki je bila prvotno nameščena v Souvanovi hiši v šelenburgovi ulici, potem ji je pa ustanoviteljica oskrbela lastni dom v Zgornji šiški. M. Pija Regali, strokovna učiteljica, je prevedla nabožni knjigi »Življenje z Jezusom« in »Kraljevanje Srca Jezusovega v družinah«; obe knjigi sta izšli v zbirki »Nebeške rože«, zasnovani po njeni inciativi. Poleg teh uršulink so se na književnem polju zlasti uveljavile bivše gojenke: Kveder Zofka Demetrovič SBL I 127, Vida Jerajeva (Frančiška r. Volkova) SBL I 404, Marija Grošljeva SBL I 265, Mara Tavčarjeva in Marija Kmetova SBL I 469. *Slovenska skladateljica*, znamenita virtuoziinja na orgle, profesorica m. Eleonora Hudovernik (Josipina) SBL I 358, *pianistka* Vida Prelesnik-Talichova. Iz uršulinskih šol je izšla tudi *dvorna dama* Franja dr. Tavčarjeva, prav tako *prva slovenska profesorica* Marija Wessnerjeva in tudi *učiteljica in ustanoviteljica šole za duševno manj razvito deco* v Ljubljani Anica Lebarjeva, ki je tudi urednica dekliškega lista »Vigred« in vneta delavka na kulturnem polju. Nepregledna je vrsta učiteljic, ki so izšle iz uršulinskega učiteljskega v 34 letih njegovega obstanka (s pravico javnosti).

V ljubljanskem uršulinskem samostanu — prav je, če to poudarimo — se je dolga leta in leta snovalo bogato in požrtvovalno delo za prebujo, izobrazbo in prosveto mesta Ljubljane in slovenskega ženstva. Uspehi tega dela so se liki mogočna reka razlili po naši domovini in so tudi dandanašnji v korist in blagor kraljevine Jugoslavije. Če je danes tudi slovenska žena — učiteljica, prosvetiteljica, buditeljica in blagoslov svojega naroda, tedaj se spodobi zahvala predvsem njim, ki so polagale temelje slovenski ženski izobrazbi — to je: našim uršulinkam! Zato smo dejali v začetku tega sestavka, da ljubljanski uršulinski samostan na Kongresnem trgu ni le umetniškega, marveč tudi *notranje-lepotnega pomena za Ljubljano in Slovenijo*.

Literatura: Spomenica ob dvestoletnici uršulinskega samostana v Ljubljani. 1702—1902. (m. Stanislava Skvarča.) Ljubljana, 1902. — Slovenski učitelj. V. 1904, zlasti v tem letniku priobčena po arhivalnih virih sestavljena studija »Ljudska šola na Kranjskem« (Viktor Steska). — Thomasa Kempensaria Bukve (s Paglovčevim navodilom za slovensko čitanje). Labaci 1745. — Mittheilungen des Musealvereines für Krain. VI. Hist. T. 1893. Objava mestnega magistrata (mestna registratura Fasc. 73) o šolstvu iz l. 1761. (Jul. Wallner.) — Letna poročila uršulinskih šol, zlasti: Letno sporočilo VI razredne dekliške ljudske šole pri Uršulinkah v Ljubljani. 1873., Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Ljubljani. 1891/92—1911/12. (Vsebina: Osemrazredna vnanja in notranja šola, pozneje 2 petrazredni ljudski in 2 trirazredni meščanski šoli. — Višja dekliška gospodinjska šola, pozneje učiteljske.) — Letno poročilo zasebnega ženskega učiteljskega in z njim združene vadnice pri Uršulinkah v Ljubljani, 1929/30—1932/33. — Izvestje ženske realne gimnazije uršulink, — z internatom — v Ljubljani s poročili za šolska leta 1928/29—1932/33. — Gustav Dzimski, Laibach und seine Umgebung, Laibach, 1860. — Poročilo o javnih in privatnih ljudskih šolah deželnega stolnega mesta Ljubljane ob koncu šolskega leta 1889/90. Uredil prof. Fr. Levec, okrajni šolski nadzornik. V Ljubljani, 1890. — Slovenski biografski leksikon (SBL).

M. K.

MESTNO ZAVETIŠČE ZA ONEMOGLE NA JAPLJEVI CESTI V LJUBLJANI

L. HOČEVAR-MEGLIČ

Mestno zavetišče za onemogle na Japljevi cesti je bilo zgrajeno konec leta 1901. Prejšnja mestna ubožnica je stala na Karlovski cesti št. 7. Iz nujnih gospodarskih in higienskih razlogov je mestna občina l. 1897. sklenila te prostore opustiti in zgraditi novo za 100 oseb za približni znesek 75.000 K. Toda še preden se je začelo z graditvijo tega poslopja, se je že pokazala potreba po zgradbi še večjega zavetišča.

Poslopje je zgradilo gradbeno podjetje Tönnies po načrtu arhitekta Fabianija, in sicer po elberfeldskem, paviljonskem sistemu, kakor so bile takrat zgrajene vse ubožnice. Gradbena dela je vodil mestni stavbni asistent Ivan Zemljič.

Poslopje je obstajalo takrat iz suterena, visokega pritličja in enega nadstropja ter je stalo približno 220.000 K. Ta znesek se je kril iz posojila Mestne hranilnice, prodanih obligacij in prispevka glavnice ubožnega fonda.

Nekaj let po vojni pa je tudi to zavetišče postalo pretesno. Svetovna vojna je marsikomu zrušila zdravje in eksistenco, in vsi ti ljudje so iskali zavetišča pri mestni občini. Poslopje se je povečalo še za eno nadstropje tako, da se danes lahko oskrbuje v njem nad 250 oseb.

V suterenu je kuhinja z vsemi potrebnimi shrambami, pralnica, likalnica, pekarna, shramba za kruh, prostor za centralno kurjavo, sobe za služkinje, hlapca ter jedilnica za sestre redovnice, katerim je poverjena nega bolnikov, gospodinjstvo in poljska dela.

Mestno zavetišče za onemogle v Ljubljani

Prostori v visokem pritličju so namenjeni samo moškim. Tu je šest velikih sob in ena mala za oskrbovance, ordinacijska soba z lekarno, pisarna in soba za sestro prednico.

Prvo nadstropje pa je namenjeno samo ženskam; tu je 11 sob različnih velikosti ter mala kapelica z zakristijo.

V drugem nadstropju prebivajo laže in teže bolni oskrbovanci obojega spola. Na eni strani poslopja so ženske, na drugi moški. Tu je skupaj 17 sob, od katerih so samo 4 velike po 13 postelj, druge pa so vse majhne po 5 ali 4 postelje. To nadstropje ima na zunaj proti jugovzhodu obrnjen dolg sončen hodnik, katerega se poslužujejo oskrbovanci, ki ne morejo na vrt.

Vsako nadstropje ima po dva krasna velika in sončna prostora, kjer so oskrbovanci podnevi. Vsako nadstropje ima svojo kopalnico s kadmi in umivalnico s 5 umivalniki.

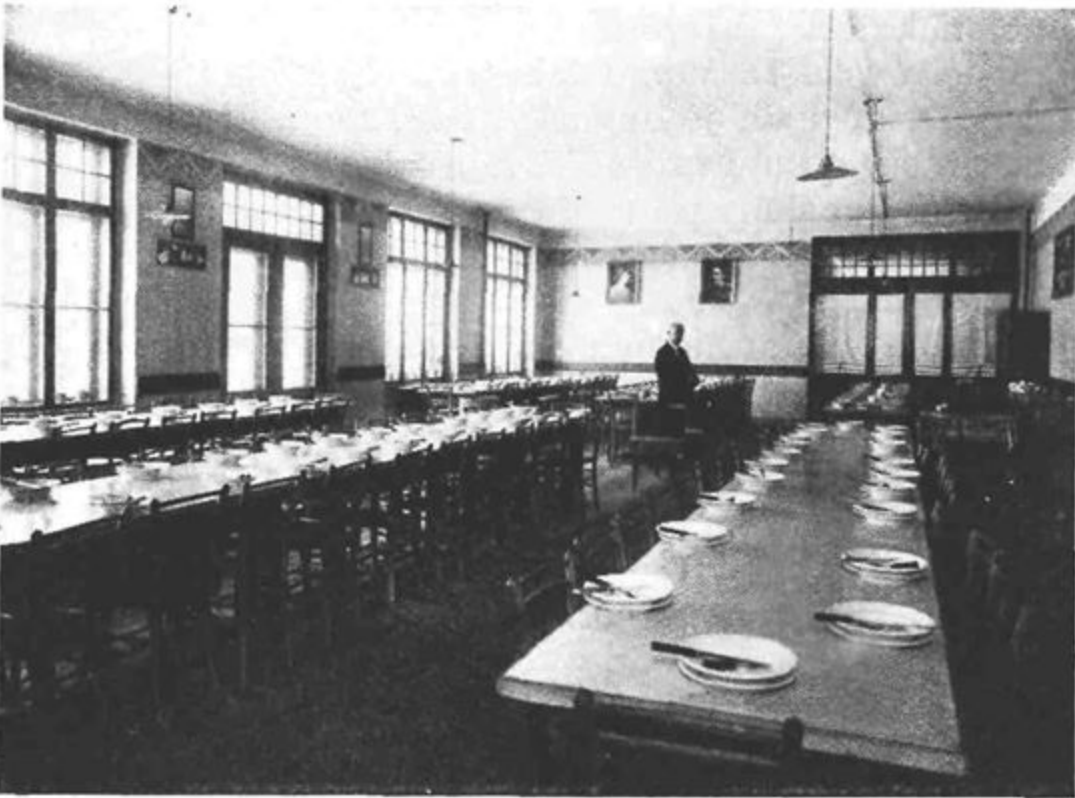
V visokem pritličju je obednica za tiste ljudi, ki so še toliko pri moči, da lahko prihajajo k skupnemu obedu. Poslopje ima centralno kurjavo, stopnišče je široko, položno in svetlo. Vsi prostori so svetli, sončni in zračni, vse je zelo čisto.

Zavetišče ima tudi svojo ekonomijo. V zavodu se kuha dnevno skoraj za 400 ljudi. Poleg hrane za oskrbovance, sestre, gospodinje pomočnice in hlapca se kuha v zavodu tudi za mestno otroško zavetišče na Taboru. V zavetišču dobivajo brezplačno hrano tudi ubožni dijaki, brezposelni delavci in ubožne družine, ki si odnašajo hrano na dom.

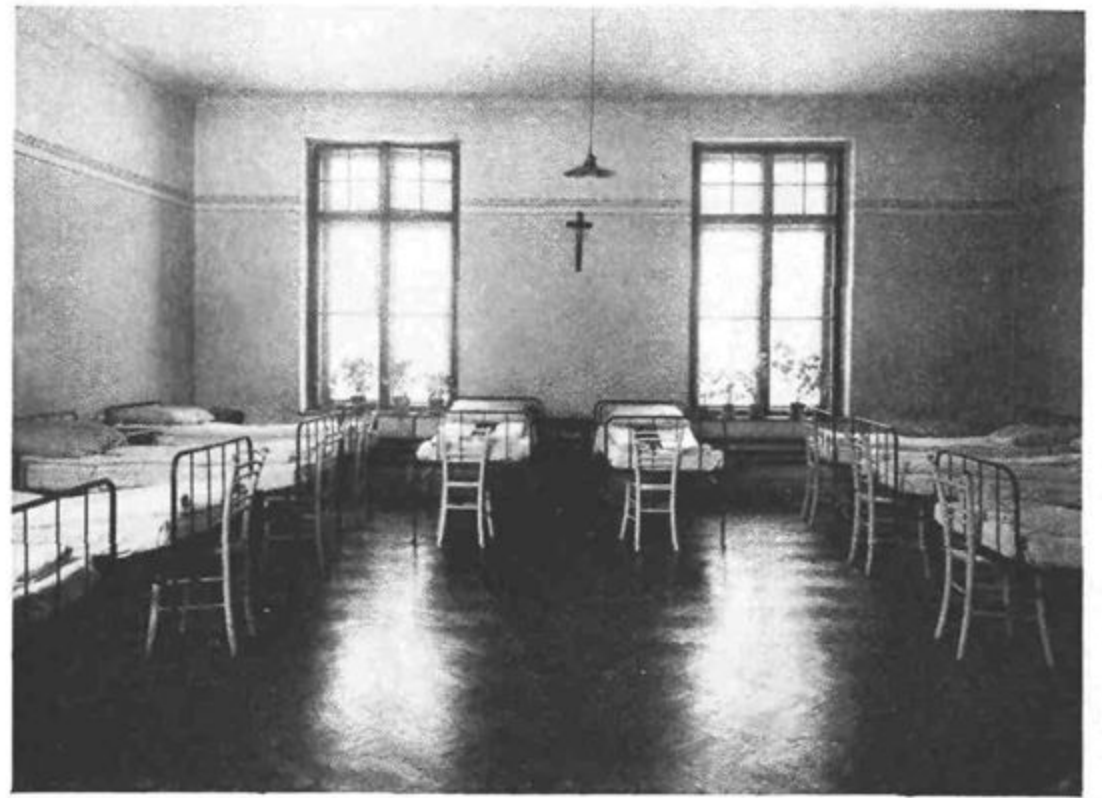
V zavetišču se peče kruh tudi za mestno otroško zavetišče v Ljubljani 7, za zavetišče na Taboru in zavetišče v Florijanski ulici. Vsak dan se pošlje iz zavoda velika množina kruha v tukajšnji Mestni dom in občinski dom na Barju pri Ljubljani, da se razdeli med ubožne in brezposelne.

Okrog zgradbe je velik prostor, ograjen z lepo železno ograjo. Na levi strani so hlevi in kozolec, zadaj je veliko dvorišče in zelenjadni vrt, spredaj in ob straneh pa so kostanjevi nasadi, steze, rože, klopi, stoli in vrtne mize.

V to zavetišče se sprejme vsak ljubljanski meščan, ki ni zmožen s svojimi močmi in sredstvi pridobiti najnujnejšega sebi in svoji rodbini in nima nikogar, ki bi bil po zakonu dolžan skrbeti zanj. Ako pa je slučajno v zavetišču prazno mesto, sprejme mestna občina v zavetišče tudi take, ki lahko sami vse ali samo nekaj prispevajo k oskrbovalnici, pa želijo priti v zavod, ker nimajo drugega doma.

Mestno zavetišče — jedilnica

Mestno zavetišče — spalnica

Med oskrbovanci so zastopani vsi stanovi. Nihče ne ve, kje in kdaj se bo zaključila njegova poslednja pot. Večini teh ljudi se danes godi bolje, kakor se jim je godilo kdaj v življenju. Mestna občina skrbi res vzorno, da imajo vse, kar potrebujejo, dobro in zadosti. Dvakrat na teden obiše zavetišče mestni zdravnik in takrat mu potožijo vse svoje fizične in duševne boli.

Mlajši in zdravi oskrbovanci pomagajo pri hišnem in poljskem delu, šibkejši pa polegajo po travi ali posedajo okrog hiše. Bolehne ženske se večinoma bavijo s šivanjem in molitvami, moški s kajenjem in igrami.

Tako jim mineva dan v mislih na lepo, brezskrbno mladost. Za bodočnost jih ni strah!

Mestno zavetišče za onemogle je eno najlepših in najmodernejših stavb v Ljubljani, toda nobeno, pa še tako udobno zavetišče ne odtehta ljubečega domačega človeka, pa če živi v še tako borni kočici.

Ko gleda človek to ponosno stavbo, to lepo urejeno notranjost, dobro oskrbo, ki je namenjena človeku, čigar življenjska pot je obrnjena proti izhodu v večnost, zvalovi v naših srcih hvaležnost in neodoljiva želja, da bi skoro prebredli te težke čase gospodarske depresije in bo mogla Mestna občina postaviti enak dom tudi za osamljene zapuščene otroke, za tiste ljudi, katerih življenjska pot gre iz večnosti v življenje. Amerika pravi, da nihče ne ve, kateri njihovih malih je bodoči predsednik Združenih držav.

VELIKO CELJE IN NOVA OBČINSKA UPRAVA

JANKO OROŽEN

Upravni teritorij celjskega mesta se je v teku zgodovine večkrat menjal. V rimski dobi je segal od obronkov Pohorja do Mirne na Dolenjskem, od Savinjskih planin do Sotle. V tistem času so bile mestne oblastnijske organe uprave na vsem tem obsežnem ozemlju. Nad njimi je bil neposredno rimski cesarski namestnik: uprava je bila tedaj kratko malo mestna; razume se, da so morale imeti mestne oblastnijske v posameznih krajih svoje podrejene organe.

Nova celjska mestna naselbina, ki se je kot taka razvila za poslednjih celjskih grofov, je bila stisnjena v ozek okvir mestnega obzidja, ali upravno območje mestnega urada je bilo zopet mnogo večje, čeprav se po svoji razsežnosti ne more primerjati z rimskim upravnim območjem: segalo je približno od dolnje Ložnice do Zagrada, od Šmarjete do Lisc. Na tem ozemlju je bil mestni magistrat nekaka okrajna oblastnija z upravnimi, sodnimi in davčnimi funkcija-

mi. Za Marije Terezije so se sicer izvedle važne modifikacije: sodne funkcije so bile skržene na nižje sodstvo, dočim so se davčne razširile celo na neke krajevne okoliše, ki so bile izven upravnih meja mestne občine: celotno mestno upravo je strogo nadziral okrožni urad.

Važna teritorialna izprememba je nastopila leta 1850. Bila je v zvezi z uvedbo modernih občin in z reorganizacijo celokupne nižje uprave, ki se s fevdalnih oblastnij prenaša na neposredno državne organe.

Teritorij celjske občine se je tedaj razdelil na dvoje: na občino mesto Celje in na občino Celje okolica. Mestna občina je obsegala mesto v ožjem smislu besede s predmestji. Okoliška občina je pa dobila vse kmečke naselbine, vendar se je proti prejšnjim občinskim mejam razmaknila na ves obseg celjske župnije.

Predsednik Alojzij Mihelčič

V upravnem oziru je bila mestna občina hkrati degradirana, kajti magistrat je vršil samo občinske funkcije v ožjem smislu besede. Šele leta 1867. je z zakonom o avtonomnih mestnih občinah na svojem teritoriju jel fungirati kot politična oblast I. instance.

Toda že pred vojno so se na teritoriju okoliške občine, ki je bila v nasprotju k mestni občini trdno slovenska, razvile neke naselbine sklenjenega mestnega značaja, zlasti Breg in Gaberje. Po vojni se je ta proces rapidno nadaljeval. Mestno prebivalstvo za čuda ni v pomembnejši meri naraščalo, toda v okolici so nastajale nove naselbine mestnega značaja: Jožefov hrib, Zavorka, Nova vas. Drugod pa se je vsaj javljala v zvezi z napredkom mesta obstoječa gradbena in obrtna delavnost, neglede na to, da so bili tudi kmetijski krogi v gospodarskem oziru bolj in bolj povezani z mestom in da so si polagoma zaželeli koristi njegovih gospodarskih in drugih ustanov.

Tako je bilo vprašanje združitve obeh občin že nekaj let na dnevnem redu in se je obravnavalo z raznih vidikov.

Nova zakonodaja o občinah in avtonomnih občinah je njega rešitev pospešila. Z lokalnega foruma je prešla na centralne instance. Dne 13. junija t. l. je prispel v Celje ban dr. Dinko Puc in je imel na mestnem poglavarstvu glede združitve obeh občin važno anketo, ki so se je poleg sreskega načelnika dr. Vidmarja udeležili župan mestne in župan okoliške ob-

čine, nekateri zastopniki obeh občinskih svetov, župan petrovške in župan teharske občine.

Dne 7. avgusta je naposled izšel ukaz kraljevih namestnikov, s katerimi se odreja združitev obeh občin. Kraljeva banska uprava je po nalogu notranjega ministra dne 17. avgusta izdala odlok o izvršitvi tega ukaza.

Deloma v navedenem in deloma v dodatnem odloku kraljeve banske uprave je bil določen način, kako se naj izvršitev združitve izvede.

Urad občinske uprave Celje okolica je preстал poslovati 30. septembra, ko je prevzelo njegove agende mestno poglavarstvo celjsko. Ali mestno poglavarstvo je hkrati razširilo na teritorij bivše okoliške občine tudi tiste posle občne uprave, ki mu pripadajo kot občinskemu uradu avtonomne mestne občine. Pristojnost mestne policije se je razširila na ves novi občinski teritorij, vendar je glede izvrševanje varnostne službe ostalo še pri starem: mestna straža jo vrši samo v tistih delih bivše okoliške občine, kjer jo je opravljala že doslej, dočim jo drugod še nadalje vrši žandarmerija. Gospodarstvo bivše okoliške občine se pa še vrši ločeno do 31. marca 1936, ko poteče sedanje proračunsko leto.

Mestno poglavarstvo je dalo o novem Celju tele statistične podatke (»Nova doba«, 30. avgusta 1935):

Po ljudskem štetju iz leta 1931. ima novo Celje 17.255 prebivalcev, ki živijo na ozemlju 37 km² (Pariz ima 78 km²), gostota naseljenosti znaša 460 na km², prej pa je znašala v mestni občini 4.700 na km². Od vse površine pa je: 1548 ha gozdov (41,12% vse površine), 960 ha travnikov (26%), 761 ha njiv (20,3%), 140 ha davka prostega ozemlja (3,8%), 129 ha pašnikov (3,4%), 90 ha vinogradov (2,4%), 52 ha vrtov (1,4%) 29 ha zazidanega sveta (0,8%), 14 ha nerodovitne zemlje (0,4%) in 1 ha močvirja (0,05%). Sedaj pa ima novo Celje že nad 19.000 prebivalcev.

V novi občini je po statistiki iz leta 1931. skupno 1692 stanovanjskih hiš, gospodarskih poslopij in drugih zgradb.

Mesto predstavlja nepravilen četverokotnik. Krajši stranici sta dolgi okrog 6 km, daljši okrog 7 km. Meja mestne občine teče od Levškega mosta ob potoku mimo vasi Brdnice na vrh Velikega Slomnika, od tu na železniški most pri Tremerju, potem preko Vipote po grebenu na Tolsti vrh, ob vaseh Zvodnem in Osenici za Hribom sv. Jožefa mimo mestnega pokopališča, ki pa je že v občini Teharjih, k izlivu Hudinje v Voglajno, nato ob Hudinji do mosta pri Šmarjeti, tu preko državne ceste na hrib nad Lahovno, nad vasjo Slatino in Lokrovcem, nad Medlogom skoro do graščine Zaliloga, preko spodnje Levške gmajne obide Levec, ki spada pod Petrovče, ter se zaključuje pri levškem mostu. Meja je dolga nad 30 km.

V mestnem območju so sledeči kraji in vasi: Košnica, Polule, Breg, Sp. in Zg. Lisce, Miklavžev hrib, Babno, Medlog, Lava, Lopata, Ložnica, Dobrova, Lokrovec, Ostrožno, Gaberje, Sp. in Zg. Hudinja, Pečovnik, Vipota, Pristava, Zagrad in Zavodna. V območju mestne občine Celje so poleg drugih sledeči večji

vrhovi: Tolsti vrh (838 m), Grmada (722 m), Veliki Slomnik (716 m), Kom (716 m). Najnižja točka je železniški most pri Tremerju (233 m), višinska razlika med najvišjo in najnižjo točko znaša 605 m. Slovensko planinsko društvo oskrbuje na mestnem teritoriju (sicer mestno) Celjsko kočo, ki stoji pod Tolstim vrhom v višini 700 m ter več markiranih potov.

Odloku o združitvi obeh občin je sledilo najprej imenovanje novega predsednika in podpredsednika združene celjske mestne občine in nato imenovanje novega občinskega sveta.

Za novega občinskega predsednika je kraljeva banska uprava imenovala Alojzija Mihelčiča, ki ima za seboj že dolgo politično in kulturno delo. Mihelčič se je rodil na Krasu ter je prišel v mladih letih za organista v Metliko, kjer je bil dolgo vrsto let župan. Belokrajinske občine so ga pred vojno poslale v kranjski deželni zbor. Po vojni se je Mihelčič preselil v Celje, kjer si je na Bregu ustanovil veletrgovino z vinom, ki pa jo je pozneje opustil. Izza Pograjčeve smrti je Mihelčič ravnatelj podružnice Vzajemne zavarovalnice v Celju. Tudi v Celju je Mihelčič posegel v javno življenje in je bil župan okoliške občine do leta 1931., ko je bil pred volitvami v narodno skupščino razrešen vršitve županske dolžnosti.

Kot predsednik združene celjske občine je Mihelčič prevzel svoje posle od dosedanjega predsednika okoliške občine Vinka Kukovca dne 16. septembra in od dosedanjega predsednika mestne občine dr. Alojzija Goričana dne 17. septembra.

Predsednik Alojzij Mihelčič je nadarjen komponist; doslej je izdal nad 40 samostojnih glasbenih del, ki so večinoma nabožne, deloma pa tudi posvetne vsebine.

Istočasno je bil imenovan za podpredsednika združene občine Rudolf Stermecki, ki je dobro znan vsem našim krogom kot odličen gospodarstvenik. Doma je Stermecki z Bizeljskega in se je izučil trgovine v Brežicah. Pred tridesetimi leti si je ustanovil v Celju trgovino, ki se je kmalu razvila v veletrgovino ter ima zdaj s svojimi manufakturnimi delavnicami za poslovno območje vse jugoslovanske pokrajine. Že pred svetovno vojno je bil Stermecki predsednik Slovenskega trgovskega društva, po vojni pa je ves čas predsednik trgovskega gremija. Stermecki je hkrati član Zbornice za trgovino, obrt in industrijo ter raznih drugih institucij. Več let je bil že član celjskega občinskega sveta. (Življenjepisni podatki o Mihelčiču in Stermeckem: Slovenec, 8. septembra 1935).

Imenovanju novega predsednika in podpredsednika je sledilo kmalu imenovanje novih občinskih svetnikov, ki so se 13. septembra sestali k svoji prvi seji, na kateri so konstituirali odbore. S predsednikom in podpredsednikom vred šteje novi občinski svet 35 članov. S teritorija bivše okoliške občine jih je poleg predsednika 19, s teritorija bivše mestne občine pa 17. Po stanovski pripadnosti jih je: 8 kmetov, 8 obrtnikov, 5 trgovcev, 5 zasebnih uradnikov, 3 odvetniki,

Podpredsednik Rudolf Stermecki

3 delavci, 3 državni uradniki, 1 duhovnik in 1 bano-vinski upokojenec.

Imena članov mestnega sveta so sledeča: dr. Jakob Holzar, odvetnik; Jutri Strenčan, posestnik; Anton Fazarinc, trgovec; Miloš Hohnjec, kipar; Ivan Glinšek st., posestnik; Franc Rebeuschegg, hotelir; inž. Janko Dolinar, upok. sreski kmet. referent; Ludovik Kranjc, delavec; dr. Alojzij Voršič, odvetnik; Vinko Kukovec, tes. mojster; Mirko Bitenc, profesor; Konrad Gologranc, stavbenik; Josip Jagodič, trgovec; Anton Lečnik, urar; Franc Dorn, posestnik; Ivan Martinčič, tiskarnar; Wltavsky, zas. uradnik; Franc Lukman, katehet; Vinko Prelog, pos. tajnik; Franc Šlander st., posestnik; Andrej Koželj, žel. uradnik; Martin Plankar, delavec; Franc Dobovičnik, trgovec; Franc Jezernik, posestnik; dr. Jurij Skoberne, odvetnik; Peter Kusterle, stavec; Stojan Holobar, slik. mojster; Josip Pišek, posestnik; Franjo Roš, učitelj; Ivan Kodela, posestnik; Franc Leskovšek, knjigotržec; Milko Kramar, posestnik; Rudolf Pibrovc, knjigovodja; Anton Jager, čevljar in Viktor Šmigovc, upravnik OUZD.

Novi občinski svet čakajo mnoge naloge, stare in nove, izvirajoče zlasti iz nujne koordinacije ne popolnoma skladnih interesov mestnega in kmečkega dela novega Celja.

ROJSTVO VELIKE LJUBLJANE

V »Službenih novinah kraljevine Jugoslavije« z dne 19. septembra 1935, številki 217/LII/519, ozir. v »Službenem listu kraljevske banske uprave dravske banovine št. 77/VI/525 z dne 25. septembra 1935 je bil objavljen naslednji ukaz:

V imenu Njegovega Veličanstva
Petra II.,

po milosti božji in narodni volji kralja Jugoslavije,
kraljevski namestniki.

Na predlog ministra za notranje posle ter na podstavi §§ 6. in 144. zakona o mestnih občinah

odločajo:

da se mestni občini Ljubljana priključi nastopno ozemlje:

1. cela občina Moste,
2. cela občina Šiška,
3. cela občina Vič,
4. od občine Ježica njen južni del, razmejen z naslednjo črto: od stika meje med občinami št. Vid, Šiška in Ježica vzhodno po stari občinski meji po poti parc. št. 1303 k. o. Ježica, dalje severni rob te poti do križišča s potjo, ki obkroža na severu kompleks vodovoda mestne občine ljubljanske, ob severnem robu te poti do križanja s cesto Savlje-Ljubljana tako, da pripadajo mestu parc. št. 701, 700, 699/2 in 699 k. o. Ježica, nato po vzhodni strani ceste Savlje-Ljubljana (št. 1284) do parc. št. 600, nato po meji med parcelama št. 600 in 599 k. o. Ježica in po meji med parcelama št. 601 in 597 do občinske ceste proti Ježici parc. št. 1280, po tej cesti do kamniške železniške proge, dalje po zapadni strani te proge proti jugu do poti parc. št. 1890/2 k. o. Stožice, nato preko proge v vzhodni smeri ob severnem robu parcel št. 1890/1 in 1889 k. o. Stožice do državne (Tyrševe) ceste, ob zapadnem robu te ceste proti jugu, preko ceste ob južni meji parcel št. 13 in 428 k. o. Stožice do poti parcele št. 1913, do stika te poti s potjo parcela št. 1910, od tod po severni strani poti št. 1910, 1928, 1941, 1951, 1950 k. o. Stožice, do meje napram občini Polje.

5. Od občine Polje jugozapadni del kat. občine Šmartno, razmejen s črto: od meje napram občini Ježica (t. 4.) v vzhodni smeri ob severnem robu poljske poti parc. št. 1243, 1242, 1244 in 1253 k. o. Šmartno ter ozemlje ljubljanskega aerodroma, raz-

mejeno na jugu z želez. progo Ljubljana — Maribor, na vzhodu po meji med parcelo št. 657 k. o. Slape na eni strani ter parcelama št. 649 in 651 k. o. Slape na drugi strani, dalje po severnem robu poljske poti parcela št. 928 proti zahodu do parcele št. 926 k. o. Slape (pot). Nato po vzhodnem robu poti parcele št. 926 k. o. Slape do pota parcele št. 924, dalje po severnem robu poti parcela št. 924 k. o. Slape proti zapadu do meje z upravno občino Moste.

6. Od občine Dobrunje vas Štepanja vas, in sicer tako, da teče nova meja med Ljubljano in občino Dobrunje po potoku »Mejaš«, vodna parcela št. 842 k. o. Štepanja vas, in sicer od izliva v Ljubljanico do izvira na gozdni parc. št. 592 k. o. Štepanja vas, tako da pripade ta parcela v celoti mestni občini ljubljanski. Od tu dalje gre meja ob gozdni parceli št. 590 in 589 k. o. Štepanja vas, in sicer tako, da pripadata obe ti parceli Ljubljani; potem pa preide mejna črta na pot parcele št. 838/1 k. o. Štepanja vas, ki teče že sedaj ob njej meja med občinama Dobrunje in Rudnik.

Minister za notranje posle naj izvrši ta ukaz.

Na Bledu, dne 5. septembra 1935.

Pavle, s. r.

dr. R. Stankovič, s. r.

dr. I. Perovič, s. r.

Minister za notranje posle:

Dr. Korošec, s. r.

Dosedanjemu področju mesta Ljubljane, ki je obsegalo doslej 3830.71 hektarov celotne površine, je bilo s tem aktom priključenih še približno 2700 hektarov nove površine tako, da meri današnja nova Ljubljana približno 6530 hektarov, ki bi zadostovala lahko za naselje nad 200.000 prebivalcev. Temelji za novo Veliko Ljubljano so položeni.

Novo priključene celotne občine, ozir. deli okoliških občin, katerih površina je sicer točno poznana (nedoločena je le še pripadnost mejnih komunikacij) predstavljajo približno 70 % poprejšnje površine mestnega področja Ljubljane. Med priključena področja spada vsa katastralna občina Vič v izmeri približnih 657 ha, ki je tvorila doslej politično občino Vič, katastralni občini Zgornja Šiška in Dravljje s površino približnih 694 in 414 ha, ki sta doslej tvorili politično občino Zgornjo Šiško ter celotni katastralni občini Moste in Vodmat, ki

sta tvorili dosedanjo občino Moste s površino približnih 276 in 89 ha. Le delno sta bili priključeni katastralni občini Ježica in Štožice v izmeri približnih 74 in 169 ha, ki sta spadali pod politično občino Ježico, katastralni občini Šmartno ob Savi in Slape s površino približnih 78 in 30 ha, ki sta spadali doslej k politični občini Polju ter približnih 211 ha katastralne občine Dobrunj. Kakor že povedano, točne površine posameznih katastralnih občin zaenkrat zato ni mogoče navesti, ker je še nedoločena pripadnost mejnih cest in potov, ki so v gornjih podatkih vpošteti le s približno polovico vse površine.

Z navedenim aktom se poveča tudi mestno področje župnije Sv. Petra; v celoti je priključena novemu mestnemu področju župnija Sv. Antona Padovanskega na Viču, deloma pa tudi župnija Device Marije v Polju (letališče), župnija Ježica (za priključeni del Stožic in Ježice) in št. Vid (za priključeni del Zgornje Šiške) tako, da je tudi na tem področju zaznamovati znatne izpremembe.

Prirastek prebivalstva nove Ljubljane je ocenjen le na novih 20.000 občanov; pri tem računu je pa upoštevan prirastek prebivalcev le v taki izmeri, kot ga izkazuje Ljubljana za zadnja pretekla leta. Točnejše podatke bo vsekakor nudil popis prebivalstva okoliških občin, ki se pravkar vrši. Podrobne podatke objavimo v eni izmed prihodnjih

številčk naše »Kronike«. Vsekakor pa že danes lahko trdimo, da bo novo področje Ljubljane štelo okrog 85.000 prebivalcev.

Na ta način je prišla Ljubljana iz sedmega na četrto mesto mestnih naselij naše države. Sedaj ji prednjačijo le še Beograd, Zagreb in Subotica, medtem ko so ji doslej prednjačili še Sarajevo, Skoplje in Novi Sad.

Z omenjenim aktom je priključeno našemu mestu znatno število v populacijskem oziru močnejšega prebivalstva ter zato upravičeno upamo, da se bo prestolnica Slovencev res dvignila na tretje mesto naših mest, ki ji po njenem značaju in pomenu tudi vsekakor pripada.

Na drugi strani je pa inkorporacija sosednih občin naložila naši mestni upravi mnogo novih, deloma doslej nepoznanih poslov, katere bo treba z naporom naših najboljših moči uspešno rešiti v korist in blagor vsega prebivalstva naše prestolnice, s tem pa tudi v korist in ponos vse naše države.

Nove občane je na plenarni seji z dne 18. septembra 1935 v imenu ljubljanskih občanov najpri-srčnejše pozdravil mestni predsednik g. dr. Vladimir Ravnihar ter želel, naj bi vse občane nove Ljubljane združila misel, da bi Ljubljana po pravici nosila naslov tretje prestolnice Jugoslavije ter kulturnega in gospodarskega središča Slovencev.

Načrt Velike Ljubljane

NAŠA KRONIKA

PIŠE BORIS WIDER

JANUAR 1923

4. Za velikega župana je imenovan dr. Vilko Baltič (slika v »Kroniki« 1935, str. 80.). — V Pragi je umrl operni tenorist Josip Drvota. V naši operi je bil angažiran 3 sezone ter nam bo ostal v neizbrisnem spominu. — »Zveza slovenskih pevskih zborov« je priredila v Unionu koncert ter tekmo med posameznimi zbori.

6. Emile Haumant, profesor na Sorbonni in velik prijatelj Jugoslovanov, je prispel v Ljubljano, kjer bo predaval o temi »Napoleon in Jugoslavija«.

7. Zdravniško društvo je proslavilo 100-letnico Pasteurjevega rojstva.

13. Za šefa oddelka za socialno politiko je imenovan dr. Fran Goršič, dosedanji šef Adolf Ribnikar pa je upokojen. — Na pravni fakulteti sta imenovana: dr. Gjorgje Tasić za izrednega profesorja pravne filozofije in državnega prava in Mirko Kosić za izrednega profesorja statistike in ekonomske politike, oba do slej docenta v Subotici.

14. V dvorani hotela »Uniona« se je vršil protestni shod »Zveze delovnega ljudstva« proti zavlačevanju potrditve mestnih občinskih volitev. — Jugoslovanska Matica je pod predsedstvom dr. Ravniharja otvorila v dvorani Filharmonične družbe »Kino Matico«.

16. Vlada je prepovedala ustanovitev jugoslovanske proletarske stranke.

18. V frančiškanski cerkvi se je vršila zadušnica za pok. Josipom Drvoto. Na koru je igral operni orkester Wagnerjevo Siegfriedovo smrt. — Umrl je član Narodnega gledališča Pavel Ločnik.

20. Vlada je potrdila rezultate mestnih občinskih volitev z dne 3. decembra 1922.

23. Bolnišnica za ženske bolezni in porodnišnica je začela z današnjim dnem sprejemati pacientke. — Ustanovljena je Narodno-napredna stranka. — Padeč dinarja je povzročil paniko med občinstvom, ki hiti kupovat različno blago. Pokrajinska uprava svari

Josip Drvota

v svojem komunikeju z občutno kaznijo one ljubljanske veletrgovce, ki so se dogovorili med seboj, da bodo prodajali svoje blago samo za tujo valuto.

24. Pokrajinska uprava je dovolila mestni občini v delno kritje stroškov za vzdrževanje vodovoda pobirati 1923 posebno 12 odstotno vodovodno naklado.

26. Starosta slovenskih pesnikov Josip Stritar se je za stalno naselil v Rogaški Slatini. Domovina, v katero se je vrnil po dolgi odsotnosti, ga je sprejela navdušeno in nadvse prisrčno.

27. Univerza je proslavila praznik sv. Save. Ob tej priliki so bila prvič nagrajena znanstvena dela naših akademikov s svetosavsko nagrado iz ustanove Nj. Vel. kralja Aleksandra I. — Na današnji občinski seji — po osem mesecev trajajočem komisariatu — je bil izvoljen za župana dr. Ljudevit Perič, za podžupana pa dr. Ivan Stanovnik.

30. Ustanovilo se je stanovanjsko sodišče za vso Slovenijo, ki bo sestavilo tabele za preračunavanje najemnin.

31. Na univerzi so imenovani: dr. Izidor Cankar in dr. Fr. Weber za izredna profesorja, doslej docenta; za docenta na tehn. fakulteti ing. Boncelj, ravnatelj Strojnih tovarn in livarn v Ljubljani; za docenta na filozofski fakulteti prof. dr. Pavel Grošel, za izrednega profesorja medicinske fakultete bivši ruski univ. prof. dr. Kansky, za docenta iste fakultete dr. Alija Košir, Mihajlo Minajev za docenta na tehniki in dr. Andrej Snoj na teološki fakulteti.

FEBRUAR 1923

7. Uslužbenci električne cestne železnice so sklenili danes opoldne stopiti v stavko, ker jim vodstvo družbe noče povišati plač.

9. Skozi Ljubljano se je peljal turški delegat v Lausanni Izmet paša.

13. Prosvetni minister je imenoval za predsednika višjega šolskega sveta dr. Stanislava Bevka in za podpredsednika Fr. Skulja, mestnega učitelja.

15. Dr. Fran Minař, asistent kirurģičnega oddelka javne bolnice, je imenovan za primarija ortopedične bolnice pri socialnem skrbstvu v Ljubljani. — Danes obhajamo 350 letnico smrti Matije Gubca.

16. Varšavska univerza je povabila univ. prof. dr. Franca Ilešiča v Zagrebu, da bi predaval o jugoslovanski književnosti.

17. Stavka uslužbencev električne cestne železnice je končana, ker so uslužbenci dosegli svoje zahteve. Tramvajski promet je spet normalen. — Skozi Ljubljano je potovala v Rim naša delegacija na konferenco glede odkupa Južne železnice. Delegacijo tvorijo: predsednik Avramović, poslanik in pooblaščen minister dr. Ribař, dr. Borko in Bogdan Marković.

19. Umrli je dr. Ivan Tavčar, politik in pisatelj. Pokojnik se je rodil 28. avgusta 1851 v Poljanah nad Škofjo Loko. Gimnazijo je študiral v Ljubljani in Novem mestu, maturiral pa je v Ljubljani 1871. Pravoznanstvo je študiral na Dunaju, 1883 je napravil v Trstu odvetniški izpit, leto pozneje pa je odprl svojo odvetniško pisarno v Ljubljani. 1884 je bil izvoljen v ljubljanski občinski svet, župan ljubljanski je postal 1912 in je ostal na tem mestu do 1921. 1889 je bil izvoljen za deželnega poslanca, 1895 je prišel v deželni odbor, 1920 pa je postal tudi državni poslanec za Ljubljano. Pokojnik ni bil samo odličen pravnik ter spreten politik, ampak tudi pisatelj, čigar ime bo ostalo zapisano na častnem mestu slovenske slovstvene zgodovine. (Slika v »Kroniki« 1935, šte. 2.)

22. Zaradi pomanjkanja kuriva je ukinjen pouk na drž. tehnični srednji šoli in na drž. trgovski akademiji. — Umrli je dr. Jakob Kavčič, predsednik okrožnega sodišča v p.

22. Danes se je vršil pogreb pokojnega dr. Ivana Tavčarja, katerega se je udeležila ogromna množica občinstva ter zastopniki vojaških in civilnih oblasti in raznih društev. Ponoči so bili zemski ostanki pokojnikovi shranjeni v kapelici pri Sv. Krištofu, ob 3. uri zjutraj pa jih je odpeljal voz pogrebnega zavoda v spremstvu sokolske konjenice v Škofjo Loko in dalje v Poljane, kjer je bilo truplo položeno v družinsko grobnico.

25. Češkoslovaško - jugoslovanska liga je proslavila 70 letnico češkega pisatelja in publicista Josipa Holečka.

26. Vlada je potrdila izvolitev ljubljanskega župana dr. Ljudevita Periča, Nj. Vel. kralj pa je podpisal ukaz o potrditvi dne 1. marca. — V Ljubljani se je pričela konferenca med delegacijo češkoslovaške republike in zastopniki naše države zastran konvencije o medsebojni pravni pomoči.

28. V pritličju palače Kreditne banke se je odprla nova, moderna kavarna »Emona«.

MAREC 1923

3. Na podlagi konvencije med Italijo in našo državo, ki sta jo podpisala italijanski in naš kralj dne 26. februarja t. l., so danes italijanske in civilne oblasti zapustile Sušak. Prebivalstvo je z navdušenjem pozdravilo našo vojsko. Tudi Biograd na moru je danes osvobojen italijanskih okupacijskih oblasti. Evakuacija tretje cone se bo izvršila do 5. marca. — Skladatelj Viktor Parma slavi 65 letnico rojstva in 40 letnico delovanja na glasbenem polju. (Slika v »Kroniki« 1934, str. 332.)

4. Univ. prof. klasične filologije dr. Ivanu Lunjaku je uspelo na podlagi starih listin dokazati, da je bilo mesto Assisi res rojstni kraj rimskega pesnika Propertija, kar je bilo doslej le domneva. Z ozirom na ta znanstveni uspeh je italijanska »Academia Propertiana« v Assisiju imenovala našega znanstvenika za svojega častnega dopisnega člana.

8. Upokojen je veliki župan ljubljanske oblasti dr. Vilko Baltič.

9. V magistratni dvorani se je vršil ustanovni občni zbor »Jadranske Straže«.

10. V Ljudskem domu se je vršilo manifestacijsko zborovanje javnih nameščencev proti rastoči draginji. V resoluciji zahtevajo uzakonitev službene pragmatike in zvišanje draginjskih doklad.

13. Ob 11. uri dopoldne je v magistratni sejni dvorani zaprisegel pokrajinski namestnik Ivan Hribar novega mestnega župana dr. Periča.

14. Biserno mašo obhaja msgr. Tomo Zupan.

15. Za velikega župana ljubljanske oblasti je imenovan dr. Friderik Lukan, ravnatelj agrarnega urada za Slovenijo.

17. Umrli je v 73. letu starosti lekarnar Gabriel Piccoli, po rodu Italijan, ki pa je živel v Ljubljani že skoraj 50 let. Med balkansko vojno je pridno sodeloval pri »Rdečem križu balkanskih držav«, poleg tega pa je sam poslal mnogo zdravil naravnost na Cetinje.

18. Danes so se vršile volitve v parlament. V Ljubljani so rezultati sledeči: Slovenska ljudska stranka 2814, Narodna socialistična stranka 549, Socialistična stranka delovnega ljudstva 1865, Napredni blok 3511, Narodna ljudska stranka 136 glasov. Za ljubljanskega poslanca je izvoljen prof. Josip Reisner.

20. Slovesno je bila otvorjena ženska bolnica in porodnišnica, ki je začela sprejemati pacientke že dne 23. januarja.

22. Redna seja občinskega sveta se je vršila pod predsedstvom novega župana dr. Periča in v prisotnosti vladnega svetnika Leona Grassellija, ki ga je pokrajinska uprava imenovala za svojega zastopnika pri sejah obč. sveta. Sklenjeno je bilo, da se bodo vršile redne seje obč. sveta vsak 1. četrtek v mesecu ob 6. uri zvečer. Določeni in izvoljeni so bili sledeči odseki: personalno - pravni, finančni, stavbni, šolski, obrtni, socialno-politični, kvalifikacijski in stanovanjsko-gradbeni; upravni odbori: mestne elektrarne, vodovoda in plinarne, mestnih voženj in mestnega pogrebnega zavoda; direktorij mestne klavnice in mestne zastavljalnice; mestni dohodarstveni urad; disciplinarna komisija; magistratni gremij. Končno je bilo sklenjeno, da se revidira naredba za pobiranje davka na nezazidane parcele. — Slovenske trgovske organizacije so priredile protestno zborovanje proti razpustu Trgovskega bolniškega in podpornega društva v Ljubljani. Ta razpust zahteva zakon o socialnem zavarovanju delavstva. — Sv. oče Pij XI. je imenoval ljubljanskega knezoškofa dr. A. B. Jegliča za prisednika papeškega prestola (assistens solio pontificio et comes Romanus).

28. Ustanovilo se je »Društvo za povzdigo mesta Ljubljane«.

31. Pokrajinski namestnik Ivan Hribar je na lastno prošnjo upokojen. Začasno ga nadomestuje veliki župan dr. Friderik Lukan.

APRIL 1923

5. Na seji obč. sveta so bili izvoljeni: novi upravni svet Mestne hranilnice; 4 člani in 4 namestniki ter 1 zastopnik staršev in njegov namestnik v mestni šolski svet; kuratorij mestnega dekliškega liceja in kuratorij internata Mladike; 5 članov načelstva bol-

niške blagajne mestnih uslužbencev; okrajni načelniki in skrbniki ubogih za Barje, Šiško, Vodmat, Št. Jakob, Kolizejski okraj, Trnovo, Št. Petrski okraj, notranje mesto, Poljane; 4 zastopniki mestne občine v naborne komisije; 4 zastopniki v razne korporacije, in sicer: v kuratorij trgovske gremialne šole, v odbor za zidavo delavskih hiš, v odbor društva za otroško varstvo in mladinsko skrb; v odbor Simon Gregorčičeve knjižnice, v odbor Ljubljanskega vzorčnega velesjema in v Jugoslovanski olimpijski odbor. — Sklenjeno je bilo, da se skliče za revizijo mestne davščine na nezazidane parcele anketa, obstoječa iz vseh interesentov, ki naj sestavi nov načrt te davščine; da se zvišajo meščanske podpore od Din 50'— na Din 75'— mesečno, všteti od 1. aprila 1923 dalje; da se najame posojilo v znesku Din 2.500.000.— za zidavo mestnega dohodarstvenega urada proti najnižjemu obrestovanju in 10 letni amortizaciji; da se uvede pri mestni občini upravna doba po koledarskem letu pričeni s 1. januarjem 1924; da se po novo projektirani cesti, ki vodi od Ceste na Rožnik paralelno s Cesto v Rožno dolino do novo zgrajenih hiš v daljavi 240 m, napeljejo glavne vodovodne cevi 80 mm svetlobe; da se napeljejo na stroške Pokojninskega zavoda definitivne vodovodne cevi od obstoječega vojaškega vodovoda do novozgrajenih stanovanjskih hiš Pokojninskega zavoda ob Dunajski cesti; napeljati definitivne vodovodne cevi na stroške Južne železnice ob železniški parceli med Dunajsko in Vodovodno cesto do nameravane zgradbe; da mestna občina takoj stopi v stik s sanitetno upravo, odnosno z oddelkom za socialno politiko pokrajinske uprave zaradi skupne uporabe dispanzerja za bolne na pljučih na Mirju; da mestni stavbni urad takoj pripravi potrebne načrte za zgraditev kopališča na prostem na Ljubljani; gospodu županu se v kritje gradbenih stroškov dovoli potreben kredit proti naknadni odobritvi občinskega sveta; da se zaradi odstranitve municijskih skladišč kar najhitreje osnuje poseben akcijski odbor, ki naj izdelava podroben načrt za enotno postopanje, da se čim prej odstrani ta preteča nevarnost.

9. Minister dr. Niko Županič je izročil pesniku Josipu Stritarju odlikovanje — red sv. Save III. vrste.

10. Glasbeno društvo »Ljubljana« je slavilo 30 letnico svojega obstoja.

15. Semkaj je prispel Norman Brocke Jopson, profesor slovanskih jezikov na londonski univerzi. 1920 je bil član britske delegacije plebiscitne komisije na Koroškem. Tedaj se je priučil slovenskemu jeziku, ki ga govori gladko in z lepim naglasom.

26. Na seji občinskega sveta je bilo sklenjeno: g. župan se pooblasti, da se pogaja z družbo vevških papirnic »Leykam« glede nakupa vodne sile in s falsko elektrarno glede priklopitve k falskemu omrežju, oboje v namenu, da se poveča električna sila v Ljubljani; prav tako se pooblasti, da vodi nadaljnja pogajanja z opekarno »Emono« zastran udeležbe mestne občine pri tem podjetju pod pogojem, da to zagotovi mestni občini na 50 % delnic in da mestni gradbeni urad predhodno ugotovi donosnost tega podjetja; da se zvišajo klavniške pristojbine: za govedo od

Din 5'— na Din 10'—, za prašiče od Din 3'— na 7'50, za konje od Din 2'50 na 7'50, za teleta od Din 1'50 na 5'—, za koštrune od Din —'50 na 2'50, za kozličce od Din —'25 na 1'—, klavniška pristojbina za živino, ki se kolje za izvoz, naj znaša za govedo Din 40'—, za prašiče Din 30'—; da se zniža obrestna mera in odpravnina pri mestni zastavljalnici. — Semkaj je prispel angleški publicist Seton Watson, velik prijatelj naše države.

MAJ 1923

4. Ustanovljen je belgijski konzulat. Za častnega konzula je imenovan Milan Dular, ravnatelj ljubljanskega velesjema.

5. Prispela je skupina poljskih akademikov iz Lvo-va. Zvečer so priredili v Unionu koncert poljskih pesmi, ki so lepo uspele. — Zaprisežen je bil novi mestni arhivar Vladimir Fabjančič, ki je takoj nato nastopil službo.

6. Vlada je pritrdila predlogu, da se osnujejo zdravniške zbornice. V Sloveniji bo samo ena s sedežem v Ljubljani. — Slovesno je bila otvorjena nova palača »Ljubljanske kreditne banke«.

11. Na seji občinskega sveta je bilo sklenjeno: da se zaradi naraščajoče draginje zvišajo plače mestnim uslužbencem in delavcem. Mesečna osebna draginjska doklada v znesku Din 500'— se prizna vsem uslužbencem, tudi pogodbenim, upokojencem in vdovam po mestnih uslužbencih. Nadalje imajo pravico do dnevne rodbinske doklade v znesku Din 10'— na osebo vsi zgoraj imenovani in sirote. Osebam, ki so prejemale doslej miloščino iz mestne blagajne, se jim ta izpremeni v preskrbnino, ki se ji doda mesečno še Din 300'—. Sirote dobe mesečno doklado Din 100'—. Nadure nižjega tehničnega osebja se plačujejo s 50%, nočni šihti s 35%, izvenurno nočno delo pa s 100% poviškom normalnega zaslužka; da se zviša trošarina, in sicer: na vino v sodih od Din 1'— na 1'50, na vino v steklenicah od Din 2'50 na 5'—, na penino od Din 20'— na 40'—, na rum od Din 2'50 na 5'— in na alkohol od Din 2'50 na 5'—; da se zviša davščina na luksuzne avtomobile za 200%, na vsa druga vozila za 100%; da se obč. davščina na ponočni obisk gostiln in kavarn zviša, in sicer za goste v gostilnah po 22. uri na Din 1'— in za goste v kavarnah po 23. uri na Din 1'—; da se kulturnim društvom odpiše veselični davek le od slučaja do slučaja, Narodno gledališče pa se tega davka oprosti; da se dá Odboru za prenos judenburških žrtev podpora Din 5000'—.

12. Pevsko društvo »Stanković« iz Beograda je priredilo koncert srbskih pesmi, ki je lepo uspel.

14. Na seji občinskega sveta je bilo sklenjeno: da se dovoli mestni plinarni zvišati kredit od Din 425'000 na 750.000'—; cene plinu za kuho in razsvetljava se zvišajo od Din 2'— na 2'50, po ostalih lokalih za razsvetljava od Din 2'— na 3'— za kubični meter; voda, porabljena preko dovoljene mere, se podraži od Din 0'75 na 1'50 za kubični meter; cena elektrike se zviša: privatnim strankam od 25 na 40 par, pisarnam, šolam, trgovinam in obrtim od 38 na 40 par, kavarnam, gostilnam in hotelom od 25 na 60 par, kinematogra-

fom in gledališčem od 25 odnosno 38 na 80 par, mestnim poslopjem od 25 na 40 par, električni cestni železnici od 10 na 18 par, motorjem v obratih (podnevi) od 15 na 30 par, podnevi in ponoči od 23 na 40 par, elektroštevnik se zviša za 100 %; da se zgradi na desnem bregu Ljubljanice nasproti Malemu grabnu javno kopališče, v ta namen se dovoli kredit v znesku Din 1.500.000; da se zviša voznina na električni cestni železnici od Din 1.— na 1'50 pod pogojem, da vodstvo železnice zviša prejemke uslužbencev za Din 500.— mesečno in dnevni prispevek za njihove rodbinske člane od Din 3'75 na 5.—.

15. Ljubljanska kreditna banka je na svojem občnem zboru sklenila podariti 1.000.000.— kron društvu »Trgovska akademija«, ki hoče zgraditi trgovski akademiji lasten dom.

19. Semkaj je prispela skupina 50 Čehov iz Bratislave pod vodstvom svojega župana dr. Okanika. — Deputacija ljubljanskega občinskega sveta z županom dr. Peričem se mudi v Beogradu, da intervenira v nujnih zadevah Ljubljane, predvsem zaradi kanalizacije in regulacije Ljubljane.

23. Univ. prof. beograjske univerze dr. Belić predava kot gost naše univerze o srbohrvatskem jeziku in njegovem razvoju.

24. Danes poteče 50 let, odkar je uzakonjen sedaj v Sloveniji veljavni kazenski pravni red s poroto vred.

25. Umrl je Gustav Pirc, predsednik Kmetijske družbe v Ljubljani.

27. Društvo slovenskih književnikov v Ljubljani protestira proti imenovanju dr. Vladimirja Fabjančiča za mestnega arhivarja, ker ni književnik, s čemer se opušča tradicija, da se to mesto podeli enemu izmed slovenskih književnikov. — 25 letnico svojega ustoličenja slavi ljubljanski knezoškof dr. Anton B. Jeglič. Ob tej priliki mu je deputacija obč. sveta ljubljanskega z županom dr. Peričem izročila diplomu častnega meščanstva.

JUNIJ 1923

1. Upokojen je šef oddelka za uk in bogočastje pri pokrajinski upravi za Slovenijo dvorni svetnik dr. Skaberne Fran.

2. Danes so bili pripeljani iz Judenburga v Ljubljano zemeljski ostanki 6 judenburških žrtev: Endlicherja, Hafnerja, Štefančiča, Roglja, Možine in Davtovića. Vso pot od Maribora do Ljubljane so se klanjale krstam padlih žrtev velike množice ljudstva in so jih zasipale s cvetjem.

3. Danes so svečano pokopali krste judenburških žrtev. Pogreba so se udeležili zastopniki vojnih in civilnih oblasti ter društev in ogromna množica občinstva. Žalne govore sta govorila pisatelja Vladimir Levstik in Juš Kozak.

7. Na seji občinskega sveta je poročal župan o uspehu intervencij v Beogradu. Nato je bilo sklenjeno: da se župan pogaja z akad. slikarjem Rihardom Jakopičem za nakup njegovega paviljona; dovoli se naknadni kredit v znesku Din 150.000.— za zgradbo stanovanjske hiše na Prulah; da se v zvezi z lastno zavarovalnico mestnih delavcev zaradi popolnejšega zavarovanja imenuje 6. del službenega reda »Zavaro-

vanje«, obsegajoče 8 paragrafov; da se bo mestna ubožnica v Japljevi ulici imenovala Mestno zavetišče za onemogle; da se najame posojilo Din 400.000.— za obratno glavnico mestne zastavljalnice.

28. Češkoslovaška obec je proslavila ob grobu Josipa Reslja na pokopališču pri Sv. Krištofu 130 letnico rojstva izumitelja ladijskega vijaka.

JULIJ 1923

5. Na današnji dan pred 80 leti je izšla prva številka Bleiweisovih »Novic«.

6. Prosvetno ministrstvo je imenovalo delegata finančnega ministra dr. Karla Šavnika za honorarnega profesorja finančno-upravnega prava na juridični fakulteti.

10. Češka obec je priredila proslavo Jana Husa. Sodeloval je orkester češkoslovaških dijakov, ki so na svoji turneji po Jugoslaviji prišli v Ljubljano.

12. Na seji občinskega sveta je bilo sklenjeno: da prevzame mestna občina začasno upravljanje glavnice Din 65.511'85, ki jo je poklonil ameriški Jugoslovanski Relief slovenskim slepcem; da se dovoli mestni hranilnici ljubljanski povišek obrestne mere za vsa posojila mestne občine pod pogojem, da se amortizacijska doba podvoji; da se najame za nakup reševalnega avtomobila posojilo Din 250.000.—; da se zvišajo prejemki uradnikom mestne hranilnice tako, kakor so se zvišali magistratnim uradnikom, bilančnina pa se poviša za 100%; da se imenujejo nove ulice, ki so doslej brez imen, ter preimenujejo nekatere ulice, ki imajo stara imena, n. pr. Turjaški trg v Karla Marxa trg.

16. Otvorjena sta bila socialno-higienski zavod in zavod za zaščito mater in dojenčkov. — Narodna galerija je priredila ob štiridesetletnici Ivana Meštrovića razstavo njegovih del iz dobe 1903—1923.

AVGUST 1923

2. Nj. Vel. kralj Aleksander je prevzel pokroviteljstvo nad ljubljanskim velesojmom. — Na seji občinskega sveta je bilo sklenjeno: da se dovoli naknadni kredit za dozidanje II. mestne stanovanjske hiše na Prulah v znesku K 3.330.000.—; odobreni so bili proračuni direktorijev mestnih podjetij; da se v proračun mestnega ubožnega sklada vstavijo podpore, ki jih prejema sirote po žrtvah, padlih na Zaloški cesti; da se zviša mestna trošarina na vino v sodih od Din 1'50 na 2.— za liter.

4. Železničarji so stopili v protestno stavko, ki bo trajala 24 ur, ker jim vlada ni zboljšala plač. — Danes se je pričel v univerzitetni zbornici kongres Jugoslovanskega novinarskega združenja. Kongresa se je udeležilo posebno veliko čeških in poljskih novinarjev. — Ivan Meštrović se je odzval povabilu Narodne galerije, ki je priredila razstavo njegovih del, in je prišel v Ljubljano.

5. Novo kopališče na Ljubljani je bilo slovesno otvorjeno. Kopališče je bilo zgrajeno v 35 dneh.

6. Danes so pričeli zborovati delegati Jugoslovanskega učiteljskega združenja.

6. V filharmonični dvorani se je vršil ustanovni občni zbor ljubljanske borze.

20. V Ljubljani se vrši glavna skupščina Jugoslovanskega šumarskega združenja.

26. Katoliškega shoda se je udeležil tudi Nj. Vel. kralj Aleksander I., ki se je pripeljal z Bleda v spremstvu princa Arzena. Pred sodno palačo ga je sprejel minister dr. Janković in jugoslovanski episkopat s papeškim nuncijem Pellegrinettijem ter zastopniki civilnih in vojaških oblasti. Nj. Vel. kralj je gledal pestri spreved številnih vernikov z balkona sodne palače, nato pa se je odpeljal na Kongresni trg, kjer je papeški nuncij daroval pontifikalno mašo. Po maši se je kralj vrnil na Bled, ljudstvo pa se je jelo po končanem programu razhajati.

31. Danes ob polnoči je prevzela država Južno železnico. Sedež nove uprave bo tudi nadalje v Ljubljani.

(Dalje prihodnjič.)

LETO 1935

JUNIJ

1. 30 članov francoskega geografskega društva iz Saint-Omera je prišlo v Ljubljano in je v navzočnosti predsednika mestne občine dr. Ravniharja in v družbi članov Geografskega društva in Geografskega inštituta položilo venec na grob neznanega francoskega vojaka na Napoleonovem trgu, nato pa so si ogledali narodni muzej, narodno galerijo in druge zanimivosti mesta.

Dopoldne je bila svečana otvoritev XV. spomladanskega velesejma. Posebno zanimivi so paviljoni z gasilsko razstavo in z razstavo aerokluba »Naša krila« ter z modno revijo, ki je za Ljubljano novost.

2. Pevsko društvo »Slavec« je razvilo dopoldne na šentjakobskem trgu svoj prapor, ki mu ga je ob lanske 50-letnici poklonil blagopokojni kralj Aleksander I. Ujedinitelj; kumoval je kralj Peter II. Slavnosti so prisostvovali: zastopnik visokega kuma general Pekić, zastopniki vojaških in civilnih oblasti ter raznih pevskih društev, blagoslov pa je podelil šentja-

Evharistični kongres v Ljubljani I. 1935. Kardinal Hlond in ban dr. Puc ob prihodu v Ljubljano

kobski župnik Barle. Prapor ni samo dragocena umetnina, ampak je tudi zadnji, ki ga je poklonil pokojni vladar, in hkrati prvi, kateremu kumuje Nj. Vel. kralj Peter II.

3. Nocoj je izvajalo Glasbeno pevsko društvo »Ljubljana« v unionski dvorani Händlov oratorij »Mesija«. Sodelovali so solisti opere ter ljubljanski podsavez Saveza Muzičara pod vodstvom dr. Dolinarja, uvodno besedo pa je govoril stolni dekan dr. Kimovec. Koncert se je vršil v proslavo 85-letnice nadškofa dr. A. B. Jegliča, hkrati pa je bil tudi nekak uvod v svečanosti evharističnega kongresa.

7. Ob 22.30 uri je umrl v internem oddelku drž. bolnice Rado Železnik, slovenski igravec, član Narodnega gledališča v Ljubljani. Pokojnik se je rodil v ugledni ljubljanski trgovski rodbini 19. marca 1894. Končal je 4 razrede klasične gimnazije, potem pa je vstopil v igralsko šolo Hinka Nučiča, okoli katerega se je tedaj zbiral gledališki naraščaj. 1909 je prvič nastopil na deskah slovenskega teatra, nato pa je odšel v Ottovo dramatsko šolo na Dunaju. Nekaj časa je bil angažiran na nemških odrih v Žatcu na češkem in v Passauu, tik pred vojno pa na Dunaju. Vojno je preživel v strelskih jarkih, a takoj po razsulu Avstrije je svoj igralski talent stavil na razpolago ljubljanskemu gledališču. Potem je odšel v Osijek, odtod v Maribor, iz Maribora v Ljubljano, nato v Celje, kjer je zorganiziral in vodil stalno slovensko gledališče, se vrnil v Maribor, nakar je prišel pred nekaj leti za stalno v Ljubljano. Povsod, kjer je bil, je ustvarjal pokojni Rado Železnik s svojim resničnim igralskim talentom nepozabne like.

16. Dopoldne je bil odkrit v parku pred tobačno tovarno spomenik blagopokojnemu kralju Aleksandru I. Ujedinitelju. Bronasta doprsna soha je delo sarajevske kiparke Despićeve in stoji na visokem kamnitem podstavku, ki nosi napis: »Uradniki in delavci tobačne tovarne v Ljubljani v znak večnega spomina in hvaležnosti blagopokojnemu Viteškemu kralju Aleksandru I. Ujedinitelju, ki nam je zapustil sveto naročilo: Čuvajte Jugoslavijo!«

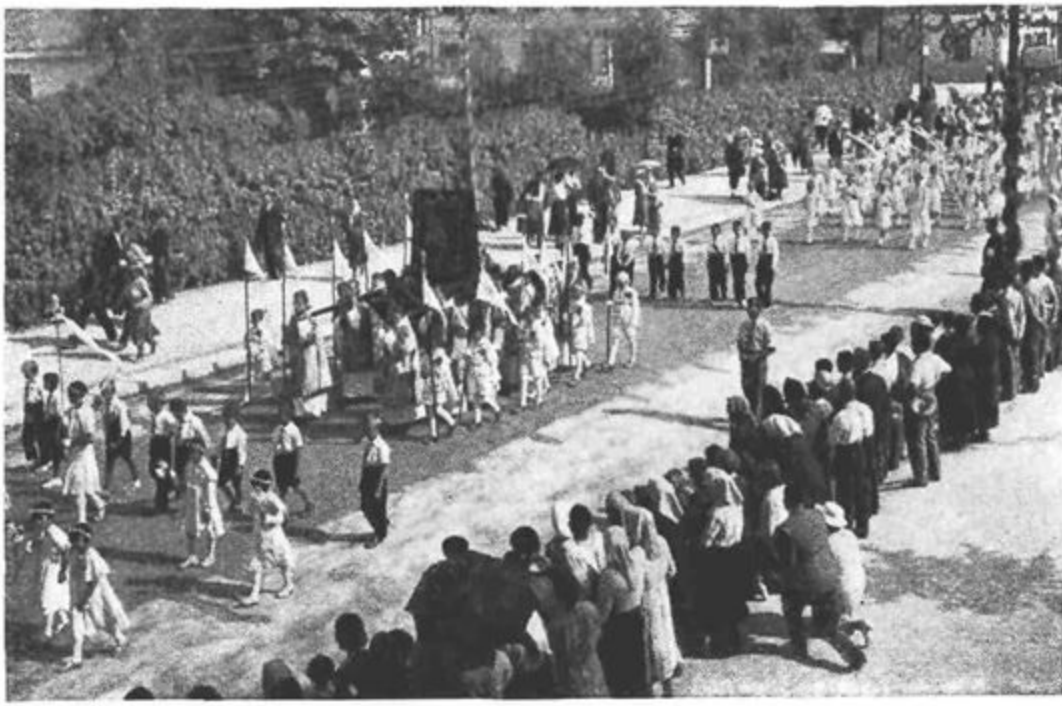
17. Dopoldne se je vršil izredni občni zbor Slovenske Matice, na katerem je imel glavni referat univ.

Rado Železnik

Josip Petrič

Evharistični kongres v Ljubljani. Glavna procesija; sprevod dece z Marijo Brezmadežno z Brezj

prof. dr. Izidor Cankar, ki je poročal, da so priprave za ustanovitev slovenske Akademije znanosti kljub težavam zelo napredovale ter da uresničenje ni več daleč. Pravila so že potrjena, preskrbljeno pa je poleg moralne plati tudi za materialno bodoče Akademije, ki ima že zbran fond v višini nad 400.000 Din. Največja podpornica pa ji bo ostala slejkoprej Slovenska Matica, ki se je obvezala prispevati 50—70% svojega letnega čistega dobička. Na podlagi pravil bo imenoval prvih 7 članov Akademije rektor univerze.

19. V šlajmarjevem domu je umrl novinar Jože Petrič. Rodil se je 1877 na Vrhopolju pri Krškem. Gimnazijo je končal v Ljubljani, filozofijo pa na Dunaju, kjer je bil nekaj časa suplent, potem pa je prišel v istem svojstvu v Ljubljano. Odtod je šel za vzgojitelja k rodbini grofa Herbersteina na Češko. Med vojno je bil dodeljen vojnemu tiskovnemu uradu na Dunaju, po vojni pa se je posvetil izključno novinarstvu. Bil je zaporedoma v uredništvih skoraj vseh ljubljanskih listov, posebno »Slovenca«, nazadnje pa pri »Glasu naroda«. Bil je duhovit novinar in bo ostala po njegovi smrti v naši žurnalistiki občutna vrzel.

20. Mestni uradnik Bogomir Kukman je postal žrtev težke prometne nesreče v Dravljah. Rojen je bil 1910 v Novem mestu. Pokojnik ni bil samo vesten uradnik,

Evharistični kongres v Ljubljani. Dostojanstveniki v glavni procesiji: min. dr. Korošec, gen. Nedeljković in ban dr. Puc

ampak tudi talentiran igralec šentjakobskega gledališkega odra, kjer se je hitro povzpел od neznatnih do naslovnih vlog.

23. Družba sv. Cirila in Metoda je odkrila na pročelju mežnarije pri šentpetrskem župnišču Ivanu Vrhovniku spominsko ploščo z napisom: »V tej hiši se je rodil Ivan Vrhovnik, trnovski župnik, ljubljanski častni meščan, zgodovinar, * 24. VI. 1854 † 8. III. 1935«.

24. Novo vlado je sestavil dr. Milan Stojadinović, ki je prevzel poleg predsedništva ministrskega sveta tudi zunanje ministrstvo, notranje ministrstvo pa je poverjeno dr. Antonu Korošču.

Zvečer je priredila Glasbena Matica na dvorišču glavnega poslopja mestne hiše intimen koncert pod naslovom »Serenada«, z deli Haydna, Mozarta, Beethovna in Schuberta. Ob tej priliki se je izkazalo, da je baročno magistratno dvorišče zelo akustično.

28. Danes se je pričel II. evharistični kongres za Jugoslavijo, ki bo trajal tri dni. Za kongres se je Ljubljana kar najlepše pripravila, vse ulice so slavnostno okrašene z zastavami, zelenjem in žarnicami za svečano nočno razsvetljavo mesta. Ulice so živahno razgibane, s postaje se vsipajo v mesto vedno nove množice vernikov. Tudi odličnih gostov je že mnogo, nekateri pa še pridejo danes in jutri.

Evharistični kongres v Ljubljani. Deca v glavni procesiji

Evharistični kongres v Ljubljani. Narodne noše v glavni procesiji

Evharistični kongres v Ljubljani. Deklice v glavni procesiji

Dopoldne je bila otvorjena v uršulinskem samostanu razstava cerkvene umetnosti in cerkvenih paramentov. Popoldne okoli 16. ure je bila pripeljana podoba Matere Božje z Brezije, ki so jo namestili na oltarju sv. Dizme v stolnici. Okoli 18. ure je prispel v Ljubljano posebni vlak s papeževim legatom, kardinalom in primasom Poljske dr. Hlondom, kateremu je pohitel do Maribora naproti ban dr. Puc. Na postaji so sprejeli papeževega odposlanca ljubljanski škof dr. Rožman, načelnik ministrstva za zunanje zadeve Gavrilović, načelnik oddelka za vere v pravosodnem

ministrstvu dr. Čirić, divizijonar Nedeljković, pomočnik bana dr. Pirkmajer, predsednik mestne občine dr. Ravnihar, rektor univerze prof. dr. Samec in še dolga vrsta odličnih cerkvenih in državnih funkcionarjev. Prvi je pozdravil papeževega legata predsednik mestne občine dr. Ravnihar, vojaška godba je intonirala papeško himno, nakar se je kardinal v lepi slovenščini zahvalil za pozdrav, blagoslovil zbrano množico in potem, ko je godba odigrala jugoslovansko himno, kot reprezentant tujega suverena pregledal častno vojaško četo. Po sprejemu se je kardinal dr. Hlond s svojim spremstvom odpeljal pred stolnico, kjer ga je pričakoval celoten jugoslovanski episkopat z nuncijem Pellegrinettijem in nadškofi, nakar je bil v stolnici kongres svečano otvorjen s tem, da je rimski škof Callori di Vignale prečital v latinskem jeziku bulo sv. Očeta o II. evharističnem kongresu v Ljubljani, nato pa še rektor instituta sv. Jeronima v Rimu msgr. dr. Madejrac v srbo-hrvatskem in prelat dr. Slavič v slovenskem jeziku. — Zvečer je izvajala »Ljubljana« v nabito polni unionski dvorani Händlov oratorij »Mesija«, še večje množice gledalcev pa je privabila vprizoritev Gregorinove pasionske drame »V času obiskanja« na Kongresnem trgu, medtem ko je bila Ljubljana slavnostno razsvetljena in so vsepošod žareli simbolični evharistični križi.

29. Na praznik sv. Petra in Pavla so gimnazijski abiturienti v slovesnem sprevodu prenesli podobo Matere Božje iz stolnice na stadion, kjer je potem 87 duhovnikov obhajalo okoli 20.000 šolske mladine. Najslovesnejša in najlepša prireditev ne samo tega, ampak vseh kongresnih dni je bila nočna procesija mož in fantov, po številu okoli 30.000, od katerih so skoraj vsi nosili prižgane plamenice. V procesiji, ki se je vila med gostimi špalirji vernikov po glavnih mestnih ulicah proti stadionu, je sodelovalo kakih 25 godb. Na stadionu je bila polnočnica s skupnim obhajilom, pa tudi po ljubljanskih cerkvah so se brale slovesne polnočnice. Ta večer je opera vprizorila Wagnerjevega »Parsifala«, v frančiškanski cerkvi je bil koncert Ciril - Metodovega zbora iz Zagreba, ki je izvajal česnokovo »Liturgijo sv. Ivana Zlatousta«, Pevska zveza je izvajala mogočen koncert evharistič-

Evharistični kongres v Ljubljani. Sv. maša na stadionu
Foto Jože Šmuc

Evharistični kongres v Ljubljani. Nočna procesija mož na stadionu

Josip Kavčič

Matija Čop

Josip Kosler

Tit Grčar

nih pesmi, Narodno gledališče pa je uprizorilo ob 2. uri zjutraj na Kongresnem trgu predstavo »Slehnika«.

29. Umrl je novinar starejše generacije Ivan Kavčič. Rodil se je 1867 v Idriji ter je bil po končani gimnaziji najprej bančni uradnik, novinarstvu pa se je posvetil 1898, ko je postal urednik »Soče« in »Primorca« v Gorici. Na tem mestu je ostal do vojne, od 1915 do 1926 je bil urednik »Slovenskega naroda«, potem pa do svoje upokojitve urednik »Jutra«. Pokojnikovo delovanje je posebno važno med goriškimi Slovenci.

30. Na zaključni dan kongresa je daroval na stadionu kardinal dr. Hlond pontifikalno sv. mašo. Popoldne je bila procesija na stadion, kjer so bile potem slovesne litanije, s katerimi je bil kongres zaključen. Zvečer so uprizorili na Kongresnem trgu Gregorinovo »V času obiskanja«, Glasbeno društvo »Ljubljana« pa je ponovilo v unionski dvorani Händlov oratorij »Mesija«. — S tem so bile evharistične svečanosti zaključene in množice vernikov so začele Ljubljano zapuščati.

30. Narodna tiskarna je izprla grafično delavstvo. Izprtje je v zvezi s kolektivno pogodbo med stavci in tiskarnarji, ki poteče danes.

JULIJ

1. Ob 11. uri se je pričel v slavnostni dvorani banske palače prvi slovenski izseljeniški kongres pod vodstvom predsednika Rafaelove družbe p. Kazimirja Zakrajška in v prisotnosti zastopnikov oblasti in naših izseljencev. Obravnavali so se pereči izseljeniški problemi in sprejetih je bilo več važnih sklepov, ki jih bo treba nemudoma uresničiti, če nočemo, da nam naš živelj v tujini popolnoma odmre, ko mu že domovina ne more dati potrebnega kruha.

Zvečer se je vršil v unionski dvorani koncert cerkvenih pesmi, ki ga je izvajal Ciril-Metodov zbor iz Zagreba pod vodstvom Vjekoslava Višoševića.

Slovenski poslanci, pa tudi rektorat univerze so se brzojavno obrnili s prošnjo na ministrskega predsednika ter na ministra financ in pravosodja, da se postavka za univerzitetno knjižnico ponovno vnese v proračun za prihodnje leto. V isti namen je odpotovala v Beograd deputacija visokošolcev.

3. Finančno ministrstvo je brzojavno obvestilo rektorat univerze, da bo finančni minister predložil v odobritev zahtevano posojilo, ki se bo moglo po odobritvi skleniti in potem zidanje začeti.

Nocoj je priredil Pripravljalni odbor za Slovensko šahovsko zvezo intimen večer v restavraciji »Zvezdi« v proslavo 50-letnice znanstvenika in šahovskega velemojstva univ. prof. dr. Milana Vidmarja.

5. Nocoj je bila v dvorani Delavske zbornice akademija mladine meščanskih šol, ki je lepo uspela.

6. V dvorani Delavske zbornice se je vršil kongres učiteljev meščanskih šol. Ugotovljeno je bilo, da zavzemajo meščanske šole v Sloveniji vodilno mesto.

Na današnji dan pred 100 leti je utonil v Savi pri Tomačevem varuh Licejske knjižnice v Ljubljani Matija Čop.

V Leonišču je umrl Josip Kosler, hišni posestnik v Ljubljani in veleposestnik na Barju. Pokojnik je bil nečak geografa Petra Koslerja, ki je izdal sredi preteklega stoletja prvi zemljevid slovenskih zemlja. Bil je velik dobrotnik revežev, poleg tega pa mu je bil posebno pri srcu prosep Barja in Barjanov. Za barjansko cerkev, ki se bo začela kmalu graditi, je volil znesek 300.000 Din.

7. Ljubljansko Barje slavi kar 4 važne jubileje: 100-letnico naselbine, 60-letnico prve zasilne šole, 50-letnico redne šole in 40-letnico nove šole. Letos se je barjanska šola razširila na 6 razredov: 4 osnovne in

Šolsko poslopje na Barju, sezidano po potresu l. 1895.

Blagoslovitev prapora mestnih uslužbencev

na 2 višje narodne šole. Vodi jo marljivi šolski upravitelj Tit Grčar.

11. Pred pričetkom seje občinskega sveta je izročil predsednik mestne občine dr. Ravnihar občinskemu svetovalcu Josipu Turku diplomu častnega meščanstva, podeljenega mu ob njegovi 70-letnici.

Mestno poglavarstvo je prejelo ter izročilo lastniku od občine Padova v Italiji diplomu in srebrno kolajno, s katero je bil odlikovan na razstavi nabožne umetnosti v Padovi 1933 akad. slikar in kipar Tone Kralj.

14. Te dni je predaval o svojem znanstvenem delovanju v »Maison de Chimie« v Parizu docent ljubljanske medicinske fakultete dr. Ladislav Klinc, prvi jugoslovanski kemik, ki je predaval v tem zavodu.

»Universal - Edition« je izdala instrumentalno partituro L. M. Škerjanca »Preludio«, ki je bila 1932 nagrajena s prvo nagrado Filharmonične družbe v Ljubljani, v znesku 5.000 Din. To je prvo slovensko instrumentalno delo, ki je izšlo v tej odlični zbirki.

Francoski list »L' Echo de Belgrade« se zelo pohvalno izraža o delih Mihe Maleša, razstavljenih na njegovi zadnji, pred dnevi zaključeni razstavi v Ljubljani.

Podporno društvo mestnih delavcev je razvilo pod pokroviteljstvom direktorja Jančigaja pred Mestnim

domom svoj društveni prapor, napravljen po načrtih arh. Plečnika.

Finančno ministrstvo je dovolilo mestni občini, da sme pokloniti zemljišče, na katerem je stal do potresa Knežji dvorec, ljubljanski univerzi, da tam zgradi univerzitetno knjižnico.

16. Umrli je odvetnik dr. Dragotin Treo. Svojo pisarno je imel najprej v Postojni, pozneje pa se je preselil v Gorico, kjer se je do vojne živahno udeleževal v javnem življenju goriških Slovencev; dalje časa je bil tudi deželni poslanec za kraške občine v Gorici. Med vojno je prišel v Ljubljano. Bil je vnet turist, mnogo je pripomogel za zgraditev visečega mostu čez Savo pri Mednem.

17. Pri regulaciji Ljubljanice so delavci odkopali rimski spomenik iz zgodnje dobe rimskih cesarjev, posvečen spominu dveh »sexvirjev«, kakršni so vršili propagando za božanski kult cesarjev. Spomenik je iz nabrežinskega kamna ali belega granita, napis pa sestavljajo lepe črke rimske kapitale.

18. Prosvetni minister je imenoval sodnika sreskega sodišča v Ljubljani dr. Stojana Bajiča za privatnega docenta za delovno pravo na pravni fakulteti. Ta docentura je prva te stroke v Jugoslaviji.

24. Kulturni oddelek mestnega poglavarstva, to je uredništvo in uprava revije »Kronika slovenskih mest«, mestni arhiv in knjižnica z revijami in časopisi ter mestni statistični urad, se je preselil v prostore bivše Auerspergove palače. V II. nadstropju bo mestni muzej.

25. V Rimu sta podpisala konkordat med sveto stolico in kraljevino Jugoslavijo v imenu Sv. očeta Pija XI. kardinal Paccelli in v imenu Nj. Vel. kralja Petra II. pravosodni minister in čuvar drž. pečata dr. Auer. Novi konkordat ureja med drugim dokončno meje škofij tako, da so v skladu z novimi političnimi mejami kraljevine Jugoslavije. Ljubljanski škof dobi čin metropolita.

Nenadoma je preminul ravnatelj II. drž. realne gimnazije na Poljanah prof. Rado Pavlič. Rodil se je 1883 na Klancu pri Kranju. Gimnazijo je končal v Kranju, klasično filologijo pa 1908 na Dunaju. Potem je prišel za profesorja na II. drž. realno gimnazijo na Poljanah, kjer je bil 1932 imenovan za ravnatelja. Pokojnik se je udeleževal tudi na literarnem polju,

Lucijan M. Škerjanec

Dr. Dragotin Treo

Franc Pavlič

Dr. Vladimir Murko

posebno pomembno pa je bilo njegovo delo pri Zvezi kulturnih društev in pri Zvezi naprednih akademskih starešin.

30. Prosvetno ministrstvo je imenovalo dr. Vladimirja Murka, tajnika Zveze jugoslovanskih hranilnic v Ljubljani, za privatnega docenta finančne vede na juridični fakulteti ljubljanske univerze.

Klub koroških Slovencev je imenoval pisatelja Fr. Ks. Meška (slika v »Kroniki« 1934, str. 151.), ki je lani obhajal svojo 60-letnico, za svojega častnega člana in mu izročil diplomo s sliko Marije na Zili, kjer je slavljenec župnikoval nad 12 let. Meško je bil pri tej priliki osebno navzoč.

AVGUST

8. Ministrski svet je odobril banovinski upravi najetje posojila pri Pokojninskem zavodu v višini 7 milijonov 500.000 Din za zidavo poslopja III. drž. realne gimnazije v Ljubljani.

Mestna delavska zavarovalnica je odprla pod pokroviteljstvom predsednika mestne občine dr. Ravniharja svoje okrevališče »Posavec« na Posavcu pri Otočah.

Umrli je Avgust Sulič, uradnik mestnega gradbenega urada.

V svoji graščini na Kamnu pri Novem mestu je umrl v 86. letu starosti Fran Šuklje, bivši deželni glavar kranjski, dvorni svetnik v p., častni meščan ljubljanski in bivši obč. svetovalec.

24. S kraljevim ukazom je upokojen višji državni tožilec dr. Mirko Grasselli, na njegovo mesto pa je imenovan dr. Luka Kravina, doslej namestnik višjega drž. tožilca in šef odseka v pravosodnem ministrstvu.

31. Dosedanji konzul češkoslovaške republike ing. Sevcik je odpotoval v Prago na svoje novo službeno mesto. Češkoslovaška-jugoslovanska liga se je že pred dnevi prisrčno poslovila od njega in soproge.

Razstava del Eda Držaja je bila otvorjena pod pokroviteljstvom predsednika mestne občine dr. Ravniharja v vseh prostorih Jakopičevega paviljona.

Umrli je Lojze Slanovec, mestni arhivar in urednik naše revije.

SEPTEMBER

1. Za ravnatelja pošte in telegrafa v Ljubljani je imenovan dr. Anton Vagaja.

2. Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov je slavilo 80-letnico svojega obstoja s sv. mašo v uršulinski cerkvi, po kateri je stolni prošt Nadrah blagoslovil zastavo Katoliškega mladeniškega društva, potem pa se je vršilo v dvorani Rokodelskega doma slavnostno zborovanje pod predsedstvom kanonika Alojzija Stroja, ki je že 31 let predsednik tega važnega, po starosti tretjega društva v Sloveniji. Zborovanja so se udeležili tudi zastopniki oblasti ter raznih korporacij, kakor tudi veliko število obrtnikov in rokodelskih pomočnikov.

Minister brez listnice je postal dr. Miha Krek, odvetnik v Ljubljani. Novi minister se je rodil 28. septembra 1897 v Leskovici pri Škofji Loki. Gimnazijo je obiskoval v škofovih zavodih v št. Vidu nad Ljub-

Avgust Sulič

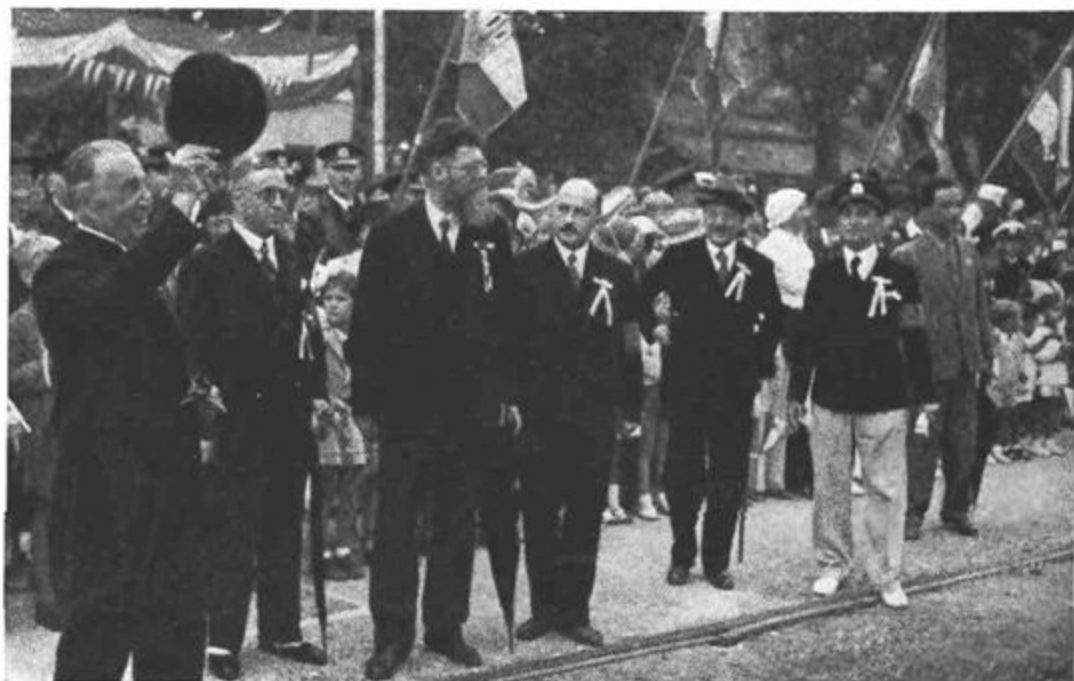
Dr. Vladimir Golja

ljano, pravo pa je študiral v Zagrebu in Ljubljani, kjer je promoviral za doktorja. Nato je bil nameščen v raznih združnih organizacijah, 2 leti pa se je bavil z novinarstvom. 1930 je odprl svojo odvetniško pisarno. Dalje časa je bil član občinskega sveta ljubljanskega, bil je predsednik OUZD v Ljubljani in član ravnateljstva SUZOR-ja v Zagrebu kot predstavnik delavcev. Bil je podpredsednik Prosvetne zveze, po 6. januarju 1929 pa se je umaknil iz političnega življenja.

3. V Ljubljani se je zbralo večje število inozemskih in domačih arheologov, ki si hočejo pod vodstvom univ. prof. dr. Sarie ogledati najvažnejša arheološka najdišča najprej v Sloveniji, nato pa še v južnem delu države. Odlični gostje so si danes ogledali muzej in rimski zid na Mirju, popoldne pa so se odpeljali na Bled. Velik uspeh prireditve je zaslužno delo podžupana prof. Evgena Jarca, muzejskega direktorja dr. Mala in konservatorja dr. Steleta.

4. V Zbornici za TOI se je pričela pod predsedstvom Ivana Jelačina in v prisotnosti zastopnika ministra za trgovino in industrijo konferenca zastopnikov vseh gospodarskih zbornic, da zavzame stališče do aktualnih gospodarskih vprašanj, predvsem glede moratorija kmečkih dolgov.

5. Dopoldne je bila otvoritev velesejma z Jadransko razstavo, prirejeno v zvezi s kongresom Jadransko

Kongres JS v Ljubljani. Visoki predstavniki JS z županom dr. Vi. Ravniharjem, pozdravljajo spreved

Kongres JS v Ljubljani. Pozdravni govor predsednika, ljubljanskega oblastn. odbora podbana dr. Pirkmajerja

ske straže, ki se vrši te dni v Ljubljani. Na Jadranski razstavi je razstavljenih 7000 predmetov, tako razni reliefi, modeli trgovskih in potniških ladij, pa tudi bojnih ladij, podmornic, torpedov in vodnih letal.

6. Danes je Ljubljana slovesno praznovala rojstni dan Nj. Vel. kralja Petra II. Mesto je vse v zastavah in zastavicah z emblemi JS ter v zelenju. Ulice so polne šolske mladine, ki je prihitela od vsepovsod k razvitju prapora JS, ki je dar Nj. Vel. kralja, pod čigar pokroviteljstvom se vrši vsa prireditve. Po slovesni službi božji je bil na Kongresnem trgu razvit in blagoslovljen prapor JS, nato pa je krenila po mestnih ulicah veličastna povorka jadranskih stražarjev.

Isti dan je ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman odpotoval v Ameriko na misijonski obisk slovenskih naselbin. Prisostvoval bo tudi odkritju Baragovega spomenika v Clevelandu ter evharističnemu kongresu, ki se bo vršil istotam.

10. Umrl je Dragotin Hribar. Pokojnik se je rodil 22. oktobra 1862 v Ljubljani. Osnovno šolo je končal v Ljubljani, gremialno trgovsko in višjo trgovsko šolo pa na Dunaju. Nato se je v Blaznikovi tiskarni izučil za stavca, nakar je kmalu postal odgovorni urednik »Slovenskega Naroda« in upravitelj Narodne tiskarne. L. 1891. je ustanovil svojo tiskarno v Celju in ji pridružil knjigarno ter papirnico, izdajal in urejal je »Domovino«, političen list za štajerske Slovence, ki je bil hkrati organ slovenskega kluba državnih poslancev. Pa tudi kot govornik je nastopal na političnih zborovanjih ter budil štajerske in koroške Slovence. 1902 se je preselil v Ljubljano in tu ustanovil svojo tiskarno, v kateri je izdajal »Ježa« in »Slovana«. Poleg tega je ustanovil tvornico pletenin in tkanin na Zaloški cesti ter razširil in moderniziral šumijevo tvornico kanditov in slaščic. Po prevratu je pokojnik deloval samo na gospodarskem polju. Bil je predsednik Kranjske hranilnice, ustanovil je Zvezo industrijcev in ljubljansko borzo, poleg tega pa je bil predsednik ali član še raznih drugih gospodarskih institucij. Ime Dragotina Hribarja bo ostalo trajno zapisano predvsem v zgodovini našega narodnega gospodarstva. (Slika v »Kroniki«, 1934, str. 251.)

Vpisovanje na naše srednje šole je končano. Letos je vpisanih v vseh ljubljanskih gimnazijah 5423 dijakov in dijakinj, dočim jih je bilo lani 4937. Tako visokega števila Ljubljana doslej še ni dosegla.

11. Na lastno prošnjo je razrešen dolžnosti bana dr. Dinko Puc. Na njegovo mesto je imenovan z ukazom namestnikov dr. Marko Natlačen, odvetnik v Ljubljani. Naš novi ban se je rodil 24. aprila 1886 v Mančah v Vipavski dolini. Gimnazijo je končal z odličnim uspehom v Ljubljani, pravne študije pa na Dunaju z doktoratom 1912. 1919 je odprl odvetniško pisarno v Ljubljani. V politiko je že zgodaj posegel. 1926 je postal podpredsednik bivše SLS, 1927 je bil izvoljen za poslanca v skupščino Oblastnega odbora, v kateri je postal predsednik. Na tem mestu je ostal do 6. januarja 1929, ko je bil imenovan za komisarja Oblastnega odbora, dne 15. I. istega leta pa je bil razrešen svoje dolžnosti, ker je bil Oblastni odbor ukinjen z novo upravno reformo. Potem se je umaknil iz politične javnosti.

13. Na predlog notranjega ministra dr. Antona Korošča so kraljevi namestniki podpisali ukaz o spojitvi dosedanjih občin: Moste, Šiška, Vič ter južnega dela občine Ježica, dalje občine Polje ter od občine Dobrunja vas Štepanja vas z občino ljubljansko. Tako bo štela Ljubljana okoli 83.000 prebivalcev, teritorij mestne občine, ki meri danes 3830 ha, pa bo postal še enkrat tolikšen.

15. V dvorani Trgovskega doma se je vršilo jubilejno zborovanje Družbe sv. Cirila in Metoda, ki slavi 50 letnico svojega plodnega in zaslužnega dela. Ob tej priliki so odprli predstavniki Družbe sv. Cirila in Metoda v prisotnosti civilnih in vojaških oblasti ter društev narodno - obrambno razstavo v palači Mestnega muzeja v Gosposki ulici.

23. Podban dr. Otmar Pirkmajer je upokojen. Za novega podbana Dravske banovine je imenovan dr. Stanko Majcen, inspektor notranjega ministrstva. Novi podban se je rodil 1888 v Mariboru. Diplomiral in promoviral je na pravni fakulteti na Dunaju. Posvetil se je politično-upravni službi ter je služil v Ljubljani in v Mariboru, od 1927 pa v Beogradu, kjer se je kot prvovrsten jurist izkazal pri osnutkih najrazličnejših zakonov ter s praktičnimi in znanstvenimi komentarji nekaterih zakonov. Poleg tega je

Dr. Marko Natlačen

Dr. Stanko Majcen

priznan pisatelj, pesnik in dramatik ter globok esejist.

27. S kraljevim ukazom je imenovan za predsednika apelacijskega sodišča v Ljubljani dr. Vladimir Golja, doslej sodnik kasacijskega sodišča za Hrvatsko v Zagrebu. Dosedanji predsednik apelacijskega sodišča v Ljubljani Ivan Vrančič je imenovan za kasacijskega sodnika pri Stolu sedmorice v Zagrebu.

MARIBORSKA KRONIKA

FRANJO BAŠ

(Od 1. V. do 1. X. 1935.)

V dnevih med 20. in 30. majem je izvršila mestna občina ljudski in gradbeni popis mariborskega mesta. Maribor je imel koncem maja 34.864 prebivalcev z 8939 stanovanji in 7268 poslovnimi prostori. 7566 Mariborčanov je mlajših od 18 let; teh je relativno najmanj, komaj ena četrtnina prebivalstva (1400 : 5400), v prvem okraju, to je v starem ali trgovskem delu, relativno največ, ena tretjina (3129 : 9600) pa v delavskem magdalenskem mestu. Po gospodarskem značaju so prvi, drugi in četrti okraj meščanski, tretji in peti pa sta delavska. Na najemninah plačajo Mariborčani na leto okoli Din 38,000.000 tako, da pride na posamezno stanovanje povprečna mesečna najemnina Din 328—, medtem ko so lokali dražji. Maribor ima po majskem popisu 3882 zgradb; 895 hiš je eno-, 269 dvo-, 101 tro- in 12 štirinadstropnih, ostale pa so pritlične. Od 8939 stanovanj jih je 239 v kletih, 3478 v pritličjih, 908 v visokih pritličjih, 2605 v prvem nadstropju, 871 v drugem, 239 v tretjem in 18 v četrtem nadstropju; 581 stanovanj pa je v podstrešjih. Povprečno ima posamezno mariborsko stanovanje 17 m² površine in 50 m³ prostornine. Poslovnih lokalov ima Maribor 7268; od teh jih je največ v prvem okraju ali v mariborski city, najmanj pa v koroškem mestu. Povprečni lokal zavzema 200 m² površine in 1000 m³ prostornine. Največji so tovarniški prostori na periferiji, najmanjši trgovski v starem mestu, kjer merijo povprečno samo 32 m² površine in 100 m³ prostornine.

Gospodarski standard in življenje Mariborčanov kažejo na eni strani povprečna davčna osnova čistih dohodkov posameznika, na drugi strani pa povprečne mezde v industrijah. Najvišji čisti donos v industrijah Maribora je ocenjen s 5,400.000 Din, v trgovinah pa s 307.000 Din. Povprečno je ocenjen čisti donos odvetnikov z vsoto 50.000 Din letno, zobozdravnikov s 30.000 Din, zdravnikov in dimnikarjev z 20.000 Din, mesarjev in pekov s 15.000 Din, gostilničarjev z 12.000 Din, kovačev in kotlarjev pa z 8000 Din. Povprečne dnevne mezde v mariborskih industrijah znašajo za moške Din 29'99, za ženske pa Din 22'04; v okoliških industrijah pa znašajo odgovarjajoče dnevne mezde Din 27'35 in Din 15'50. Brezposelnost v Mariboru je v začetku poletja (1. junija) znašala 1374 oseb (1090 moških in 284 ženske). Pomožna

akcija je prinesla 1935 540.693 Din proti 1,084.455 Din v letu 1934.

Socialno delo mestne občine kažejo naslednji podatki: Mestni mladinski dom preskrbuje stalno povprečno 35 otrok, čez dan pa 100. Za 140 otrok plačuje mariborsko mesto oskrbo drugje in približno isto število jih pošilja na počitniške kolonije. V sirotišnicah skrbi Maribor za 175 za delo nesposobnih meščanov, stalno mesečno podporo pa dobiva od mesta še okoli 450 ubogih. Brezposelni dobivajo hrano v Ljudski kuhinji in poleg hrane podpore za življenjske potrebe. Socialne dajatve Maribora v letošnjem letu znašajo 2,671.155 Din. V zvezi s socialnim delom Maribora je tudi mestna stanovanjska akcija, ki je v teku zadnjih 10 let zgradila 450 stanovanj, v katerih stanuje 7% Mariborčanov.

Volitve 5. maja so se vršile za Maribor skupno s srezom Maribor levi breg, kjer se je po uradnih podatkih udeležilo volitev od 24.777 volilcev 15.769 (63.62%); od teh sta dobila dr. J. Jančič in J. Janžekovič 11.598 glasov, R. Ogrinec in K. Fras, ki sta kandidirala na listi B. Jevtića, pa 3797 glasov. Kandidata na listi Vl. Mačeka (S. Lubienski in F. Borić) sta dobila 278, na listi D. Ljotića (I. Matičič in I. Brinovec) 96 in na listi B. Maksimovića (M. Crnobarić in N. Dediol) 0 glasov. V srezu Maribor desni breg je volilo od 13.883 volilnih upravičencev 6101 (44.54%) ter so dobili kandidati na listi B. Jevtića V. Gornjak 3210, A. Krejči 1827 in I. Kirbiš 926 glasov; Mačkova lista (S. Lubienski) je združila 134, Ljotićeva (I. Matičič) 4, Maksimovićeve (M. Bradvarović) pa 0 glasov.

Narodnostno simbolično je bilo letošnje praznovanje sv. Cirila in Metoda, ko so na predvečer obkrožali kresovi Maribor s Pohorja, sv. Urbasa, Kalvarije, Piramide, Stolnega vrha in Melja ter dajali tako mestu narodnostno avtohtono pokrajinsko obiležje.

Med splošnimi mariborskimi podatki navajamo še dvoje: V poletnem času je Maribor porabil dnevno nad 7,000.000 litrov vode tako, da je prišlo na posameznika okoli 200 litrov na dan, kar predstavlja v Jugoslaviji rekord. Letošnje leto je bilo prvo, ko ni čutil Maribor v poletju pomanjkanja vode, kakor redno doslej, in to navzlic streli, ki je 27. julija udarila v mestni vodovod in pokvarila elektromotor, radi česar je morala na mesto električne črpalke stopiti v akcijo parna. Izboljšanje je v zvezi s priključitvijo vodovoda na novo dograjeni vodnjak v Betnavi, s čimer je nehala zlasti v višjih nadstropjih običajna vodna kriza v poletju, zvezana z jutranjim natakanjem vode v posode, preko dneva pa z nošnjo vode iz nižjih leg, iz pritličja itd. v višje. Število birmancev o Binkoštih 1935 je doseglo 1468, med katerimi je bila najstarejša birmanka stara 72 let.

Za razvoj mariborskega gospodarskega položaja važno vprašanje prometnih zvez Maribora z ožjo in širšo okolico je v letošnjem poletju stopalo v javnosti precej v ospredje. Trgovina in industrija sta občutili nedostatek dosedanjih telefonskih zvez z Zagrebom na obeh črtah Celje — Zidani most — Zagreb in Varaždin — Zagreb in enako je avtomobilski promet pogrešal pomanjkanje neposredne cestne zveze Mari-

Vhod na „Mariborski teden“ 1935.

bora tako z Zagrebom kakor z morjem. V ožji okolici je važna otvoritev 11.3 km dolge ceste Sv. Benedikt v Slovenskih goricah — Lomanoše, ki tvori prvi in največji del nove cestne zveze Maribora z Gornjo Radgono, ki je bila izročena prometu 1. septembra v navzočnosti bana Dravske banovine dr. D. Puca, pomočnika bana dr. O. Pirkmajerja in lavantinskega knezoškofa dr. J. J. Tomažiča, ki je novo cesto blagoslovil. V pomladi projektirano tlakovanje in asfaltiranje državne ceste Maribor — meja pri št. Ilju je padlo v vodo radi naknadne premestitve predlaganih kreditov; pač pa je Dravska banovina vnesla v seznam gradbenih letošnjih del nadaljevanje ceste iz Reke k Sv. Arhu, preložitev koroške ceste pri Montibelu in nadaljevanje ceste Sv. Peter — Ložane.

Elektrifikacija okolice je bila v pomladi do junija izvedena za okolico Treh ribnikov, za Vinarje in za Pesniški breg. Vodovod pa je bil 28. julija obnovljen pri Sv. Duhu na Ostrem vrhu.

Vprašanje cestnih zvez Maribora z okolico, notranjostjo države in inozemstvom je najožje zvezano z mariborskim tujskim prometom. V času od 1. januarja do 1. julija je obiskalo Maribor 12.739 tujcev (v istem času 1934 9540), od katerih je bilo 9218 Jugoslovanov (1934 5979) ter 3521 inozemcev (1934 3561). Večina tujcev je obiskala Maribor v poslovnih zadevah, kar kažejo prenočnine v istem času: 10.514 tujcev je prenočilo enkrat, 1912 dva do osemkrat, osem do štirinajstkrat pa jih je prenočilo 199. Iz tega vidimo, da je pomen Maribora kot pomladanskega ali zimskega letovišča ali izletišča relativno majhen ter da sta glavna tujskoprometna faktorja Maribora industrija in trgovina. Od inozemskih posetnikov Maribora so bili na prvem mestu Avstrijci in to kljub tujsko-prometno-politični napetosti, ki je obstojala letošnjo pomlad in poletje med Jugoslavijo in Avstrijo. Od oddaljene tujine so letos posetili Maribor egiptovski avtomobilisti, iz Maribora na Pohorje pa so se povzpeli grški gospodarstveniki.

V pospeševanje tujskega prometa je otvorila Tujsko-prometna zveza 4. avgusta v št. Ilju obmejni tujskoprometni paviljon, ki je nadomestil dosedanji provizorni kiosk. Novi paviljon služi v informativne namene avtomobilizmu, saj prekorači mejo pri št. Ilju letno okoli 30.000 avtomobilov in 90.000 ljudi. 1. septembra je odprla Tujskoprometna zveza svojo sedmo ekspoziuro z menjalnico v Dravogradu. Za pospeševanje mariborskega tujskega prometa je bil

ustanovljen 4. junija Touring Club s predsednikom J. Lovsom in navezani stiki z zagrebškim ABC za finansiranje podravskega letoviščarstva. 12. avgusta je bil na Smolniku otvorjen pension »Lobnica«, delo dr. A. Jeharta. Mariborski Sokol je pripravil v letošnjem poletju denar, material in prostor za zgradbo sokolske pohorske postojanke pri Sedovcu. Počitnice so Mariborčani preživljali največ ob morju, kjer je Jadranska straža otvorila 29. junija v Bakru Mariborski dom.

Kakor v zadnjih treh letih, tako je tudi letos izvršil največjo tujskoprometno propagando za Maribor Mariborski teden. Reklamni lepaki za IV. MT so bili izvršeni po načrtih Draga Korbarja iz Zagreba in Aleksandra Wagnerja iz Gradca, ki sta dosegla v juryji prvo in drugo mesto. V dneh 3. do 13. avgusta je podal IV. MT na razširjenih razstavnih in veseličnih prostorih v Prešernovi ulici s tekstilno, obrtno, vrtnarsko, akvarijsko, fotoamatersko, slikarsko, z ženskimi ročnimi deli, z razstavo psov in s tujskoprometno razstavo uspešno sliko mariborskega gospodarskega in kulturnega življenja. V zvezi s IV. MT so organizirali mariborski sportni klubi lahkoatletske tekme, plavalne tekme za državno prvenstvo na Mariborskem otoku, katerih so se udeležili klubi iz Zagreba, Sušaka, Karlovca, Splita, Dubrovnika, Ercegnovega, Sombora in iz Ljubljane, lovci pa so priredili na radvanjskem strelišču strelske tekme. IV. MT je privabil v Maribor okoli 80.000 tujcev, med temi 10.000 inozemcev, katerim je ministrstvo zunanjih zadev dovolilo — prvič — znižani vizum po 20 Din. Vpliv MT se je pokazal zlasti pri naraslih prenočninah v avgustu, 3247 pri 3036 prenočevalcih. Za izlete Mariborčanov samih je skrbel Putnik z organiziranimi avtobusnimi izleti po Sloveniji, Jugoslaviji, Avstriji in Italiji, od 1. septembra dalje pa uvedba železniških weekend vozniških listkov.

V industriji so bila v poletju mezdna gibanja v tovarnah Zelenka & Co, v Kovini, pri Atami v Košakih ter pri M. Rosnerju. Od 18. julija do 19. avgusta so stavkali tiskarniški stavci tudi v Mariboru, razen v Ljudski tiskarni. 15. septembra je praznovala Tiskarna sv. Cirila petdesetletnico svojega obstoja s posebno izdajo Slovenskega gospodarja ter s svečanim zborovanjem, s katerega je tudi izšel pokret za ustanovitev Slomškove družine.

V trgovini so 25. julija izvozniki sadja pripravili teoretično vse za letošnjo izvozno kampanjo. Dejanski spopad na Glavnem trgu med domačimi vrtnarji in Bolgari iz Podravine je povzročil, da so bili bolgarski vrtnarji premeščeni z Glavnega trga v južno Strossmajerjevo ulico. Največja mariborska trgovina, Nabavljalna zadruga državnih nameščencev je na Ciril in Metodovo proslavila zadrugi dan s povorko izpred Zadružnega doma in proslavo na sokolskem telovadišču v Koseskega ulici. Pokrenila pa se je akcija za osamosvojitve občekoristne splošne stavbne zadruge na Dunaju, ki poseduje v Mariboru 48 stanovanjsko hišo na Betnavski cesti in 14 stanovanjsko hišo v Kacijanarjevi ulici. Od življenskih zavarovalnih zadrug se je likvidirala Naprednost, ministrstvo za trgovino in industrijo pa je ukinilo Slogo.

Brezposelnost je bila v letošnjem poletju očitnejša kakor lani, ker se je Pomožna akcija v velikem izčrpala že do poletja tako, da je bilo poleti več brezposelnih kakor sicer.

Razvoj mesta samega kaže predvsem delo na regulacijskem načrtu, na inkorporaciji predmestij ter na izgraditvi mariborskega šolstva.

13. junija je obravnaval v Mariboru ban dr. D. Puc z zainteresiranimi predsedniki občin inkorporacijo. Mariborsko mesto je zastopalo stališče, da se mestu priključi urbanizirana okolica, ne pa tudi kaj več. Predmestja pa so terjala inkorporacijo Studencev, Pobrežja in Košakov kot političnih edinic in to s pridržanjem finančne avtonomije. S tem je inkorporacija prišla končno veljavno na mrtvo točko.

21. junija je odobril mariborski mestni svet najetje posojila 7.000.000 Din za dobo 25 let proti 9% obresti pri Pokojninskem zavodu v Ljubljani. S to vsoto se je začelo delo med Betnavsko cesto, Poljsko in Magdalensko ulico za drugo mariborsko deško meščansko šolo in za magdalensko dekliško šolo po načrtih ing. arh. J. Černigoja v izvedbi gradbenih tvrdk Jelenc & Šlajmer, Nassimbeni in Kiffmann. Temeljni kamen je slovesno blagoslovil knezoškof dr. I. J. Tomažič 15. septembra; ob tej slovesnosti je župan dr. F. Lipold podal zgodovino nastoja obeh šol, kateri postavlja Maribor v spomin kralju Aleksandru I. Posvetilo na listini, ki je bila vložena v temeljni kamen, je sestavil J. Glaser.

V zvezi z regulacijo mesta je pravilnik za zaščito prazgodovinskih, zgodovinskih in umetniških spomenikov (zgradb), katerega je na vabilo mestnega načelstva sestavilo Muzejsko društvo v Mariboru. Načrt je obravnaval gradbeni odbor in anketa zainteresirancev, nato pa ga je sprejel mestni svet dne 21. junija 1935.

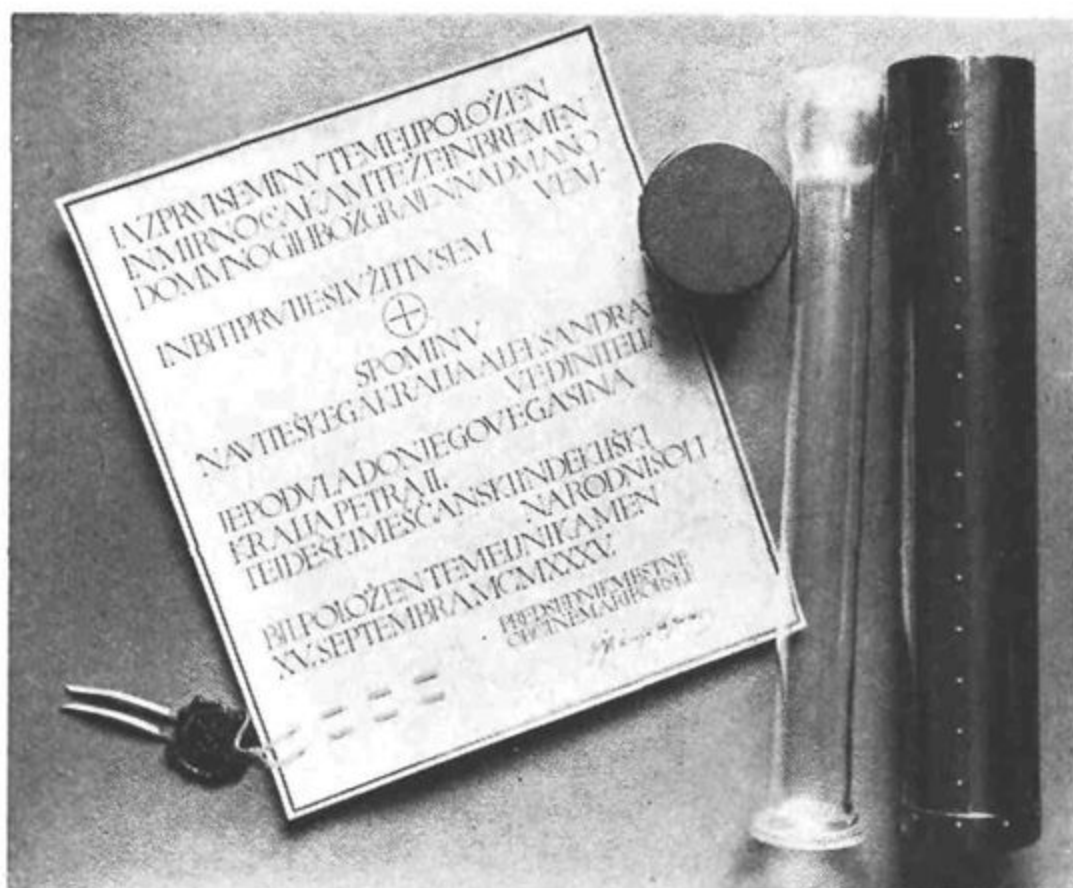
Nerešena pa je ostala navzlic številnim razmotrivanjem bodočnost mariborskega gradu. Po idejnih načrtih ing. arh. Š. Deva, ki je pripravil grad za bodoči mariborski magistrat, je obravnavala grajsko bodočnost anketa gospodarstvenikov, nato pa mestni svet. Proti namestitvi magistrata v grad se je pojavila

Knezoškof dr. Tomažič blagoslavlja temeljni kamen magdalenskih šol

Župan dr. Fr. Lipold pozdravlja zbrano množico pri polaganju temeljnega kamna za magdalenske šole

Listina v temeljnem kamnu magdalenske šole. (Besedilo Janko Glaser, načrt ing. arh. Černigoj)

v javnosti in v mestnem svetu iz finančnih in upravnih razlogov močna struja, ki je zagovarjala uporabo gradu za muzej. 21. junija je mestni svet razpravo o bodoči uporabi gradu zaključil brez definitivnega sklepa.

Proti mestnemu regulacijskemu načrtu, ki vključuje tudi okolico, so nastopile načelno okoliške občine in to proti zaščitnim pasovom, Studenci posebej pa tudi proti projektiranemu centralnemu pokopališču pod Pekrsko goro. V podrobni regulaciji mesta je bila v bistvu dovršena regulacija severne Aleksandrove ceste, pripravljena pa s predeli regulacija Trga kralja Petra I. in deloma tudi Glavnega trga, ki bi po načrtih obstojala v enosmerni ureditvi prometa z dvema otokoma. Na Maistrovi in vzhodni Razlagovi ulici so posekali divje kostanje, cestišče je bilo urejeno v Ulici kraljeviča Marka, kanalizacija pa v Poljski in Mejni ulici, deloma pa tudi v Aškerčevi. Jugoslovanski trg dobiva novo obliko z odstranitvijo podstavka Tegetthofovega spomenika, ki se bo uporabil za spomenik generalu R. Maistru v št. Ilju v Slovenskih goricah, in za 26. avgusta započeto graditev pravoslavne cerkve, katero gradita tvrdki Jelenc & Šlajmer ter U. Nassimbeni po načrtih ing. arh. Korunovića. Pri graditvi pravoslavne cerkve so naleteli delavci v globini 3—4 m na obokan kanal, v katerega so Brandisi zajeli potok iz Treh ribnikov, ko so uredili nekdanji travnik na tem mestu okoli 1850 v cvetlični park; v globini 7 m pa so delavci naleteli na temelje nekdanje grajske ledenice. V zvezi z izgraditvijo Aleksandrove ceste je zazidava vogala Aleksandrove ceste in Cvetlične ulice s štirinadstropno stavbo industrijalca F. Batjela na mestu dosedanje stare primitive predmestne Kantnerjeve hiše. V začetku leta otvorjeno postajališče na Teznem je izkazalo do 1. septembra 32.546 oseb prometa ter je s tem dokazalo upravičenost nastoja, obenem pa tudi potrebo novih cestnih zvez z okolico.

SPLOŠNI PREGLED

† LOJZE SLANOVEC

Na soboto, dne 31. avgusta 1935 je nenadoma umrl Lojze Slanovec, vodja mestnega arhiva in prvi urednik »Kronike slovenskih mest«. Z njim se je poslovil od tega sveta vsekakor človek izredne, včasih kar plameneče iniciativnosti. Podoba, ki nam bo ostala po njem jasna in prijateljsko svetla, pa bo vsem, ki so ga poznali, zgovorno govorila, da je bil pokojnik ena izmed tistih življenjskih sil, ki so v povojnem času tako hitro, skoro da mogočno vzplamtele, a prekmalu ugasnile.

Lojze Slanovec se je rodil 27. maja 1892 v Trnovem v Ljubljani kot najstarejši sin poveljnika policijske straže. Gmotne razmere očetu niso dopuščale, da bi bil nadarjenega fanta poslal študirat. Tako se je Lojze po končani ljudski šoli šel učiti za črkostavca. Ko je vstopil kot vajenec v Narodno tiskarno, je po svoji prirodni inteligenci tudi med starejšimi tovariši kmalu obveljal za nekakšnega pionirja in izpodbudnega vodnika. Če bi bil za trajno ostal pri tiskarski stroki, bi bil brez dvoma dosegel v njej prav lep uspeh. A komaj je bil z izpitom končal učno dobo, se je oglasila njegova nemirna, k večnim izpremembam usmerjena narava, in kakor je bil takrat še dober običaj, se je z dvema tovarišema, prav tako tiskarskima pomočnikoma, napotil po svetu. Tako je prepoval gornjo Italijo, Švico in Nemčijo.

Ko se je pričela velika vojna, je Slanovec že eno leto služil vojake. Sposoben in talentiran, kakor je

bil, je napravil pozneje v Gradcu izpit za rač. poročnika, tako da so ga našli nacionalni boji ob prevratu že oficirja. S koroške fronte se je najprej vrnil za nekaj časa v Ljubljano, kjer je v socialistični stranki takoj razvil živahno delavnost. Začel je izdajati leposlovni mesečnik »Kres«, okrog katerega se je v kratkem zbralo lepo število proletarsko usmerjenih pisateljev. List je kmalu prenehal, ker se je Slanovec preselil v Maribor in vstopil v uredništvo časopisa »Volksstimme«.

Mariborska leta pomenijo pač dobo največjih uspehov v njegovem življenju. Kot sposoben organizator in agitator je bil na listi socialistične stranke izvoljen v mestni občinski svet, v katerem je za župana Grčarja opravljal podžupanske posle. Nekaj časa je bil tudi v Beogradu. Ko se je iz Beograda vrnil v Maribor, je Slanovec popustil politiko in se za daljšo dobo posvetil trgovini. Nato je opustil tudi trgovino, se za trajno naselil v Ljubljani in vstopil v uredništvo »Jutra«, kjer je deloval tudi dalje časa.

Ljubezen do rodne mesta in njegove starinske kulture ga je gnala, da se je leta 1933., ko je bilo začasno izpraznjeno mesto arhivarja na magistratu, potezal zanj. Imenovan za vodjo arhiva in kulturnega oddelka, je sodeloval v prosvetni politiki Ljubljane. Njegova zamisel je »Kronika«, ki ji je pač mnogo prezgodaj pripadla nevesela naloga, da zapiše te vrste.

IZ UREDNIŠTVA

Predsednik mestne občine dr. Vlad. Ravnihar je na predlog kulturnega odbora imenoval za glavnega urednika »Kronike slov. mest« podpredsednika prof. Evgena Jarca, za njegovega pomočnika Pavla Debeveca. V dosedanji uredniški odbor je vstopil novo imenovani načelnik kulturnega oddelka dr. Rudolf Molè.

Dalje sporoča uredništvo javnosti, da bosta urejeni zadnji dve številki še po dosedanjih načelih, da se pa bo »Kronika« s prihodnjim letnikom temeljito reformirala ter dobila tako še bolj zanimivo vsebino.

IZ UPRAVE

Vsem našim naročnikom pošiljamo »Kroniko« na podlagi *naročilnic*. Zato ne moremo sprejemati vrnjenih številk sredi leta in dokler niso v določenem roku odpovedali naročnino. Vsem, ki nam bodo sredi leta vrnili katerikoli zvezek, ga bomo morali zaračunati po knjigotrški ceni, t. j. 30.— Din. Tudi vsako izpremembo naj nam cenjeni naročniki sporoče o pravem času. — Naročila na izvirne platnice sprejemamo že sedaj. Cenjeni naročniki nam ustrezajo, ako naroče platnice takoj, ker si knjigoveznica lahko razdeli delo.

»Kroniko« izdaja Mestna občina ljubljanska. Za izdajateljico odgovoren podpredsednik prof. Evg. Jarc, za uredništvo, upravo in inseratni del odgovoren Pavel Debevec. Tiska Učiteljska tiskarna, zanjo odgovoren Francè Štrukelj. — Ponatis člankov in slik dovoljen samo z dovoljenjem uredništva. Rokopisi se ne vračajo. »Kronika« izhaja 4 krat na leto in stane za vse leto Din 60.—, za pol leta Din 30.—, za četrt leta Din 15.—. Za inozemstvo Din 100.—. Posamezna štev. velja Din 30.—. Naroča se: Mestno načelstvo, kulturni oddelek, Ljubljana.

Mestna plinarna ljubljanska

Meščan, ki živi z duhom časa, uporablja za kuho in peko, likanje, pranje, ogrevanje vode, centralne in druge kurjave enako kakor tudi obrtnik za lotanje, varenje, sušenje itd. – le plin!

Resljeva cesta št. 28 Telefon št. 29-77

JUGOSLOVANSKA
TISKARNA
LJUBLJANA

BAKROTISK
LITOGRAFIJA
OFFSETTISK
KLIŠARNA
KNJIGOVEZNICA

